

Новы Час

ДЗЕЛЯ ЯДНАННЯ БЕЛАРУСАЙ

Стар. 6

TABULA RASA ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ

Куранят падлічаюць увосень. Гэты прынцып справядліві і ў палітыцы. Вераснёўскае апытанне НІСЭПД прадставіла нам такую магчымасць

Стар. 4

ТУАРЭГ — ГЭТА НЕ «ФОЛЬКСВАГЕН»

Сяргей Банько, напэуна, адзіны беларус, які апошнім часам быў у гасцях у туарэгаў — народу пустыні Сахара

Стар. 29

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Стар. 9–24

ISSN 2218-2144

ЧЫТАЙЦЕ
Ў НАСТУПНЫМ НУМАРЫ
«ВАЎКІ»: УЦЁКІ
З БЕЛАРУСКАЙ ЗОНЫ

Артыкул Андрэя Расінскага

ГЕАПАЛІТЫКА

ВЯРТАЙСЯ, МЫ ЎСЁ ДАРУЕМ

Аксана КОЛБ

На брыфінг у Сяргея Нарышкіна, кіраўніка Адміністрацыі расійскага презідэнта, прыехалі 25 прадстаўнікоў дзяржаўных і незалежных СМИ Беларусі і Расіі. На працягу крыху больш гадзіны чыноўнік распавядаў пра сутнасць расійска-беларускіх адносін і,nakолькі мог, адказваў на пытанні журналістай.

Напярэдадні незалежныя журналісты спадзяваліся хаяць на якую-небудзь кардынальную заяву з боку расійскага кіраўніцтва. Накшталт таго, што Расія больш не будзе падтрымліваць злачынны рэжым, выбары не прызнае, калі зноў пераможа Лукашэнка, і ўвогуле, разлічвае ўбачыць новы твар на вяршыні беларускай палітыкі. Сенсацыі не адбылося.

Большую частку свайго выступу Сяргей Нарышкін прысвяціў плюсам беларуска-расійскага супрацоўніцтва. Маўляў, і таваразворт павялічыўся да 25 мільярдаў долараў, і доля Расіі ў беларускім экспарце складае ад 70 да 90 працэнтаў, і вельмі плённым ёсць супрацоўніцтва ў ваенна-тэхнічнай і гуманітарнай сферах. А яшчэ — Беларусь застаецца для Расіі «самым надзеіным і верным партнёрам-саюзікам», і Расія вельмі спадзяеца на паглыбленне інтэграцыйных пракцэсаў.

«Мы бясконца шануем супрацоўніцтва з Беларуссю... Важна, каб гэтае супрацоўніцтва мела ўзаемагадны партнёрскі і раўнаправны характар. Мы ўпэўнены, што такое супрацоўніцтва адпавядае інтэрэсам як Расіі і

Беларусі, так і інтэрэсам насельніцтва нашых краін», — сказаў у прамове Нарышкін. «Менавіта тому нам балюча канстатаваць, што з Мінска апошнім часам гучыць беспадстаўная папрокі і прэтэнзіі на адрес Расіі. А з пачаткам перадвыбарчай кампаніі ў Беларусі, на жаль, яны нават узмацніліся», — падкрэсліў кіраўнік адміністрацыі Мядзведзев.

Карацей, пра ўсё гэта можна было напісаць яшчэ напярэдадні прыезду ў Москву. Узнікае пытанне: навошта гэта сустрэча?

Зразумела, не ў адказ на прэканферэнцыю А. Лукашэнкі для расійскіх журналістаў. І не для таго, каб данесці да беларускіх і расійскіх выбаршчыкаў, што расійская кіраўніцтва не здраджвае агульным інтэрэсам.

Тым больш, што тэлекамер на сустрэчы не было (дарэмна адключалі расійскія тэлеканалы), і шырокія гэтыя брыфінг нідзе не асвятаўся.

Дык нашто? Ускосна адказ на гэта пытанне і агучаны Нарышкінам. Справа ў тым, што бліжэйшым часам асабіста Мядзведзев з Лукашэнкам сустракацца не збіраецца. Але пасля ўсіх заяў і авбінавачванняў і пагаршэння ўзаемаадносін, пазіцыю расійскага кіраўніцтва трэба было неіх да Лукашэнкі данесці. Вось і данеслі.

А пазіцыя гэта вельмі простая. Па-першое, «выбары — унутраная справа Беларусі», і Расія не будзе ў гэта ўмешвашца, хаяць ей і не ўсё роўна, «які выбар зробіць беларускі народ». Але адносіны да вынікаў гэтых выбараў

будуць вызначацца «ступенню адпаведнасці выбараў і выбарчай кампаніі нормам перш за ўсё беларускага заканадаўства і агульнапрынятым міжнародным дэмакратычным нормам».

Па-другое, нягледзячы на ўсю негатыўную рыторыку беларускага прэзідэнта, расійскае кіраўніцтва гатавае да далейшага плённага супрацоўніцтва. Для гэта трэба ўсяго толькі «усведамленне беларускім кіраўніцтвам няслушнасці тых кроکаў па дыскрэдытациі беларуска-расійскіх адносін... згубнасці той палітыкі ў адносінах да Расіі»... «І каті гэта ўсведамленне адбудзеца і на словах, і на справе», кантакты будуць працягвацца. Аднак расійскае кіраўніцтва не выключае кантактаў з прадстаўнікамі

беларускай апазіцыі. Цытую: «З любой апазіцыяй трэба лічыцца... Кантакты з беларускай апазіцыяй магчымыя».

Па-трэцяе, такое непараўменне ў палітычнай сферы можа вельмі негатыўна адбіцца на эканамічным супрацоўніцтве паміж Расіяй і Беларуссю.

І нарэшце, Мытны саюз — вельмі выгодны для Беларусі. Крытыка ў яго адрес можа гучыць толькі з вуснаў «альбо непрафесіоналаў, альбо палітыканаў».

Што тычыцца пытання адносін расійскага кіраўніцтва да гучных спраў зніклых палітыкаў, то, нягледзячы на тое, што «іх як грамадзян гэта пытанне заўсёды цікавіла», ініцыяваць уласнае расследаванне па фактах, агучаных у фільмах «Хронікі Бацька», расійскае кіраўніцтва не будзе. Дарэчы, пра фільмы, акказаеца іх з'яўленне — вынік перапоўненай чары цярпення журнالістаў канала НТВ. Хто б сумніваўся.

Вось, бадай, і ўсё асноўнае, што хацеў сказаць Дзмітрый Мядзведзеў Аляксандру Лукашэнку, а заадно і беларускай апазіцыі, і ўсім тым, хто зноў спадзяваўся на тое, што Расія нарэшце паглядзіць на сітуацыю ў Беларусі з іншага боку. Не гэтым разам.

Расіі яшчэ патрэбна Беларусь з Аляксандрам Лукашэнкам. Хаця б таму, што такая Беларусь пакуль пасуе інтэрэсам Расіі, такая Беларусь ёсць аргумент у геапалітычнай гульні Расійскай Федэрацыі з Еўрапейскім саюзам і ЗША. Такая Беларусь патрабуе ўсё больш не ўлічаных фінансавых сродкаў, з дапамогай якіх рэжым можна кантравляваць. Расія пакуль не ўбачыла альтэрнатывы — таго кандыдата, які б быў не толькі больш прадказальны, але і адпавядай бы яе імперскім амбіцыям.

ФАКТЫ, ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ

КАНТРОЛЬ

КАРУПЦЫЯ ЦІ СПОСАБ ВЫЖЫВАННЯ?

Усе правераныя Камітэтам дзяржканцтролю ўстановы адукацыі завысілі кошт і аб'ёмы выкананых рамонтных работ. Як паведамляе прэс-служба КДК, аб'екты Мінадукацыі правераныя на эфектыўнае і мэтае расходаванне бюджетных сродкаў, выдзеленых на рэканструкцыю, капітальны і бягучы рамонт.

Праверка прайшла ў пяці вышэйшых навучальных установах, падведамасных міністэрству, трох аддзелах адукацыі, ва ўпраўленні адукацыі адміністрацыі Заводскага раёна Мінска, КУП «УКБ адміністрацыі Ленінскага раёна Мінска», а таксама чатырох навучальных установах, якія забяспечваюць атрыманне прафесійной адукацыі. Устаноўлена, што ва ўмовах неналежнага канцролю заказчыку (устаноў адукацыі) падраднымі арганізацыямі на 345,4 мільёна рублёў завышаны кошт будаўнічых рамонтаў.

Акрамя таго, устаноўлена, што асобныя будаўнічыя арганізацыі выконвалі аддзелачныя работы

без наяўнасці сертыфікатаў адпаведнасці. Некаторымі ўстановамі адукацыі выдзеленыя бюджетныя сродкі расходаваліся на закупку айчынных матэрыялаў у пасрэднікаў замест набыцца іх непасрэдна ў вытворцаў.

Таксама выяўлены шматлікія парушэнні ўстановамі адукацыі заканадаўства, якое рэгламентуе парадак правядзення таргоў па выбары падрядчыка для выканання рамонтна-будаўнічых работ, а таксама парадак распараўкі дзяржаўнай уласнасці.

Падчас абледаванняў маёмастці ўстаноў адукацыі выяўлены не прынятая да бухгалтарскага ўліку аб'екты асноўных сродкаў на 1,7 мільярда рублёў.

Усяго праверкай устаноўлены завышэнні аб'ёмаў і кошту выкананых рамонтна-будаўнічых работ на 498,4 мільёна рублёў, нямэтае і неэфектыўнае выкарыстанне 1 мільярда рублёў бюджетных сродкаў, залишне выкарыстанне бюджетных сродкаў на 8,5 мільёна рублёў. У выніку праверкі прадухілена незаконнае расходаванне бюджетных сродкаў на 895,6 мільёна рублёў.

Інфармацыя наконт праверкі з утрыманнем канкрэтных выносу і прапаноў накіравана ў Савет міністраў, паведаміла прэс-служба.

БелаПАН

программы, і больш лёгкія для ўспрынняцца. Але ёсё гэта вельмі захапляе і аб'ядноўвае людзей».

Свае экспазіцыі дэмантуюць каля 100 удзельнікаў з Беларусі, Расіі, Украіны, Іерусаліма і Грэцыі. Манастыры, паркоўныя прыходы, выдавецтвы і майстэрні пралануюць вялікі выбор духоўнай літаратуры, ікон, аўдыё- і відэапрадукцыі, сувеніраў і пачастункаў. На выставе можна знайсці літаральна ёсё — ад валёнак, арэнбургскіх пуховых хустак, вырабаў з лазы і срэбра да лекавых траў, гаючых мазей, поснага шакаладу і тульскіх пернікаў. А ад беларускіх пернікаў і вачіч нельга адвесці. Каляровыя, у выглядзе мілых звяркоў і цацак, яны адразу спыняюць наведнікаў. А вырабляюць гэты цуд у храме Нараджэння Прасвятой Багародзіцы ў вёсцы Прылукі. Усе гэтыя рэчы можна набыць, а таксама пакаштаваць кулінарныя вырабы і стравы манастырской кухні. Праводзяцца падчас выставы і

ФЭСТ

ІВЯНЕЦ СКЛІКАЕ ТАЛЕНТЫ

Алена ВАРАЖБЕЙ

Заснавальнікам адмысловага фэсту вырашыў вызначыцца Івянец. 16 кастрычніка тут стартуе «Творчы кірмаш», які ставіць на мэце амбітную задачу па выяўленні беларускіх народных талентаў.

Ладзіньць мерапрыемства кандытарская кампанія «Івкон» і Музей традыцыйнай культуры. А яго ўдзельнікамі стануть майстры не толькі з Мінскай вобласці, але і іншых мясцін Беларусі.

Арганізаторы маюць намер збіраць людзей, якія ўжо выявіліся як творцы ў нейкім жанры. А далей заахвоціць іншых здатных асобаў далучыцца да фэсту. «Раскрыць у кожным, хто трапіць у гэту атмасферу, нейкую здатнасць і абудзіць памненне да творчасці, — акрэсліла намеры вядучы спецыяліст па этнографіі кампаніі «Івкон» Антаніна Хатэнка. — Неабавязкова ў нейкім відзе мастацтва, які ёсць агульнапрызнанным. У пякарстве, у кухарстве, у апавяданні казак, баек, прымавак. Ва ўспамінах сабе беларусамі».

Мерапрыемства будзе адбывацца на сядзібе Пятра Драгунцева, апошняга пана, які быў у Івянцы да 1939 года. Зараз гэта філія Музея традыцыйнай

культуры, які знаходзіцца ў Івянцы. Майстар-класы пакажуць рамеснікі і лозапляцення, і саломапляцення, і рэзьбавання па дрэве, і кавалі. А сам кірмаш збудаваны ў выглядзе тэматычных мікрокірмашыкаў. Іх будзе вясімнаццаць.

Прынамсі кірмашык кухарства прызначаны ініцыяваць даследаванне забытай беларускай кухні. І прапаноўваць частаванне тым, што ёсць у ёй адметным. Прэзентацыя книги «Наша страва» Алеся Белага таксама адбудзеца з адпаведным смакаваннем. Дэмамстраплюючы сваіх талентаў будуць ладзіньці і гаспадары аграсядзібаў.

Юныя мастакі з каледжу імя Ахрэмчыка прыедуть маляваць фрэскі для Івянца. На аснове легенд і паданняў яны будуць рабіць вялікія палатно, каб падарыць мястэчку. Іншыя маладзёны прадэманструюць свае таленты ў грані на жалейках і дудах.

Спартовыя гульні адбудуцца на кірмашыку дужасці. Мінікірмаш новых ідэй — для тых, хто носіць іх у сабе і не ведае, куды падзець. Будзе і кірмашык этнічнай старынны, скарбашукальнікаў, смехатворчы кірмашык. На вясельным кірмашыку адпаведны абраад пройдзе салараўдная пара, якая ў гэты дзень бярэ шлюб. А запрошаныя на свята архівісты дапамогуць усім зацікаўленым у даследаванні іх радаводу.

Прыемным сюрпризам для наяднікаў стане дэгустацыя цукерак. Прычым адмысловая, як гэта мае быць па прынятых канонах. Толькі так можна ацаніць каштоўнасць рэчывыў у цукерцы. Да прыкладу, не толькі смакушка салодкае, але перабываеш смак алукамі ці салёнымі гуркамі або лімонам.

Адметнай падзеяй стане для Івянца асвячэнне 16 кастрычніка капліцы побач з сядзібай. Дагэтуль капліца была разбураная, і яе аднаўленне адбылося за кошт сродкаў «Івкона». А ў івянецкім Доме культуры ў гэты дзень ладзінца традыцыйнае рэгіянальнае свята «Саламяны павук». І там народныя майстры будуць пlesci з саломы менавіта гэтых істот.

Што да «Творчага кірмашу», то арганізаторы збіраюцца зрабіць яго штогодовым і менавіта восеньскім. «Але калі казаць пра статус самога фэсту, то мы хочам яго пашыраць і зрабіць Налібоцкім кірмашом, — адзначыла Антаніна Хатэнка. — Ахапіць усе рэгіёны, якія прылягаюць да Налібоцкай пушчы: а гэта ўжо некалькі абласцей. Наогул, увесь кірмаш скроўваецца на тое, каб дастаць з генетычнай памяці тое, кім мы ёсць. І, можа быць, на гэтай аснове з'яднацца».

Цікава, што інтэрнэт-пабліка ўжо абмеркавала на форумах івянецкі праект і вынесла свой ухвалыны вердыкт: нарэшце з'явіўся супраціў «Дажынкам».

ВЫСТАВА

ПАКРОЎСКІ КІРМАШ

Алена ВАРАЖБЕЙ

У мінскім Палацы мастацтва распачалася 7-я духоўна-асветніцкая выставка «Пакроўскі кірмаш». На ёй можна набыць неймаверныя рэчы і трапіць на самыя разнастайныя культурныя мерапрыемствы.

Арганізаторы выставы-кірмашу — Беларуская праваслаўная царква і выставачнае прадпрыемства «Экспафорум». «Пакроўскі кірмаш» звязаны са святам Пакроваў Багародзіцы, — і ўключочае ў сабе вялікую колькасць стэндаў удзельнікаў. Але самае галоўнае, што тут праходзяць духоўна-асветніцкія праграммы. Гэта могуць быць і глыбокія духоўныя

майстар-класы — пляценне з лазы і шыццё з абрэзкаў.

У канферэнц-залі праходзяць сустэрні са святарамі, насељнікамі манаstryроў, іканапісцамі, артыстамі, тэле- і радыёвядучымі, урачамі, пісьменнікамі і паэтамі. Адбываюцца круглыя сталы і семінары, паказы фільмаў, презентацыі кніг і паломніцкіх маршрутаў, выступаюць хоры і музыки. Асобныя праграммы прысвечаныя дзяцям. Штодзень з 14 да 17 гадзін наў можна адмыслова сустэрніца са святаром, каб парайцца і задаць хвалючыя пытанні. На выставе адбываюцца і збор сродкаў для дзяцей-сирот і інвалідаў, а таксама на будаўніцтва храма ў Лошыцы.

Удзельнікі адзначаюць, што кірмашы здаўна ладзіліся нашымі продкамі. «На кірмашы заўсёды людзі збираліся з розных куткоў, — сказала Наталля Закрэўская. — І заўсёды гэта былі сустэрні. Таму можна сказаць, што «Пакроўскі кірмаш» пад покривам прасвятой Багародзіцы — гэта месца сустэрні. І шматлікія прадстаўнікі манаstryроў з усяго свету сюды прыядзяюць. І ладзіць тут сустракаюцца паміж сабой — тия ж мінчане, госці з Расіі і з Украіны. І яны знаходзяць адзін аднаго. І нават можа быць знаходзяць свой шлях і да Бога».

У суботу, 16 кастрычніка, а 12-й гадзіні ладзіць сваю прэзентацыю Грузія. На ёй выступаюць прадстаўнікі амбасады гэтай краіны, адбудзеца канцэрт і знаёмства наяднікаў з грузінскімі святынямі.

Падрабязную інфармацыю пра выставу і мерапрыемствы можна атрымаць на сайтах www.pravoslav-expo.by і www.sobor.by (ци па тэл. (017) 273 72 98; 299 82 99). Увход на «Пакроўскі кірмаш» (вул. Казлова, 3) для ўсіх вольны.

МАЛЫ БІЗНЕС

НАСУПЕРАК УСЯМУ

Колькасць малых прадпрыемстваў у Беларусі ў студзені-жніўні 2010 года ў параўнанні з аналагічным перыядам мінулага года павялічылася на 7 293, ці на 9,5%, паведаміла прэс-служба Міністэрства эканомікі.

На 1 верасня знаходзіліся на ўліку 83 674 суб'екты малога прадпрыемальніцтва і юрыйдичных асоб. У параўнанні з пачаткам года іх колькасць павялічылася на

5039, ці на 6,4%. Колькасць індывідуальных прадпрыемальнікаў на 1 верасня 2010 года склада 231 741.

У параўнанні з аналагічным перыядам мінулага года колькасць ПП узрасла на 13 483 (6,2%), у параўнанні з пачаткам года — на 12 136 (5,5%).

Удзельная вага паступлення плацяжоў у бюджет ад суб'ектаў малога прадпрыемальніцтва за студзень-жнівень 2010 года склада 20%, у тым ліку ад юрыйдичных асоб — 17,4%, ад індывідуальных прадпрыемальнікаў — 2,6%.

Паводле БелаПАН

ФАКТ

ЖЫЦЦЁ СТАНЕ САЛОДКІМ

Ірына БЯГАНКІНА

У гарадскім пасёлку Круглае Магілёўскай вобласці працягваеца будаўніцтва прадпрыемства па вытворчасці кандытарскіх вырабаў.

Плануецца, што яно пачне працаваць ужо ў сакавіку 2011 года. Уласнікам прадпрыемства будзе з'яўляцца сумеснае беларуска-расійскае таварыства з абмежаванай адказнасцю «Прайд-юніён». Зараз будаўніцтва аўкекта ідзе хуткімі темпамі, асобныя пабудовы знаходзяцца на стадыі завяршэння. У выніку павінен

атрымацца невялікі комплекс з кандытарскім цэхам, адміністрацыйнымі будынкамі, гаражам і сталовай. Будзе ў прадпрыемства і свяя крама.

Кандытарскі цэх плануе выпускаць да 1000 кілаграмаў прадукцыі на дзень. Тарты, пірожныя, рулеты — такі асартымент прадукцыі высокай якасці будзе рабіць у Круглым. Прадукцыю плануюцца рэалізоўваць у Беларусі, а частку адпраўляць на экспарт у суседнюю Расію.

У невялікім раёніентры Круглае, дзе працягвае ўсяго сем з паловай тысячы чалавек, з'яўліца каля 70 новых працоўных месцаў, і мясцовым жыхарам будзе лягчэй знайсці хоць якую-небудзь працу.

▼ ТЫДНЁВЫ АГЛЯД

ПЕРШЫ ПАЙШОЎ!

Photo:ByMedia.Net

Сяргей САЛАЎЕЎ

Першы, які пайшоў на прэзідэнта, гэта, канешне, Аляксандр Лукашэнка. За яго новае вылучэнне на прэзідэнта за пяць дзён, калі верыць ягоным паплечнікам, сабрана ўжо 600 тысяч подпісаў. Але першы з апанентаў Лукашэнкі, які сабраў ста тысяч подпісаў за сваё вылучэнне кандыдатам у прэзідэнты, стаў Уладзімер Някляеў.

Як паведаміла прэс-сакратар Някляева Юлія Рымашэўская, колькасць сабранных подпісаў на раніцу 13 кастрычніка склала 101 312. Збор подпісаў падтрымку Уладзіміра Някляева будзе працягнуты, заявіла яна.

Што ж, кампанія «Гавары праўду!» і яе актыўісты недарма елі свой хлеб. Для іх не прайлі бессенсноўна зборы подпісаў за вырашэнне мясцовых проблемай, за вуліцы Васіля Быкова ў Мінску і Гродне, за вылучэнне Някляеву далегатам на Усебеларускі народны сход. Відавочна, што для кампаніі Някляева збор подпісаў — справа звыклай і звычайнай. Хлопцы і дзяўчатаў ўжо спрактыкавана сабралі за два тыдні ста тысяч подпісаў грамадзян. Што не можа не ўражваць — кампаніі «Гавары праўду!» сплоўнілася толькі 9 месяцаў!

Між тым, «стаяль» апазіцыйныя партыі і прэтэндэнты ў кандыдаты пакуль што адстаюць ад Някляева. За прэтэндэнта на прэзідэнтства ад Партиі БНФ Рыгора Кастусёва на 11 кастрычніка было сабрана больш за 45 тысяч подпісаў. За Віталія Рымашэўскага сабрана каля 50 тысяч подпісаў. За Яраслава Раманчука сабрана больш за 70 тысяч подпісаў. Мікалай Статкевіч заявіў, што ў ягоную падтрымку сабрана 45–50 тысяч подпісаў. Але Статкевіч пакінуў выстаўленне пікетаў па зборы подпісаў на апошні тыдзень. У штабах Андрэя Саннікава і Алеся Міхалевіча лічбы пакуль не паведамляюць.

Відавочна, што Някляеў стаўся пэўным лідэрам перадвыбарчай гонкі сярод апазіцыйнераў. Але яго могуць напаткаць сур'ёўныя непрыемнасці. 12 кастрычніка Гаспадарчы суд Мінска задаволіў іск Мінгарвыканкама аб

пазбаўленні дзяржаўнай реєстрацыі даследчы-асветнай установы «Рух наперад», дырэктарам якой з'яўляецца прэтэндэнт на пасаду прэзідэнта Беларусі Уладзімір Някляеў. Тым самым Някляева пазбавілі легальнаў «крышы», і зараз «Гавары праўду!» можна абвесьці «незарэгістраванай арганізацыяй».

Але гэта не вельмі моцны ўдар. На думку экспертаў, у сувязі з ліквідацыяй «Руху наперад» праблема Уладзіміра Някляева як прэтэндэнта на пасаду прэзідэнта ўзінкнучы не павінна.

Справа ў тым, што пры падачы дакументаў на реєстрацыю сваёй ініцыятыўнай групы Някляеў у якасці месца працы ўказаў менавіта гэту установу. Аднак, як патлумачыў БелаПАН эксперт у галіне выбарчага заканадаўства юрист Сяргей Альфер, «адмова ў реєстрацыі можа адбыцца толькі па прычыне падачы заведама непраўдзівых звестак». Някляеў жа «заведама непраўдзівых звестак» у ЦВК не падаваў — ён указаў дакладныя звесткі на той момант, калі падаваў дакументы на реєстрацыю ініцыятыўнай групы. «Акрамя таго, ліквідацыя ўстановы — працэс дастатковая доўгі, і да яго заканчэння Някляеў застаецца дырэкторам «Руху наперад», — да даў юрист.

Між іншым, і Цэнтрвыбаркам не-задаволены кампаніяй Някляева. «Да нас паступае вельмі шмат зваротаў практична з усіх рэгіёнаў Беларусі ад грамадзян, якія знаходзяцца ў сваіх паштовых скрынках друкаваную пра-дукцыю пра Някляева, вырабленую з мяжой», — сказаў сакратар ЦВК Мікалай Лазавік. Ён нагадаў, што агітацыя ў перыяд збору подпісаў забаронена. «Парушэнне заканадаўства ініцыятыўнай групай Някляева відавочнае. Нашы дастатковая ясныя намекі, што распаўсюджваць агітацыйную пра-дукцыю нельга, пачутыя не былі», — сказаў ён.

Паводле слоў сакратара ЦВК, зада-часную агітацыю ініцыятыўнай групе можа быць папярэджана, а ў выпадку паўторнага парушэння заканадаўства — адменена яе реєстрацыя.

Тым часам не спяць у шапку і іншыя прэтэндэнты на прэзідэнта. Яраслава Раманчук днімі наведаў Польшчу, дзе меў сустэрзы на высокім уроўні. Ён сустэрзуе з міністрам замежных спраў Польшчы Радаславам Сікорскім, старшынёй сената Богданам Барусевічам, кіраўніком парламенцкага камітэта па міжнародных спраўах Анджэем Халіцкім.

На выніках сустэрзы Раманчук паведаміў, што прыехаць у Беларусь для назірання за выбарамі плануе вялікая польская дэлегацыя, у якую ўвойдуць члены сената, сойму, а таксама актыўісты НДА. «Сікорскі, і Барусевіч, і Халіцкі сказаў, што калі ў выбарных камісіях не будзе прадстаўнікоў зарэгістраваных дэмакратычных кандыдатуў, не будзе падліку галасоў, не будзе нармальнай сітуацыі з назіраннем, то падстаў для таго, каб лічыць выбары дэмакратычнымі, у Еўрасаюзу таксама не будзе», — заяўіў палітык.

Акрамя таго, ён атрымаў завярэнні ў тым, што «програма Каліноўскага», падтрымка «белсата» і радыё «Рацыя» польскім урадам будзе працягнутая. Таксама будуть працягнутыя і санкцыі ў адносінах беларускіх чыноўнікаў.

А пакуль прэтэндэнты ў прэзідэнты клапоцяцца пра выбары, беларускія парламентары вырашылі паклапаціца пра маральнае ablіча беларускай моладзі. 12 кастрычніка на прэс-канферэнцыі ў Мінску старшыня камісіі па адукацыі, культуры, науцы і навукова-тэхнічным прагрэсе Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі Уладзімір Зданович заявіў пра небяспеку для беларускай моладзі заходняга ладу мыслення.

На думку Здановича, для сучаснай Беларусі, якая знаходзіца на стыку ўсходніх і заходніх цывілізацый, сёняня важны выбар уласных каштоўнасцяў. «Асноўнай праблемай у сферы выхавання моладзі з'яўляецца то, што пад уздзеяннем еўрапейскіх каштоўнасцяў на першое месца выходитці прагматызм, жаданне пры найменшых намаганнях атрымаць як мага больш», — сказаў ён.

«Знешне прывабная ідэя пабудовы дзяржавы на еўрапейскіх каштоўнасцях тоіць у сабе небяспеку страты нацыянальных каранёў», — падкрэсліў Зданович.

Цікава, чамусці тая ж Польша, Літва, Германія, Чэхія з уступленнем у Еўрапейскі саюз не крычаць пра «страту нацыянальных каранёў». Прикладам, днімі ў Беларусі праходзяць канцэрты польскага танцевальнага калектыву «Мазовіш». Нават у Беларусі праходзяць нацыянальныя дні краінаў Еўрасаюза.

І чаму жаданне «пры найменшых намаганнях атрымаць як мага больш» з'яўляецца заганыным? Што, лепш было бы, каб пры «найбольшых намаганнях, атрымлівалі б менш?» Да тады Здановичу не месца ў парламенце. Хай пойдзе шпалы разгружаць.

▼ ФІГУРЫ ТЫДНЯ

Міхась Башура

У Мінску пачаўся разгляд судовай справы пісьменніка і актыўіста грамадзянскай кампаніі «Гавары праўду!» Міхась Башура. Яго затрымалі яшчэ ў жніўні па абвінавачванню па артыкуле 380 Крымінальнага кодэksа (падробка, выраб, выкарystанне або збыт падробленых дакументаў, штампаў, пячатак, бланкаў), прычым адразу па дзвюх частках гэтага артыкула: частцы першай — падробка дакументаў у мэтах выкарystання самім выканайцам і частцы другой — тая ж дзеянні, здзісненныя групай асобай па папярэдні змове. Быццам бы Башура падрабіў даведку аб прыбытках, каб яго жонка атрымала крэдыт на будаўніцтва кватэры. Башура сваёй віны не признае. «Ён сам і абарона адпрачваюць абвінавачванні ў наўмыснай падробцы даведкі. Мы лічым, што мела месца звычайная памылка: Башура памыліўся ў падліку сваіх прыбыткаў, і гэта так. Разбіраючи справу, мы ўбачылі, што Міхась завысіў свае прыбыткі, але пры атрыманні крэдыту яму было б выгадна, каб прыбыткі былі больш нізкія, а не высокія», — цытуе слова адваката Тамary Сідарэнкі БелаПАН.

Цяпер Міхась Башура знаходзіцца ў следчым ізалятры №1 горада Мінска. Вызвалення Башуры запатрабаваў Саюз беларускіх пісьменнікаў, сябрам якога ён з'яўляецца. Каардынацыйная рада прадпрымальнікаў Мінска заявіла, што лічыцца арышт Башуры палітычна матываваным бо ўвесну гэтага года ён вылучаўся ў якасці кандыдата ў депутаты Мінскага гарадскага савета ад прадпрымальніцкага блока, а пасля стаў актыўным удзельнікам кампаніі «Гавары праўду!» пад кіраўніцтвам прэтэндэнта на пасаду прэтэндэнта Беларусі Уладзіміра Някляева.

Міхаіл Марыніч

Камітэт ААН па правах чалавека прызнаў былога міністра і кандыдата ў прэтэндэнты Міхаіла Марыніча ахвярай палітычных рэпрэсій. Улады Беларусі абавязалі забяспечыць пасярпелому рэабілітацыю, аплаціць яго лячэнне і выплаціць кампенсацыю за маральныя і фізічныя пакуты. Камітэт ААН палічыў рашэнне суда, які ў снежні 2004 года прызнаў Марыніча вінатаватым у крадзяжы аргтэхнікі ў амбасадзе ЗША і прысудзіў яго да пяці гадоў пазбаўлення волі, несправядлівым і вынесеным пад цікам звонку. Акрамя таго, выяўлена, што падчас следства апазыцыянер катаўвалі, «выбіваючы» патрэбныя сведчанні. У турме ў Марыніча здарыўся інсульт.

На момант прыходу да ўлады Аляксандра Лукашэнкі Марыніч займаў высокую пасаду беларускага пасла ў Чэхіі. Аднак Лукашэнка вырашыў вярнуць дыпламата ў родную краіну, прызначыўшы яго міністрам зневенескіх сувязяў. У 1999 годзе Марыніч зноў стаў прадстаўляць дыпламатычныя інтарэсы Мінска на тэрыторыі Латвіі, Эстоніі і Фінляндый.

У 2001 годзе пасол вырашыў пакінуць сваю пасаду і напісаў заяву аб адстаўцы, абвісціўшы пра схыд на вялікую палітыку. Марыніч спрабаваў балатавацца на выбарах прэтэндэнта, аднак ЦВК адмовіў яму ў реєстрацыі. Пасля гэтага палітык, які пайшоў у апазіцыю да дзеячай у Беларусі ўлады, узнічалі міжнародную грамадскую арганізацыю «Беларуская асацыяцыя «Дзелавая ініцыятыва», удзельнічай у стварэнні блока «За новую Беларусь», які пасля стаў грамадскім фондам, зарэгістраваным у Маскве.

ВОЛЬГА ГАВАРЦОВА
Вольга Гаварцова (45-е месца ў парным рэйтынгу) і Цзя-Жун Чжуан з Тайваня (42) сталі пераможцамі тэніснага турніру ў Пекіне з прызовым фондам 4,5 мільёна долараў ЗША. Беларуска-тайскі дуэт перамог аргенцінку Гізелу Дулько і італьянку Флавію Пенету з лікам 7:6 (7:2), 1:6, 7:6 (10:7).

Для 22-гадовай беларускай тэнісісткі гэта пяты фінал у парным разрадзе турніра WTA і чацвёрты тытул.

У панядзелак у аўстрыйскім Лінцы стартаваў турнір Generali Ladies Linz, але Вольга Гаварцова

з яго знялася з прычыны інфекцыі дыхальных шляхоў. Месца беларускай тэнісісткі ў асноўнай сетцы спаборніцтва заняла lucky loser Сарана Кірсця з Румыніі, паведамляе афіцыйны сайт WTA.

ПАЛІТЫКА

4

▶ АЗБУКА ПАЛІТАЛОГІІ

ТАВУЛА РАСА ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ

Сяргей НІКАЛЮК

**Куранят падлічаюць увосень.
Гэты прынцып справядлівы
і ў палітыцы. Вераснёўскае
апытанне НІСЭПД прадставіла
нам такую магчымасць.**

Але пачну я не з рэйтынгам, а з таго, што звычайна застаецца па-за полем зроку беларускіх экспертаў. Я пачну з грамадства. Да выбараў ужо рукой падаць, і мне здаецца, што самы час згадаць пра беларуское грамадства. Як яно там? Ужо прачнулася і пачало вывучаць праграмы кандыдатаў або ўсё яшчэ занятае сваімі падсядзённымі клопатамі?

У апошнія месяцы на людзей абрынулася дастаткова супяречлівая інфармацыя. Грэчка падаражэла, а бульба, насуперак шматгадовай традыцыі, адмовілася ўвосень танненц. Пенсіі прыкметна выраслі, чаго не скажаш пра зарплаты. Уключыши тэлевізор — а там чарговая беларуска-расейская «вайна».

Бульба супраць тэлевізара

І беларусы разгубіліся. Колькасць тых, хто адчуў паляпшэнне свайго матэрыйальнага становішча, за апошнія тры месяцы вырасла з 14% да 19% (галоўным чынам за кошт узроставай групы старэй за 60 гадоў). Але адначасова з 20% да 24% павялічылася колькасць суайчыннікаў, чыё матэрыйальнае становішча пагоршылася. Адбылася палярызацыя ў ацэнках. Адразу і не ўзгадаеш, калі такі эффект назіраўся раней.

У веры ў перспектыву «беларускай эканамічнай мадэлі» — свае праблемы. З аднаго боку, колькасць грамадзян, якія мяркуюць, што сацыяльна-еканамічная сітуацыя ў Беларусі ў найбліжэйшыя гады палепшицца, практычна не змянілася. Было 25% — стала 26%. А вось песімістапрыкметна пабольшала. Было 14% — стала 20%.

У ацэнках свайго матэрыйальнага становішча беларусы ідуць «ад жышця». Гэта натуральна. Зірнуў на цэннікі, пералічыў гроши ў кашальку — і ўзрадаваўся або заплакаў. А вось ацэніць сярэднетэрміновую перспектыву развіцця сацыяльна-еканамічнай сітуацыі ў краіне і палітычны курс, якім рухаецца карабель з ганарлівай назвай «Беларусь», шараговому працаўніку складана. «Свяе» рапшэнне ён прымае пад уздзеяннем «сваіх» СМИ. Для адных беларусаў «сваімі» з'яўляюцца СМИ дзяржаўныя, для іншых — незалежныя.

За апошнія тры месяцы колькасць прыхільнікаў курсу трохі падрасла (з 50% да 51%), а апанентаў — знізілася (з 34% да 32%). Змены, як бачыць, маластотныя, у межах трох працэнтаў хібнасці. Але тут важны сам факт, што ва ўмовах

інфармацыйнай «вайны» з Расіяй афіцыйны палітычны курс не зведаў рэвізіі грамадскай думкі.

А што ж з рэйтынгам аднага палітыка (АП) краіны? У чэрвені ў парыўненні з сакавіком ён падрос на 4%, дасягнуўшы нядрэйных для пачатку выбарчай кампаніі 46 працэнтаў. Але вераснёўскае апытанне прынесла нечаканасць: замест далейшага росту адбылося паніжэнне да 39%. Спрэчка паміж тэлевізійнай выявай і бульбай (дробным оптам па падолару за кілаграм), мяркуючы па ўсім, вырашылася на карысць бульбы.

Палітык міжволі

39% — гэта адкрыты рэйтынг. Пры яго вызначенні спіс палітыкаў не акрэсліваецца. Калі ж такі спіс прапанаваць, то мы атрымаем закрыты рэйтынг, які, як правіла, вышэй за адкрыты. У чэрвені ў АП ён склаў 44% (як і ў чэрвені 2006 года). Зрэшты, і колькасць грамадзян, што ні пры якіх акалічнасцях не згодныя галасаваць за АП, не змянілася (34%). Для кагосьці гэта плюс, для кагосьці — мінус. Усё залежыць ад палітычных густаў, але структура беларускага электарату стабільная, і гэта медыцынскі факт.

У канцы жніўня АП правёў нараду, на якой, звяртаючыся да прэм'ер-міністра Сідорскага, нагадаў базавы прынцып беларускай уладнай мадэлі: «Я политік, я должен думать о людях, а вы должны думать об экономике и финансах. У вас людей нет. Забудьте! В экономике люди не стоят за деньгами и за тракторами. Вы голый экономист. Вы должны приходить с министром финансов ко мне и бороться за каждый рубль, за каждую копейку. И это я должен говорить, что там за ними стоят люди».

Наогул, займацца эканомікай — гэта не гайкі круціць, а ладзіць адносіны з людзьмі. Але гэта да слова. Жніўнеськая нарада

спарадзіла безліч каментараў. Іх агульны сэнс перадае наступная цытата: «Прэзідэнт Беларусі пачаў падрыхтоўку да выбараў з пазбаўленнем ад сваіх памочнікаў — тых, хто часта з'яўляецца на экранах тэлевізараў».

А зараз ад сцвярджэння, узялага са столі, звернемся да фактаў. У верасні адкрыты рэйтынг Сідорскага склаў 4,4%. Раней ён ніколі не вырывалася з трохпрацэнтнага статыстычнага гета (сярод апазыціянеру, якія зарэгістравалі ініцыятыўныя групы, самы высокі адкрыты рэйтынг у Някляева — 1,1%). Што да закрытага рэйтынгу, то ён у «голага эканаміста» падняўся да непрыстойных 13,2% (у Някляева — 5,1%).

Як такое магло здарыцца? Вазьму на сябе адвару выказаць здагадку, што да росту рэйтынгу Сідорскага крытыка з боку АП дачынення не мае. Не мае да гэтага дачынення і сам прэм'ер-міністр. Нічога, што выходзіла б за рамкі звыклай руціны, ён не зрабіў. Уся справа ў грамадстве, дакладней, у трывозе, якая ахапіла яго. Гэтая трывога і зізіла рэйтынг АП. Тым самым штоства пачуццё «савецкіх беларусаў» — пачуццё ўпэўненасці ў заўтрашнім дні — апінулася пад пагрозай. Рост рэйтынгу Сідорскага — следства своеасаблівага псіхалагічнага кампенсавання перад пачаткам выбараў.

Звярніце ўвагу: патрэба кампенсавання не прывяла да росту рэйтынгаў апазыцыйных палітыкаў. Такое назіралася і раней. Ад структуры беларускага электарату нікуды не падзеца. У кожнай яго часткі не толькі свае СМИ, але і свае палітыкі. Але ў аўтарытарнай часткі электарату — палітык адзін, а ў дэмакратычнай — іх шмат. Гэта адна з прычын нізкіх рэйтынгаў апошніх. Але калі падкарпаці спіс, уключыўшы ў бюлетець для галасавання аднаго або двух прадстаўнікоў апазыцыі, — падчас усенароднага галаса-

вання яны атрымаюць каля 30%. І так было ўжо тройчы.

А як там у вожыкаў?

Нацыянальныя асаблівасці бываюць не толькі ў рыбалкі і паляванні. Галоўная асаблівасць беларускай паліталогіі мне бацьца ў своеасаблівым поглядзе на грамадства. Па большай частцы погляд гэтых не з'яўляе грамадства наогул. Таму палітычныя працэсы зводзяцца да супрацьстання ўлады і апазыцыі, а таксама назіраецца гіпертрафаваная ўвага да міжпартыйных «разборак». І сапраўды, гэта ж так цікава, як там у вожыкаў ўсё адываецца! Аўтару гэтых радкоў пашчасціла назіраць гэты інтрыгуюны працэс па тэлеканале «Enamel planet». Не хаваю свайго расчаравання — ніякі камасутры. Усё як ва ўсіх.

Але на гэтым своеасаблівасць беларускай паліталогіі не заканчваецца. Ёсць такое паняцце — tabula rasa («белая дошка») або «чысты ліст»). Яго ўпершыню выкарыстаў Арыстоцель, параўноўваючы свядомасць маленькага дзіцяці з пакрытай воскам дошчакай для пісьма. Разгладзіўшы на ёй воск, можна было сцерці напісаны раней тэкст, зрабіць яе чыстай і выкарыстаць зноў.

Вось такой tabula rasa ўяўляе цца шматлікім палітолагам і палітыкам беларускага грамадства. Адсюль пастаянныя заклікі «змагацца за большасць», «выйсці з апазыцыйнага гета» і інш. На гэтай жа «тэрэяльчынай базе» грунтуюцца падвышаная ўвага да электаральных рэйтынгаў. Народ, маўляў, ад пэўнага персанажа стаміўся (або вось-вось стоміща), што дазволіць «сперці напісаны раней тэкст» любові да аўтарытарнага лідэра і на чыстым лісце грамадской думкі напісаць нешта вельмі дэмакратычнае і прайяўліўскесце.

Такога кшталту надзеі падсілокаўца і легкадумным тлумачэннем вынікаў саціяльгітання. У

прыватнасці, сацыёлагі НІСЭПД у сваіх спрэваздачах увесе час падкрэсліваюць, што змены грамадской думкі, якія імі фіксуюцца, — рэакцыя на інфармацыю, генераваную СМИ і чуткамі. Але калі гэта сапраўды так, то падзел грамадства на прыхільнікаў і апанентаў улады ёсць прымы вынік пропаганды. У рамках такога кшталту ўяўлення беларусы падзяляюцца на тых, хто ведае Праўду, і на тых, хто яшчэ не паспейе яе зразумець. Да апошніх неабходна гэту самую Праўду данесці.

Свая Праўда

Безумоўна, грамадская думка як інтытут (у заходнім разуменіні) у Беларусі не сфармавалася, але магчымасці пропаганды абмежаваны базавымі каштоўнасцямі і ўстаноўкамі расколатага беларускага грамадства.

Большасць прыхільнікаў АП з'яўляюцца носьбітамі сінкветычнай свядомасці. У рамках такай свядомасці няма месца для падзелу ўладаў. Адсюль вышыкае ўспрыманне дзяржавы як патрыярхальнай сям'і, а яе кіраўніка як бацькі. Звернемся да афіцыйнай біяграфіі: «А.Р. Лукашэнка даражыць падтрымкай людзей і ганарыща тым, што ў народзе яго называюць «бацькам» — так заўсёды звалі ў нас людзей аўтарытэтных, якія мужна баранілі інтарэсы сям'і і абшчыны...»

Для людзей з сінкветычнай свядомасцю распад СССР ператварыўся ў «величайшую катастрофу XXI века». Нічога дзіўнага ў гэтым няма: для іх любое ўкладненне жыцця выклікае дыскамфорт. У свой час гэта выдатна зразумелі бальшавікі, што спакусілі сялянскую імперию сінкветычным царствам (камунізмам), у якім будзе сцёртая мяжа паміж горадам і вёскай, разумовай і фізічнай працай, знікне любая сацыяльная няроўнасць і г.д. Даць такім суб'ектам волю — і яны б сцерлі фізіялагічную мяжу паміж мужчынамі і жанчынамі.

Да гэтага часу шматлікія беларусы ўспрымаюць пасярэднікай выключна як спекулянтаў. Іх паслухаваць, дык селянін павінен сам гандляваць на рынку. Але так думаюць не толькі пенсіянеры. Прыывяду фрагмент Паслання-2010: «Как только цены становились выгодными для так называемых спекулянтов и мошенников, здесь скупались товары по дешевке, а туда вывозились и продавались... У нас где-то было до недавнего времени 500 долларов тонна, по-моему, а там 1000... Вы понимаете, что это такое? Тонну купил здесь, туда подальше завез и продал».

Звязніце ўвагу, спекулянт — гэта заўсёды прыватнік, іншымі словамі, чалавек, які пераследуе не агульнародныя (сінкветычныя), а асабістые мэты. Але калі дзяржава імкнешца прадаць «па добрых коштах» сельгаспрадукцыю або саліярку, вырабленую з бяспошліннай нафтой, то гэта не спекулянцы, а ўменне гандляваць.

Прафесійным носьбітам Праўды неабходна памятаць: Праўда — у кожнага свая. Нічога новага ў гэтым няма. Вось толькі на Захадзе розніца паміж прадамі левых і правых невялікай, а ў нас, ва ўмовах сацыякультурнага расколу грамадства, прады не прыхільнікі і апанентаў АП падзяляе бездань, і падчас агітацыйных кампаній яе не пераадолець.

ВЫБАРЫ

СВАЕ СІЛЫ СУПРАЦЬ ЧУЖЫХ ТЭХНАЛОГІЙ

Вольга ХВОІН

У краінах з развітой сферай публічнай палітыкі рэдкія выбары абыходзяцца без прыменення паліттэхналогій.

Iх інструменты і метады дазваляюць перакласці лакальныя, індывідуальныя мэты палітыка на мову агульнадзяржаўных задач, знайсці сімпаты ў выбарцаў, дарогу да свядомага і падсвядомага грамадзян.
Але ў Беларусі публічнай палітыкі няма. Ці, калі быць дакладным, ёсьць публічная палітыка адной фігуры.

У час прэзідэнцкай выбарчай кампаніі метады, якімі карыстаўцца палітыкі, выклікаюць цікаўнасць і ўвагу. Паспрабуем разабрацца, ці выкарыстоўваўца патэнцыйнымі кандыдатамі адмысловыя стратэгіі і тактыкі, або ўсё пускаеца на самацёк, і камунікацыі ладзяцца па прынцыпу «як Бог на душу пакладзе».

Бягучая электаральная кампанія багатая на кандыдатаў. Але ці не палова з іх — людзі далёкія ад палітычнага практэса. Адпаведна, шукаштам прафесійныя прыёмы і тэхналогіі — марнаванне часу. Ды і сярод быццам бы сталых палітыкаў праца ў сферы піяру, стварэння пазнавальнага вобразу больш падобная на гульні ў пясочніцы, чым сур'ённую дзейнасць.

У якасці эталону ўзгадаем паспяховую кампанію дзейнага прэзідэнта ЗША Барака Абамы. Яго каманда спрацавала на павехах часу і сучасных тэхналогіях. І не навобо мацак, а з сур'ённым разлікам і паслядоўнасцю. Цікава, што на вынік Абамы спрацавала каманда рэкламісташт, людзі, якія працуяць у сферы камунікацый, паказалі, што іх досвед і веды можна прыменіць у любой сферы, а не толькі ў продажы мышын сродкаў, абутику, кавы. Персаналізацыя кандыдата, яго набліжэнне да кожнага грамадзяніна і асабісты ўнёсак у перамогу — вось кіты, на якіх стаяла кампанія. Эфектыўным інструментам камунікацыі стаў інтэрнэт. Апроч таго, быў створаны грамадскі фонд дапамогі Бараку Абаму, праз які атрымалася сабраць сотні тысяч долараў на кампанію.

У Беларусі няма сярэдняга класу, і, адпаведна, далёка не кожны гатовы ахвяраваць на дзейнасць палітыкаў, тым больш, што яны ў СМИ (апроч Аляксандра Лукашэнкі, натуральна) выстаўляюцца як хіція людзі і дармаеды. Але нікто з кандыдатаў нават не паспрабаваў выкарыстаць такі прыём. Хаця зразумела, што калі чалавек ахвяруе нават адну тысячу рублёў кандыдату N, то наўрадці ён пасля дзетага кандыдата адмовіцца.

Што тычыцца выкарыстання сацыяльных сетак, то першыя асцярожныя крокі спрабуе рабіць лідэр

кампаніі «Гавары праўду!» Уладзімір Някляеў. Фэйсбук, Твітэр, ВКонтакце — там можна знайсці старонкі патэнцыйнага кандыдата, прачытаць апошнюю навіны «з палёў». Яго кампанія вытрыманая ў агульнай стылістыцы, ідзе апелляцыя да папулярных на постсавецкай прасторы сацыяльных ідэй, плюс дапаўненіе скандалынімі вобразамі — то забітага коціка, то «Міс грудзі Беларусі». Але звязанных актыўных дзеяній не так многа, хаця ў статыцы інтэрнэтам карыстаеца ці не ўся моладзь, а гэтак жа і сталыя асобы з лікі офісных работнікаў, кіраўнікоў.

Таксама свае старонкі ў сацыяльных сетках маюць іншыя кандыдаты адапазіці, але там жыццё хіба што толькі цепліца.

Прывесці кампанію агульнага назоўніка спрабуе і Яраслаў Раманчук, як у зношнім афармленні, так і ў сваім напаўненні. Але бракуе яркасці. Кандыдат ад партыі БНФ Рыгор Кастусёў хіба што скаре сваёй непасрэднасцю і прастатай душэўнай. На пытанне, хто займаеца яго іміджам і ці будуць кансультанты з паліттэхнолагіямі, спадар Рыгор акунуў залю, дзе быті людзі з моладзі БНФ, і запэўніў, што партыя абыдзеца сваімі сіламі. Але ні яркага запамінальнага вобразу, ні талковага прос-сакратара (што не апошні фактар для добрай прэзідэнцкай кампаніі) «свае сіль» Рыгору Кастусёву так і не знайшлі. Увогуле, апазыція запамінальная тым, што цэласныя вобразы ў ёй — справа рэдкая. Прычыны і ў напаўмаргінальным стане, і ў гадах пазасістэмнага існавання (ад 1996 года), і ў адносінах палітыкаў да справы, якую яны робяць.

Дзейны кіраўнік Беларусі Аляксандар Лукашэнка ад асноў свайго вобразу «бацькі» беларусаў не адыходзіць. Застаўшыся актуальнымі выказванні пра гаспадарлівасць, надзеініці і ворага. Толькі раней выкryваў злодзея Шушкевіча з цвікамі, ціпер расійскае кіраўніцтва, што здрадзіла славянскому сяброўству. У арсенале застаўшыся і сацыяльны інструментарый: заробкі бюджетнікам, пенсіі. Але пры гэтym не ўлічваеца, што час змяненіца, а разам з ім — і патрабаванні. Падобна, што гэты фактар застаўшыся па-за ўлагай тэхнолагіі Лукашэнкі, а сама кампанія спускаеца на падкантрольныя самацёк: нічога экстраардынарнага не здзяйсняеца, але не значыць, што надышла анахія. Стратэгія маскі ліберала.

Адначасова Уладзімір Мацкевіч апелюе да проблем, якія можна прынесці неабачліве выкарыстанне паслуг чужых паліттэхнолагіяў.

«Яшчэ ў 2002 годзе я меў магчымасць сутыкнушы з маскоўскім паліттэхнолагамі, якія працавалі на парламенцічых выбарах ва Украіне. І пабачыў агідныя бакі гэтай дзейнасці — не толькі пазітыў, поспех, але і маніпуляцыя. Тады я і мае калегі далі сабе слова не дапускаць чужых паліттэхнолагіяў у нашу краіну, калі мы можам гэта зрабіць самі. Маскоўскія паліттэхнолагі шырокая карыстаюцца «чорнымі» піярами, злойўзываюць чалавечымі недахопамі, слабасцямі. Мяркую, што гэта звязана са станам расійскай палітыкі, калі грошы і адміністрацыйныя рэсурсы улады цалкам забіваюць грамадскую думку. Палітыка робіцца не сацыяльнымі групамі, партыямі, а групоўкамі напаўкрымінальнага характару, якія цалкам засяроджаныя на сваіх эгайстичных мэтах і імітуюць палітычны практэс. Гэтamu можа супрацьстаяць толькі развіццё сацыяльных інстытутаў», — гаворыць Мацкевіч.

Эксперт з задавальненнем зазначае, што беларуское грамадства хоць і не ў поўнай меры, але здольна змагацца з хібамі палітычных гульняў. «Я думаю, што наша грамадства больш цывлізованнае, чым у Расіі, і нават калі б нехта захацеў скарыстацца брыдкімі тэхналогіямі была б адпаведная рэакцыя на гэтага. Мне падабаеца, як наша супольнасць успрымае расійскія тэхналогіі — засцярогай, недаверліві, імкненіца сачыць, каб кампанія «Гавары праўду!» цалкам не скацілася ў маніпуляванне», — зазначае эксперт.

▼ КАЛОНКА КАНСТАНЦІНА СКУРАТОВІЧА

ПРА ПІВА З КОЗАМІ

25 верасня, ці не ў апошнюю ўёлую суботу, перада мной унікілі пытанні. Трэба было аплаціць раҳункі за электрычнасць, за тэлефон, за газ. Тэрмінова, бо ў панядзелак ні пошта, ні філіялы «Беларусбанка» ў сельскай мясцовасці не працуе.

Каб не прывязваць сябе да электрычкі, вырашыў пешкі схадзіць у Забалоцце. Усяго нейкія трэці кіламетры, надвор'е цудоўнае, вандрушка прыемная. Пакрохой. Але лепш бы паехаў у Смалявічы. Но высветлілася, што пошта не працуе, аддзяленне банка таксама, бо там ідуць нейкія рамонтныя работы.

Вось і чухай патыліцу. Вылайўся пра сябе і падаўся ў прыватную крамку, якую месціца побач з сельсаветам. Пакуль прыглядаўся і прыцэньваўся, у памяшканне зайдлі маладая дзяўчына і жанчына сталага ўзросту. Мусіць, дачка і маці. Пытаюцца ў прадавачкі, ці прымае яна для разліку крэдытныя карткі. На жаль, не. Але гандлярка параіла праехаць два з паловай кіламетры да пасёлка Арджанікідзе, дзе ёсць і банкамат, і аддзяленне «Беларусбанка».

Жанчыны крутануліся на адной назе, я за імі. Прабачыўся, папрасі падвезці, бо я таксама прыйшоў у банк, а ён зачынены. У адказ пачуў, што яны нікога не падкідаюць: прынцыпы ў іх такія. Я знікавеў. Каб жа прасіц пра дапамогу якога алігарха ці поп-зорку. А тут дзве простыя кабеціны на добра «патриманай» легкавушы выказываюць такому ж простаму чалавеку такую пагарду. Вось папрасі ў іх у спякотны дзень шклянку вады, далігоб, з поўнага вядра не наліоць. Ад нечаканасці я, мусіць, аж рот адкрыў. Але ж потым вылажыў ім чыстую праўду. Сказаў, што ні старая, ні маладая не ў майі гусце. Што мяне не трэба «падкідаць», а прасіц я іх падвезці да Смалявіч. Да таго ж за гроши.

Куды там, ускочылі ў аўто, газанулі, аж ад нечаканасці нейкі прыбрудны сабака забрахай.

Не, калі прыходзіш ва ўстанову і цябе замест «аднага вакна» пасылаюць у мноства дзвярэй, не так крываўш, чыноўнікі ж паўсюль аднолькавыя і глядзяць на простага чалавека як салдат на вош. Можа, не было б так крываўна, каб галасаваў на дарозе.

Што рабіць, вярнуўся ў краму, загаварыў з прадавачкай. Сказаў, што банкіры малі б свой рамонт зрабіць і ў свой выходны, у панядзелак, каб не марнаваць дарэмна час кліентаў. Але навошта тое ім? Людзі ж нікому не пажаляцца. А калі нават пачнучы скардзіцца, то і управа знойдзеца. Ім і крэдыта патрэбы, і іншае. А далей — ланцужок, паслуга за паслугу, ту міне — я табе. Вось і ўзнікае дружная хеўра адзін абавязаных, адзін з адных павязаных. Усім астаратнім, можа, і дрэнна, але толькі не ім.

Але гэта былі не ўсё дзвіосы на дзень. Бо калі я расказаў гандлярцы, як цудоўна для мяне дзень пачынаўся, і што з гэтага выйшла, тая ўдакладніла. Аказваецца, не рамонт рабіць «банкіры», а ўсталёўваць сабе кандыцыянер. Як у той байды, толькі наадварот. Спякотнае лета адмучыліся ў духаце, а напярэдадні зімы, якая, па прогнозах сіноптыкаў, абяцае быць аномальна халоднай, ладзяць кандыцыянер. Рацыянальна гэта ўсё патлумачыць немагчымы. «Тут і не людзі нават, а сістэма вінавата», — філософскі заўважае гандлярка.

Не, мусіць, і людзі, бо якія яны — такая і сістэма. «Банкіры», што не думаюць ні пра інтарэсы сваіх кліентаў, ні пра прыбылкі свайго банка. Маўляй, куды народ падзенецца, усе камунікальныя ды іншыя плацяжы на вёсцы праходзяць толькі праз «Беларусбанк». Яны тут — дачнікі, якія ў адчуваць сябе сталічнымі «штучкамі» і трываюцца сярод вяскоўцаў з непрыхаваным нахабствам.

Караец, ад агіднага марнатаўства часу знерваваўся і сасмяг. Вырашыў папіц піва. Здабыць яго не проблема, бо прадаюць піва аж у чатырох крамах на маленькім пятачку. Але проблемай аказалася, дзе піва выпіць. Зразумела, мясцовыя могуць і дома, а такія вось выпадковыя вандрунікі, як я, дзе? А нідзе. Няма спецыяльна абсталяванага месца для распіцця піва, як гэта належыць па спецыяльнаму ўрадаваму распараджэнню.

Дзе хочаш, там і пі, толькі не трапляйся на вочы міліцыянтаў. Так было, колькі сябе памятаю. Так і засталося. Толькі штрафы зараз касмічныя. Але ж, гляджу, на стадыёне козы пасуцца. Гэта ж таксама забаронена. Ім можна, а мне... Вырашыў папіц піва ў сімпатычнай кампаніі. Добра, што не патрапіўся.

ГРАМАДСТВА

6

ЮБІЛЕЙ

ДЗЕЛЯ ЯДНАННЯ БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

Два дзесяцігоддзі МГА «Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» працуе дзеля яднання беларусаў, што жывуць памежамі Беларусі і на Бацькаўшчыне. Арганізацыя зведала прыхільнасць і няласку ўладаў, але выстаяла і цяпер знаходзіцца ў ліку даволі паспяховых структур, што працуецца на ніве беларушчыны. Летасць «Бацькаўшчына» змяніла сваё кіраўніцтва і пад патранажам Алены Макоўскай і Ніны Шыдлоўскай стала больш сучаснай, цікавай людзям. Пра дасягненні Згуртавання беларусаў свету, сучасны стан беларускай дыяспары са старшыней Рады Нінай Шыдлоўскай размаўляла Вольга Хвойн.

— Летасць адбыўся Пяты з'езд «Бацькаўшчыны». Апроч сябраў арганізацыі ў яго працы актыўна ўдзельнічалі і прадстаўнікі дзяржаўных органаў. Узгадвалі, што беларуская дыяспара пазбаўленая ўвагі дзяржавы. Ці нешта змянілася за гэты год?

— Гаварыць, што дзяржава ўвогуле не працавала ўвесь гэты час з беларусамі замежжа, нельга. Іншая справа, што супрацоўніцтва мела крапкавыя хакттар, найперш па эканамічных пытаннях. Не было сістэмнага падыходу, разумення таго, што з беларусамі замежжа трэба працаваць незалежна ад іх палітычнай арыентацыі. Яднаючы на нацыянальной, культурнай ніве, як тое робіць «Бацькаўшчына», хоць гэта і няспіла гучыць, можна знаходзіць людзей па ўсім свеце, прысягваць іх да супрацы. Пэўныя зрухі ў супрацоўніцтве з чыноўнікамі з'явіліся, але мы не цепчымся іллюзіямі, што ў гэтым кірунку будзе росквіт, усё стане ідэальна. Дзяржаўная бюрократичная машына нязграбная, ёй патрэбны час. У супрацоўніцтве з дыяспарай мусіць быць задзейнічаны цэлы шэраг міністэрстваў і ведамстваў, і тут ёсць прафлема: практычна няма спецыялістаў па дыяспары, няма ведаў і разумення працэсаў, што адбываюцца і адбываюцца ў асяродках беларусаў, якія жывуць за мяжой.

Галоўным дасягненнем у стаунках з дзяржавай ёсць аднаўленне працы па закону «Аб беларусах замежжа». Былі сустрэчы працоўных груп, ужо прагавораныя назва, мова, тэрмінолагія. Практычна напаўненне закона будзе абміркоўвацца падчас наступных сустрэч. Думаю, калі праца пойдзе ў такім тэмпе, то наступнай восенню мы ўжо атрымаем гатовы законапраект. Важны момант: нарэшце прыйшло ўсведамленне таго, што за ўзор для беларускага закона трэба браць заканадаўства ўнітарных краінаў. Ад пачатку бралася заканадаўства Расіі, але гэта федэрцыя, і адносіны з прад-

Радзім Гарэцкі і Вітаўт Кіпель падчас Трэцяга з'езду беларусаў свету, ліпень 2001 г.

Ніна Шыдлоўская

Алена Макоўская

стёнкамі нацыянальнасцяў там будуюцца па-іншаму.

Крапкава, але ўсё ж адбылася дапамога дзяржавы беларускім школам за мяжой. Няма інштута беларускай дыяспары, і дзяржслужбоўцы не валодаюць сітуацыяй. Ад нас яны даведаліся, што ёсць сур'ёзныя праблемы з беларускім школьніцтвам за мяжой, і ад імі Адміністрацыі презідэнта ці не ўпершыню была дапамога рыхской беларускай школе, асобныя класы ў Польшчы атрымалі ў верасні падарункі.

Міністэрствам культуры рыхтуеца праграма «Беларусы ў свеце», мы будзем уносіць сваю прапанову. То бок пайшлі зрухі, але дэфіцыт спецыялістаў у дзяржструктурach па дыяспары ускладняе гэты працэс.

— Але ці ёсць запатрабаванасць у тых кантактах з боку беларусаў замежжа?

На кожным з'ездзе беларусаў свету, незалежна ад сімпатый да палітычных працэсаў унутры Беларусі, выказываюцца пажаданні, каб была падтрымка з боку дзяржавы, бо ідзе асіміляцыя беларусаў за мяжой. У суполках беларускай дыяспары слабая пераемнасць. Хвала на пасляваннай эміграцыі была моцнай, упливовай. Яны стваралі беларускі асяродак. Потым былі хвалі эканамічнай эміграцыі, і гэтыя людзі щукаюць партнёраў не паводле прынцыпу нацыянальнасці, а паводле эканамічнай мэтаагоднасці. Слабая самаідэнтыфікацыя ўнутры Беларусі ўпывае на тое, што, з'яджаючы з краіны, людзі часта ці асімілююцца ў краіне прыживання, ці далучаюцца да тых дыяспар, якія найперш га-

тавыя аказаць ім эканамічную падтрымку.

— Наколькі актыўныя беларусы ў сумежных краінах?

— На этнічных землях людзі найбольш імкнуцца тримацца сувяззю з Беларуссю. На Віленшчыне, Беласточчыне повязь з нашай краінай ці не наймацнейшая, бо гэтыя беларусы не пакідалі сваю зямлю. Таму і культурніцкае, і грамадскае жыццё ў асяродку беларусаў Польшчы, Літвы не спыняеца. Праўда, ёсць прафлема: тыя ж палікі не зацікаўленыя ва ўмацаванні нацыянальных асяродкаў, і гэта натуральная для любой дзяржавы. Таму, не маючы запатрабаванасці з боку беларускай дзяржавы, этнічныя беларусы Польшчы змяняюць свой статус. Перадапошні перапіс паказаў каля 300 тысяч беларусаў на тэрыторыі Польшчы, а падчас апошняга беларусамі запісалася менш за 50 тысяч чалавек. Няма іміджкавай матывациі, культурніцкіх, эканамічных сувяззў з Беларуссю.

— Вы ўвесь час вяртаецца да таго, што ў самой краіне, метрополіі ў людзей ёсць праблемы ў самаідэнтыфікацыі. Як вы ацэньваеце гэтую працэс?

— Ёсць пэўная стагнацця, бо ўсё ж вырасла пакаленне дзяцей, якія вучыліся па ўсечаных падручніках. Прагалы ў адукцыі, абазнанасці ў беларускай тэматыцы моцна адчуваюцца. Але цікаўнасць да беларускай мовы, культуры ёсць. Мінулай восенню мы праводзілі сацыялагічнае апытанне. Выявілася, што, напрыклад, сучасных беларускіх музыкаў мала хто ведае. Называюць імёны яшчэ з БССРаўскіх часоў. Эстрада, якая прапануеца

праз дзяржаўныя СМІ, саступае расійскай, таму яна нецікава беларусам. А сучасныя гурты і выкананіцы, што трymаюцца беларускага вектару, застаюцца малавядомыя. Дарэчы менавіта з мэтай павышэння нацыянальнай самаідэнтыфікацыі «Бацькаўшчына» ініцыявалі правядзенне грамадскай культурніцкай кампаніі «Будзьма беларусам!».

— Чаму вы вырашилі займацца справамі беларускай дыяспары?

— Кожны з нас у «Бацькаўшчыну» прыйшоў па-свойму. Сваю дзейнасць я пачынала ў палітычным полі, але прыйшло ўсведамленне, што палітычныя сілы вырашаюць толькі кароткатэрміновыя задачы. А ў падмурку няма агульных каштоўнасцяў, і гэта адна з прычынаў паразы. Гэты працай нікто доўгатэрмінова не займаўся. Пасля знаёмства з такімі асобамі, як Радзім Гарэцкі, Генадзь Бураўкін, я знайшла тое, што мне бліжэй. Магчыма, гэта праца больш руцінная, але, на маю думку, і больш глабальная.

— Цяпер ідзе перадвыбарчая кампанія. Калі ўздымаеца пытанне пра магчымую жаночыну-презідэнта Беларусі, то называюць вас і Алена Макоўскую. Гатовыя былі б змяніць сферу дзейнасці?

— Я мяркую, што цяпер я на сваіх месцах. Усяму свой час, і кожнаму — свае задачы. Хаця ніхто не ведае да канца сваё жыццёвага шляху. Цяпер я на сваіх месцах і прыношу карысць сваёй дзейнасці. А далей час пакажа.

Каментар

Радзім Гарэцкі, акадэмік, прэзідэнт МГА «ЗБС «Бацькаўшчына» ў 1993–2001 гадах, адзін з заснавальнікаў МГА «ЗБС «Бацькаўшчына»

Працэсы перабудовы 1980-х гадоў мінулага стагоддзя выклікалі ўздым нацыянальнага адраджэння. 10 верасня 1990 года адбылася Устаноўчая канферэнцыя па арганізацыі ЗБС «Бацькаўшчына» — міжнароднай грамадскай культурна-асветніцкай супольнасці беларусаў, галоўнай мэтай якой з'яўляецца нацыянальнае адраджэнне Беларусі, яе мовы, культуры, адукцыі, гісторыі, стварэнне незалежнай дэмакратычнай дзяржавы. Першым прэзідэнтам ЗБС «Бацькаўшчына» стаў Васіль Быкаў, а старшынёй Рады — Яўген Лецка.

Напрыканцы 1992 года мы правялі Сход беларусаў краін былога СССР. Савет Міністраў РБ за подпісам Кебіча прыняў спецыяльную пастанову аб ЗБС «Бацькаўшчына», у якой даручаў усім міністэрствам і іншым урадавым структурам дапамагаць дзейнасці Згуртавання беларусаў свету. Кульмінацыяй магутнай, але, на жаль, кароткай хвалі нацыянальнага адраджэння з'яўліўся Першы з'езд беларусаў свету ў ліпені 1993 года, які праходзіў з вялікім уздымам і са значайнай падтрымкай.

Аднак пасля таго, як наша краіна стала прэзідэнцкай дзяржавай, адносіны да ЗБС «Бацькаўшчына» з боку ўладаў рэзка пагоршыліся. Доўгі час мы не маглі атрымца-

дзвол на правядзенне Другога з'езду беларусаў свету, які мы прымеркавалі да Дня незалежнасці 27 ліпеня 1997 года. Нават ішла размова наконт правядзення з'езду ў суседніх краінах. Нарэшце атрымалі дзвол правесі яго ў Тэатры музычнай камедыі, але перашкоды (ліпавая пажарная небяспека, тэрміновы рамонт) працягваліся амаль да самага дня адкрыцця з'езду. Ціск з боку ўладаў на рух за нацыянальнае адраджэнне рабіўся ўсё мацнейшым, суполкі беларусаў пачалі калоцца на «сваіх» і «чужых» і г.д. Тому правядзенне з'езду патрабавала ад кіраўніцтва ЗБС вялікіх намаганняў і нерваў. Прайшоў ён непараўнаныя больш сіплі — было толькі 123 прадстаўнікі замежжа, бо многія ўдзельнікі мінулай сустрэчы адмовіліся ехаць у краіну з такім рэжымам.

У далейшым праца ЗБС работала ўсё цяжэйшай. Улады структуры стараліся стварыць альтэрнатыву «Бацькаўшчыне», і нават у 1999 годзе абвясцілі, што пачала працаўца «Святло Радзімы». Але ЗБС «Бацькаўшчына» жыло і, нягледзячы на новыя «камедыі» з памяшканнем, правяло Трэці з'езд беларусаў свету. У далейшым ЗБС «Бацькаўшчына», як і Скарэнаўскі навуковасветны цэнтр, было пазбаўлена памяшкання, але актыўную працу працягвала. ЗБС працягвае праводзіць шматгранную дзейнасць па аўяднанні беларусаў свету, у якой бярэ ўдзел вялікая колькасць шчырых сыноў Бацькаўшчыны і замежжа, адданых здзяйсненню нацыянальнай беларускай ідэі.

Топ-5 значных падзеяў у гісторыі «Бацькаўшчыны»

Першы з'езд беларусаў свету. Ён даў штуршок да кансалідацыі беларусаў у Беларусі і за мяжой.

Аднаўленне крыжка Ефрасінні Полацкай. Гэта была ініцыятыва «Бацькаўшчыны», на пазнейшым этапе далучылася праваслаўная царква, дзяржава.

Заснаванне серыі «Бібліятэка «Бацькаўшчыны». За гэты час выйшла 19 кніг. Таксама па-за серыяй выйшла ў свет 37 кніг на гісторычную, літаратурна-мастацкую тэматыку, 8 дзіцячых.

Кампанія «Будзьма беларусам!». Скіраваная на тое, каб беларусы ўнутры краіны і па-за межамі цэнтру самабытнасць, пачуццё годнасці, мелі яснае бачанне перспектывы і імкнуліся быць аўяднаным народам.

Зрух у прыняціі заканадаўства аб беларусах замежжа. Пытанне аб падрыхтоўцы закона, які рэгулюе прававыя адносіны паміж метрополіяй і беларусамі замежжа, было ўзнятага яшчэ ў 2001 годзе, але праца над законапраектам далёка не зрушилася. Напрыканцы 2009 года кіраўніцтва «Бацькаўшчыны» атрымала запрашэнне да ўдзелу ў працы рабочай групы па падрыхтоўцы праекта Закона Рэспублікі Беларусь «Аб беларусах замежжа».

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

ПАНЯДЗЕЛАК

18 КАСТРЫЧНІКА,

- J**
- 06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.15 Навіны.
06.05, 07.10, 08.15 «Добрай раніца», Беларусь!.
- 07.05, 08.10 Зона X.
07.30, 08.25, 11.50 Дзялівое жыццё.
08.30 «У свеце матарау».
09.10 «У цэнтры ўвагі».
10.35 «Культурныя людзі».
11.05 Меладраматычны серыял «Маруся».
12.10 Драма «Кука» (Расія).
14.05 Жаночае ток-шоу «Жыццё як жыццё».
15.20, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.40 «OFF STAGE LIFE».
16.05 Дзёнік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Ёўрабачанне-2010».
16.30 Nota Bene.
17.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).
17.40 Меладраматычны серыял «Маруся».
18.50, 01.05 «Зона X». Крымінальная хроніка.
19.25 «КЕНО».
19.30 «Арэна». Праграма аб спорце.
19.55 «Ход у адказ». Ток-шоў.
21.00 Панарама.
21.55 «Актуальнае інтэр'ю».
22.10 Камедыйны серыял «Адчайныя хатнія гаспадыні-5» (ЗША).
23.30 Крымінальны баявік «Адрэналін».
01.10 Дзень спорту.
01.25 «Хакей для ўсіх».
- H**
- 06.00, 09.00 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 Контуры.
10.10 «Жыць здорава!».
11.00 Нашы навіны.
11.05 Навіны спорту.
11.10 «Шальвін анёл». Шматсерыйны фільм. Заключная серыя.
12.20 «Дэтэктывы».
13.00 Нашы навіны.
13.05 Навіны спорту.
13.10 «Кантрольны закуп».

- 13.45 «Модны прысуд».
14.50 «Зразумець. Прабачыць».
15.25 «Хачу ведаць».
16.00 Нашы навіны.
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Дзікі маладняк».
16.50 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытанаў».
18.00 Нашы навіны.
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Зваротны адлік».
19.00 Чакай мянэ.
20.00 Час.
20.30 Нашы навіны.
21.00 Навіны спорту.
21.05 АНТ прадстаўляе: Ток-шоў «Выбар».
22.10 Прэм'ера. «Галасы».
23.15 Нашы навіны.
23.30 Навіны спорту.
23.35 Мотафрайт. Сусветная серыя.
00.35 «Жўлампія Раманава. Следства вядзе дылэтант». Шматсерыйны фільм.
01.25 Начныя навіны.
- C**
- 06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
06.10 «Міншчына».
06.20 «Раніца. Студыя добра гастро».
07.40 «СТБ-спорт».
08.30 «Тыдзень». Інфармацыйна-аналітычна праграма.
09.35 «Вялікі сняданак».
10.05 «Пяць гісторый».
10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла.
11.40 «Званая вячэра».
12.35 «Сакрэтныя гісторый».
13.50 «Зорны рынок».
15.00 Канцэрт М. Задорнова.
16.00 СТБ прадстаўляе: «КультУра!».
16.50 «Рэпарцёрская гісторый».
17.10 «Наша справа».
17.20 «Міншчына».
17.30 «Званая вячэра».
18.30 «Мачаха».
20.00 «Сталічныя падрабязнасці».
20.10 «СТБ-спорт».
20.15 «Добры вечар, маляня».

- 20.30 Прэм'ера! Фільм «Код апакаліпсісу». Расія, 2007 г.
22.55 «Сталічны футбол».
23.25 Фільм «Ахойнік». ЗША, 2006 г.
- aq**
- 06.35 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
09.05 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.05 Джэймс Бонд - Агент 007. Баявік.
12.10 Пра маства.
- 12.40 Школа рамонты.
- 13.40 Серыял «Пакахай мянэ зноў».
14.35 Мультсерый «Дракончык і яго сябры» (Канада).
14.50 Пазакласная гадзіна.
15.05 Тэлебарометр.
15.25 Простыя практыкаванні (Расія).
15.55 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.45 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
17.50 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
18.55 Хакей. КХЛ. СКА (Санкт-Пецярбург)-Дынама (Мінск). У перапынку: «Калыханка».
21.15 Тэлебарометр.
21.20 Беларуская часіна.
22.25 Камедыйны серыял «Інтэрны».
23.05 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
23.35 Авертайм.
00.05 Футбол. Чэмпінат Англіі. Прэм'ер-ліга. Агляд тура.
01.00 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
- ROSSIA**
- 07.00 «Раніца Расіі».
09.25 «Ефрасіння». Тэлесерыйял. Расія.
10.20 «Ранішня пошта».
11.00 Весткі.
11.30 «Леанід Быкаў. На апошнім дыханні». Документальны фільм.
12.20 «Кулагін і партнёры».
12.50 Тэлесерыйял «Дворык».
13.25 «Гарадок».

- 13.50 Навіны - Беларусь.
14.00 Весткі.
14.30 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
15.20 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё».
16.10 «Пакой смеху».
16.50 Навіны - Беларусь.
17.00 Весткі.
17.30 «Кулагін і партнёры».
18.00 Тэлесерыйял «Чорная багіня». Расія.
18.50 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыйял.
19.50 Навіны - Беларусь.
20.00 Весткі.
20.30 Тэлесерыйял «Сэрца маці».
22.20 Тэлесерыйял «Восеніскі дэтэктыў».
23.20 «Нічога асабістага».
23.35 Навіны - Беларусь.
23.45 «Весткі.ru».
00.05 Прэм'ера. «Гарадок».
- HTB**
- 05.55 Інфармацыйны канал «HTB раніцай».
08.35 «Праграма Максімум».
09.35 «Аглід. Надзвычайніе здарэнні».
10.00, 13.00, 16.00 Сёння.
10.20 «Кулінарныя пайдынкі».
11.20 «Чыстыасардочнае прызнанне».
12.05 «Да суду».
13.30 Серыял «Граф Крастоўскі».
15.10 «Цуд-людзі».
15.35 «Аглід. Надзвычайніе здарэнні».
16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара».
18.35 «Аглід. Надзвычайніе здарэнні».
19.00 Сёння.
19.35 Серыял «Вуліцы пабітых ліхтароў».
21.40 Серыял «Глушэц. Вяртанне».
23.30 Сёння.
23.55 «Сумленны панядзелак».
00.50 «Школа зласлоўя».
- ROSSIA**
- 09.30 Марафон (Польшча, Познань).
10.30 Тэніс. Турнір WTA у Аўстрый (Лінц). Фінал.
12.00 Тэніс. Турнір WTA у Расіі (Масква). Дзень 1-ы. Прамая трансляцыя.
15.45 Вось дык так!!!
- БЕЛСАТ**
- 07.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».
07.30 Гісторыя пад знакам Пагоні (спазнаваўчая праграма): «Каранацыя Вітаўта. Ніспраддкіаныя магчымасці».
07.40 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
07.55 ПраСвет.
08.20 Кулінарныя падарожжы Роберта Макловіча: «Смак Кастыліі».
08.50 Прыватная калекцыя.
09.15 Мойнік (лінгвістычная праграма).
09.25 Басанож па свеце (спазнаваўчая праграма): «Новая Гвінея, 1969», ч. 2.
09.55 Документальная гадзіна: «Рэнэ», дак. фільм, 2009 г., Чэхія.
10.50 «Малая Москва», тэлесерыйял.
11.40 Фільматэка майстру: «Дом дурнія», драма, 2002 г., Расія.
17.00 Аб'ектыв (агляд падзеяў дня).
17.05 «Машына зменай», тэлесерыйял.
17.35 «Малая Москва», тэлесерыйял.
18.25 Госіц «Белсату».
18.40 Невядомая Беларусь: «Свіязь, горад на дне возера», дак. фільм, 2010 г.
19.05 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
19.20 Калыханка для самых маленькіх.
19.40 Еўропа сёння.
20.00 Блізкая гісторыя. Іншы погляд: «Пагоні за прадаўдом», дак. фільм, Польшча.
21.00 Аб'ектыв (агляд падзеяў дня).
21.25 Рэмарка (культурніцкая праграма).
21.40 Фільматэка майстру: «Дом дурнія», драма, 2002 г., Расія.
23.25 Аб'ектыв.

19 КАСТРЫЧНІКА, АЎТОРАК

- J**
- 06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.10, 18.00, 19.00, 23.40 Навіны.
06.05 Дзень спорту.
06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніца», Беларусь!.
- 07.05, 08.10 Зона X.
07.30, 08.30, 11.50 Дзялівое жыццё.
08.35 «Арэна». Праграма аб спорце.
09.10 Камедыйная меладрама «Маргоша».
10.10 Серыял «Спальны раён» (Расія).
10.45 Меладраматычны серыял «Маруся».
11.40 «Актуальнае інтэр'ю».
12.10 Прэм'ера. Меладрама «Рабіны гронкі пунсовыя» (Украіна). 1-я серыя.
14.05 «Ход у адказ» Ток-шоў.
15.20, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.40 «Патрабуеца».
16.05 Аўташкула.
16.40 Хранікальна-документальны цыкл «Гарачыя кропкі» (Беларусь).
17.15 Серыял «Спальны раён» (Расія).
17.45 Меладраматычны серыял «Маруся».
18.50, 00.00 «Зона X». Крымінальная хроніка.
19.25 «КЕНО».
19.30 «Сфера інтэрсаў». Эканамічная праграма.
19.55 Камедыйная меладрама «Маргоша».
21.00 Панарама.
21.35 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Рэал-Мілан. Прамая трансляцыя.
00.05 Дзень спорту.
00.20 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Агляд.
01.30 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Арсенал-Шахцёр.
- H**
- 06.00, 09.00 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 «Жыць здорава!».

- 13.05 Навіны спорту.
13.10 «Кантрольны закуп».
13.45 «Модны прысуд».
14.50 «Зразумець. Прабачыць».
15.25 «Хачу ведаць».
16.00 Нашы навіны.
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Заручальны пярсцёнак». Шматсерыйны фільм.
17.05 «Слова жанчынне». Шматсер. фільм.
18.00 Нашы навіны.
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Часлівія разам». Серыял.
18.55 «Хай кажуць».
20.00 Час.
20.30 Нашы навіны.
21.00 Навіны спорту.
21.05 «Цёкі».
22.15 Прэм'ера. «Згарым. Змерзнем. Выжывем».
23.15 Нашы навіны.
23.45 Навіны спорту.
23.50 «Несакрэтныя матэрыйалы».
00.25 «Жўлампія Раманава. Следства вядзе дылэтант». Шматсерыйны фільм.
01.1 Начныя навіны.
- C**
- 06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
06.10 «Міншчына».
06.20 «Раніца. Студыя добра гастро».
07.40 «СТБ-спорт».
08.30 СТБ прадстаўляе: «КультУра!».
09.00 «Рыгодніцкая кінаапавесць» («Беларусфільм»).
14.55 Мультсерыйял.
15.05 Пазакласная гадзіна.
15.20 Простыя практыкаванні (Расія).
15.55 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.45 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
17.50 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
18.55 Баскетбол. Адзінай лігі ВТБ. Мінск-2006 (Беларусь) - Хонка (Фінляндія). Прамая трансляцыя.
20.50 Кальханка.
21.05 Тэлебарометр.
21.10 Беларуская часіна.
22.15 Камедыйны серыял «Інтэрны».
22.55 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
23.30 «Спорт-кадр».
23.55 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
- aq**
- 06.35 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Камедыйны серыял «Інтэрны».
08.35 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.40 Футбол. Чэмпінат Англіі. Прэм'ер-ліга. Агляд тура.
11.35 Авертайм.
12.05 «Запал па культуры».
12.50 Серыял «Пакахай мянэ зноў».
13.45 Прыгодніцкая кінаапавесць («Беларусфільм»).
14.55 Мультсерыйял.
15.05 Пазакласная гадзіна.
15.20 Простыя практыкаванні (Расія).
15.55 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.45 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
17.50 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
18.55 Баскетбол. Адзінай лігі ВТБ. Мінск-2006 (Беларусь) - Хонка (Фінляндія). Прамая трансляцыя.
20.50 Кальханка.
21.05 Тэлебарометр.
21.10 Беларуская часіна.
22.15 Камедыйны серыял «Інтэрны».
22.55 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
23.30 «Спорт-кадр».
23.55 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
- ROSSIA**
- 07.00 «Раніца Расіі».
09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыйял. Расія.
10.10 «Ранішня пошта».
11.00 Весткі.
11.30 «Леанід Быкаў. На апошнім дыханні». Документальны фільм.
12.20 «Кулагін і партнёры».
12.50 Тэлесерыйял «Восеніскі дэтэктыў».
13.20 Навіны - Беларусь.
13.50 «Сумленны панядзелак».
00.45 «Асабіўва небяспечны!».
- БЕЛСАТ**
- 07.00 Аб'ектыв.
07.20 Еўропа сёння.
07.50 Госіц «Белсату».
08.05 Рэмарка (культурніцкая праграма).
08.25 Блізкая гісторыя. Іншы погляд: «Пагоні за прадаўдом», дак. фільм, 2002 г., Польшча.
09.20 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
09.35 Невядомая Беларусь: «Свіязь, горад на дне возера», дак. фільм, 2010 г., Беларусь.
10.00 «Машына зменай», тэлесерыйял.
10.3

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

8

20 КАСТРЫЧНІКА, СЕРАДА

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.40 Навіны.

06.05 Дзень спорту.

06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».

07.05, 08.10 Зона X.

07.30, 11.50 Дзялівое жыццё.

08.35 Сфера інтэрсаў.

09.10 Камедыйная меладрама «Маргоша».

10.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).

10.35 Меладраматычны серыял «Маруся».

11.25 Дзёнік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне-2010».

12.10 Меладрама «Рабіны гронкі пунсавыя» (Украіна). 2-я серыя.

13.45 Відэофільм АТН «Дуброўна-таямніцы свога Дняпра» цыклу «Зямля беларуская».

14.05 Здароўе.

14.30 Альманах вандраванняў.

15.20, 19.15 Навіны рэгіёна.

15.40 «OFF STAGE LIFE».

16.05 Дак.серыял «Гарафана»: Барселона».

16.30 «Праверка чутак». Інфармацыйна-аналітычная перадача.

17.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).

17.40 Меладраматычны серыял «Маруся».

18.50, 00.00 «Зона X». Крымінальная хроніка.

19.25 «Спортлото 5 з 36». Забаўляльнае шоў.

19.30 «КЕНО».

19.35 Зямяльнае пытаннне.

20.00 Камедыйная меладрама «Маргоша».

21.00 Панарама.

21.35 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Інтар-Тотэнхем. Прамая трансляцыя.

00.05 Дзень спорту.

00.20 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Аглыяд дня.

01.30 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Ліён-Бенфіка.

06.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.00, 18.00, 20.30, 23.15 Нашы навіны.

06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».

09.05 «Жыць здорава!».

10.15 «Мая жонка мяне прычараўала».

Шматсерыйны фільм.

11.05, 13.05, 16.10, 18.15, 21.00, 23.30 Навіны спорту.

11.10 «Браты-дэтэктывы». Шматсер. фільм.

12.20 «Дэтэктывы».

13.10 «Кантрольны закуп».

13.45 «Модны прысуд».

14.50 «Зразумець. Пррабачыць».

15.25 «Хачу ведаць».

16.15 «Заручальны пярсцёнак». Шматсерыны фільм.

17.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.

18.20 «Шчаслівя разам». Серыял.

18.55 «Хай кажуць».

20.00 Час.

21.05 «Гаражы».

22.15 Асяродзе пасялення.

23.35 «Справа часу».

00.10 «Яўлампія Раманава. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм.

01.00 Начальная навіны.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».

06.10 «Міншчына».

06.20 «Раніца. Студыя добра га настрою».

07.40 «СТБ-спорт».

08.30 «Меч».

09.30 «Аўтапанарама».

10.00 «Пляц гісторыі».

10.40 «Багатая і хаканая». Тэленавэла.

11.30 «Далёкія сваякі».

11.40 «Званая вячэра».

12.35 «Мачаха».

13.50 «Праект».

14.30 «Студэнты 2».

15.30 «Дурні, дарогі, гроши». Гумарыстычны серыял.

16.00 Час.

17.30 «Званая вячэра».

18.30 «Мачаха».

20.00 «Сталічныя падрабязнасці».

20.10 «СТБ-спорт».

20.15 «Добры вечар, майяня».

20.40 «Студэнты 2».

21.25 «Праект».

21.25 «Праект».

21.30 «Мінск і мінчане».

22.05 «Дабро пажаліцца».

01.00 Начальная навіны.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».

06.10 «Міншчына».

06.20 «Раніца. Студыя добра га настрою».

07.40 «СТБ-спорт».

08.30 «Меч».

09.30 «Дабро пажаліцца».

10.00 «Пляц гісторыі».

10.40 «Меладрама «Сяброўка Восень» («Беларусьфільм»). 1-я і 2-я серыі.

11.30 «Далёкія сваякі».

11.40 «Званая вячэра».

12.35 «Мачаха».

13.50 «Праект».

14.30 «Студэнты 2».

15.30 «Дурні, дарогі, гроши». Гумарыстычны серыял.

16.00 Час.

17.30 «Званая вячэра».

18.30 «Мачаха».

20.00 «Сталічныя падрабязнасці».

20.10 «СТБ-спорт».

20.15 «Добры вечар, майяня».

20.40 «Студэнты 2».

21.25 «Праект».

21.25 «Праект».

21.30 «Мінск і мінчане».

22.05 «Дабро пажаліцца».

01.15 Начальная навіны.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».

06.10 «Міншчына».

06.20 «Раніца. Студыя добра га настрою».

07.40 «СТБ-спорт».

08.30 «Меч».

09.30 «Дабро пажаліцца».

10.00 «Пляц гісторыі».

10.40 «Багатая і хаканая». Тэленавэла.

11.30 «Далёкія сваякі».

11.40 «Званая вячэра».

12.35 «Мачаха».

13.50 «Праект».

14.30 «Студэнты 2».

15.30 «Дурні, дарогі, гроши». Гумарыстычны серыял.

16.00 Час.

17.30 «Званая вячэра».

18.30 «Мачаха».

20.00 «Сталічныя падрабязнасці».

20.10 «СТБ-спорт».

20.15 «Добры вечар, майяня».

20.40 «Студэнты 2».

21.25 «Праект».

21.25 «Праект».

21.30 «Мінск і мінчане».

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №10 (48)
(кастырнік)

www.lit-bel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

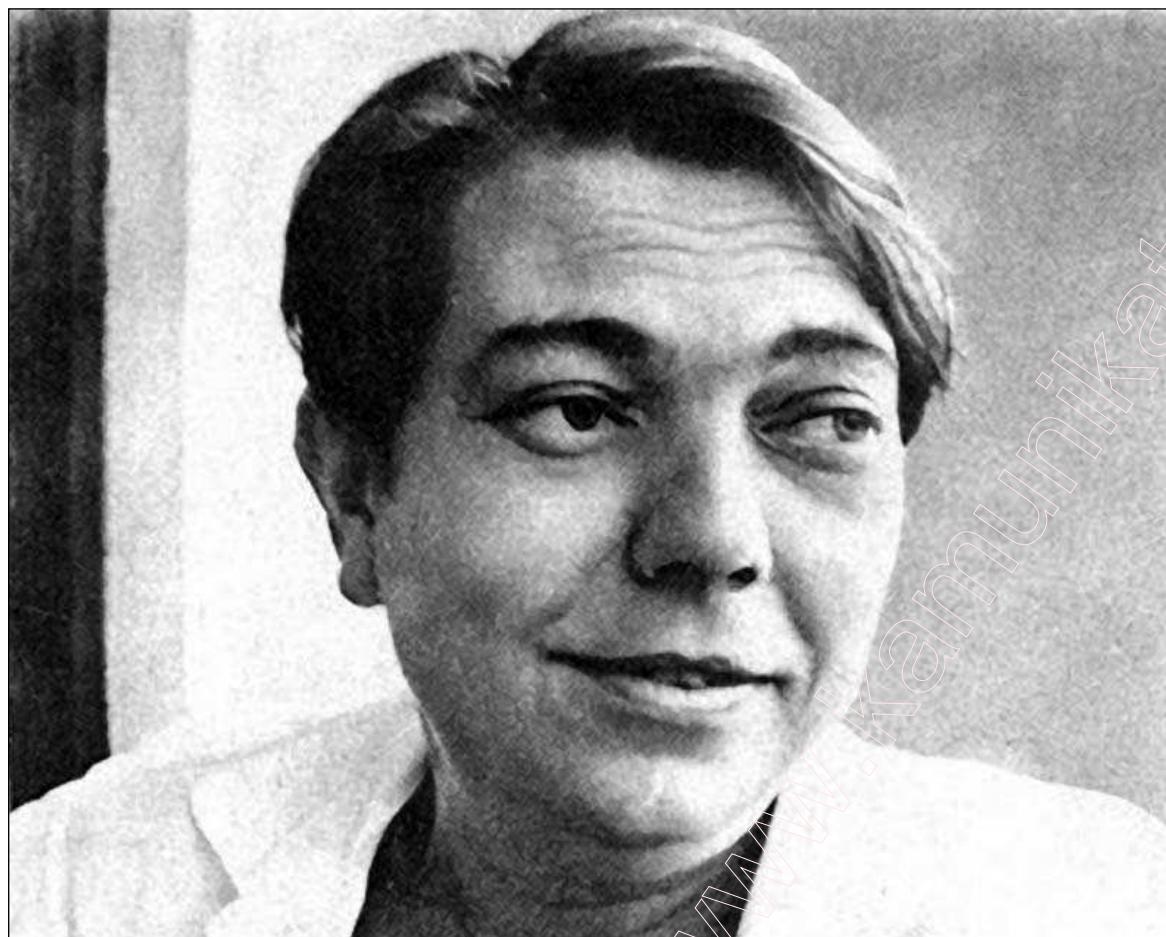
АНОНС

«ПАДЗЕІ»: новіны літаратурна-грамадскага жыцця.....	c. 2
«ПАЭЗІЯ»: вершы Васіля ПАНКРАТАВА.....	c. 3
«ПАМЯЦЬ»: успаміны Сяргея ЗАКОННІКАВА пра Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА.....	c. 4
«ПЕРАКЛАДЫ»: старонкі новага нумара інтэрнэт-часопіса «ПРАЙДЗІСВЕТ».....	c. 5-6
«ПАЭЗІЯ»: вершы Рагнеды МАЛАХОУСКАГА.....	c. 7
«ПРОЗА»: «Мост праз Дунай» Міколы ІЛЬЮЧЫКА.....	c. 8-9
«ГУМАР»: гарэзныя прыпейкі Алеся НАЎРОЦКАГА.....	c. 10
«ШКАЛЯРЫЙ»: Уладзімір АРЛОУ — пра разгром татараў пад Клецкам.....	c. 11
«ЭС»: «Чарэя Мілаша» ад Сяргея ХАРЭУСКАГА	c. 12
«ШЫТАК»: вершы Эдуарда ДУБЯНЕЦКАГА	c. 13
і Алеся МАКРАЦОВА	c. 14
«ЧЫТАЛЬНЯ»: дэбютная аповесць Сяргея ЕГАРЭЙЧАНКИ.....	c. 14-15
«ДЗЕЯПІС»: новыя выданні праз анонсы часопіса «ДЗЕЯСЛОУ».....	c. 16

ПАМЯЦЬ

АХОУНАЯ ЗОРКА

ЗГАДКІ ПРА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

Сяргей ЗАКОННІКАУ

Вясной 1984 года ў рэанімацыйнай палаце, калі я паіў з лыжачкі журавінавым морсам спакутаванага, знясленага хваробаю Валодзю, ён прашаптаў: «Помніш, што напісаў табе на сваёй «Чазенії? Хай будзе так...». Як можна было забыцца! Жышчэ са студэнцтва гэты самы беларускі беларус стаў для мяне святым чалавекам.

Я помніў слова пра «далёка-ходнія дрэва жыцця» і наказ. А яшчэ ў душы назаўсёды засталіся радкі з непаўторнай аповесці: «Укарніца на камяністым, не-ўладкаваным беразе жыцця, мудра, уладна, пышчотна свідраваш каранямі зямлю. Араць яе для будучыні... Як чазенія...». Так апантана, самаахвярна жыў і пісаў дзеля Беларусі свае неўміручыя книгі Уладзімір Караткевіч.

Ён застаецца самым любімым і чытаемым пісьменнікам. У ягоных творах жывуць мудрасць

і развага, якія падабаюцца людзям сталага веку, рамантыка і прыгодніцтва, якія імпануюць моладзі, дзесятам, рыцарства і мілосць, ласка і пышчота, якія зачароўваюць жанчын, дзяўчут.

Высокім інтэлектам, энцыклапедычнай дасведчанасцю, багатай фантазіяй, выклічнай інтуіцыйай пазначана ўся творчасць Караткевіча, пачынаючы ад верша «Машэка», які быў надрукаваны ў 1955 годзе ў часопісе «Польмя», і да пасмяротнай книгі з сімвалічнай назвай «Быў. Ёсь». Буду...». Уражвае ягоная працавітасць, шматтраннасць таленту, які бліскуча змог увасобіцца ў пазіі, гістарычных раманах і аповесцях, апавяданнях, эсэ, нарысах, публіцыстычны, п'есах, кінасцэнтрах, крытыцы, ма-люнках. Такое бывае надзвычай рэдка і, як кажуць у народзе, ідзе ад Бога.

У майго пакалення, якое прыйшло ў свет адразу пасля самай крылавай вайны XX стагоддзя, імкненне да прадыды і справядлівасці, нацыянальная сядомасць, чалавечая годнасць вырасталі пад крылом не толькі Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, але і П. Панчанкі, В. Быковы, У. Караткевіча. Якраз у

час нашага студэнцтва адна за другой выходзілі іхнія адметныя, прыцягальныя кнігі. «Пры святле маланак» (Панчанка), «Мёртвым не баліць» (Быкаў, у часопісе «Маладосць»), «Каласы пад сярпом тваім» (Караткевіч) — адны толькі гэтыя творы абуджалі душу, беспаваротна рабілі нехляміжых, наўгных вясковых хлопцаў і дзяўчут, гадаваных у нястачы, у паслявенным холадзе і голадзе, выхаваных ужо зрусіфікаванай школаю, перакананымі беларусамі. За такое шчасце, як гаварыў яшчэ адзін любімы мною дарадца Фёдар Міхайлавіч Янкоўскі, «і за гарюю пакланяюся» самай светлай часіне ў жыцці — студэнцтву, сваім выдатным літаратурным настаўнікам.

Любоў да роднага слова, якую запалілі ў сэрцы слáўныя людзі і творцы, я стараўся перадаць сваім вучням, калі пачаў працаваць за-вучам-арганізаторам, выкладаць беларускую мову і літаратуру ў Клетнаўскай СШ Барысаўскага раёна. Мы выпускалі настенную літаратурную газету, рукапісны часопіс, дзе выяўлялі творчыя здольнасці і старшакласнікі, і малыя, двойчы іхнія вершы, замалёўкі друкавала раённая газета. Пра такі выхаваўчы вопыт расказала «Комсомольская

правда». Першым, хто паведаміў і парадаваўся за мяне, быў Ка-раткевіч.

Пасля катастроfy аўтобуса, у якім я ехала ў Барысаў атрымліваў бланкі атэстатаў для выпускнікоў школы, мне давялося спыніць настаўніцкую працу і перабірацца да бацькоў. Левае плячо і рука восем месяцаў былі ў гіпсе. Але доўга хварэць на радзіме не далі. Спачатку працаваў у раённай газете «Патрыёт», а затым выбралі другім сакратаром Вушацкага райкама камсамола. Хацелася зрабіць нешта добрае для моладзі ў яе культурным развіцці. Пачаў прылучаць хлопцаў і дзяўчут да беларускага літаратурнага друку, наладжваў сустрэчы з артыстамі, журналістамі і, канешне ж, з пісьменнікамі-землякамі.

А сюрпризам стаў прыезд Уладзіміра Караткевіча. Ліпеньскай суботнічай раніцою я павінен быў ехаць з моладдзю райцэнтра на касьбу. Прачнúйся рана, пагаліўся, паснедаў і пашыбаваў да плошчы. Ні народу, ні машын яшчэ не было, а на ганку райкама сядзеў і драмаў адзінокі чалавек. Падышоў бліжэй і вачам не магу паверыць — Караткевіч! Дакрануўся да пляча: «Уладзімір Сямёновіч, гэта вы? А чаму тут мэнчыцца? Чаму не зайшлі да мяне?». Ён заўсіміхается: «Здароў! Ага, зараз я табе на пастой прывяду цэлую банду. Бачыш, колькі вунь там вучоных у аўтобусе кімарыць? Гэта Акадэмія навук вывучае помнікі гісторыі. Дайшлі чарга і да вашага Вушацкага раёна. Тут у групе Валя мая, ну дык і я рашыў паехаць з імі. А я, дарэчы, цябе чакаў, вартаўнік сказаў, што хутка будзе. Чакаў, ды і задрамаў. Слухай, Сярожа, памажы з транспартам. Мы падзелімся па маршрутах, хутчэй усе будзе зроблены».

Я радаваўся прыезду Караткевіча, а яшчэ таму, што якраз была магчымасць дапамагчы. «Не турбуйцесь, нешта прыдумаем. А пакуль што гарантую наш «газік». Пайшлі да мяне, хоць крыху перакусіце», — запрасіў нечаканага, дарагога госця.

У кабінек згатаваў кавы, знайшоў нейкую печынь, пасадзіў у крэсла: «Сілкуйцесь!». А сам

прыхапіў даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» і падняўся на чацвёрты паверх. Я ведаў, што першы сакратар райкама партыі ў летнікі дні прыходзіць на службу рана. «Васіль Кірылавіч, добры дзень! У мяне добрая навіна. Караткевіч да нас прыехаў» — выгукнуў з парога. Той падняў вочы ад папераў, зняў акуляры і разгублены перапытава: «Караткевіч? Гэта які? Рэктар педінстытута?». Я зразумеў, што нездarma прыхапіў даведнік. «Ды не. Гэта выдатны наш пісьменнік Уладзімір Караткевіч. Яму транспорт трэба, давайце дапаможам слай-

наму чалавеку. Можна, я зараз яго прывяду, пагаворыце?»

Караткевіч ісці да Пасаха не хадеў: «Ведаю я іх, гэтых партыйных чыноўнікаў. Усе даалдоны і зануды. Будзе мне зараз пра надоі і прывагі расказваць. Лепш бы ты сам дамовіўся. Ды і паглядзі, як я апрануты! Каля гэтых помнікаў усё папарваў ушчэнт». Апратка ў Караткевіча і сапраўды была вяёлаю. Зверху, праўда, мелася модная махровая, салатавага колеру майка з замочкам, затое ніз «падгуляў» — злініяла, выцвілае на сонцы сініе трыко, дзіркі ў якім «зашыты» тонкім медным дротам. Але я супакоіў: «Нічога, Уладзімір Сямёновіч! У нас тут на ўборы не зважаюць. Галоўнае — сам чалавек».

Транспартную проблему мы вырапышлі хутка. Дамовіліся, што экспедыція будзе карыстацца, акрамя нашага камсамольскага, яшчэ і «газікам» Пасаха, а ён перасядзе на «Волгу», якую ўрайкаме мелі для выезда ў Віцебск і Мінск. Караткевіч пасля дыфірамбай у свой адрас сядзеў у кабінек сакратара ашаломлены. Такога ён не чакаў.

Тыя ліпеньскія дні 1972 года, якія згадваю, запомніліся не адна-му мне, а і многім майм землякам, бо Караткевіч сустракаўся і гутарыў з імі паўсюль: проста на вяско-вых вуліцах, у хатах, а з моладдзю каля вечаровага вогнішча на беразе возера Вечалле. Я пабачыў ягоную незвычайнью дапытлі-васць. Ён абледзеў усе вушацкія валатоўкі, рэшткі храмаў, помнікі, могілкі, абмацоў, як кажуць, кожную цаглінку каменем.

Валодзя быў выдатным апавядальникам і ўмёў слухаць іншых. Столікі цікавага, невядомага пра гісторыю Беларусі, пра многія куточкі роднага краю пачуў я ад яго ў тых дні і пасля! На маё здзіўленне: «Адкуль такія веды?» Караткевіч аднайчы адказаў так:

«Я ж, браце, вандроўнік зацяты. Колькі пераходжана гэтым хвормі нагамі, колькі перабачана гэтымі стомленымі вачымі! А яшчэ архіві. Табе і ў страшным сне не прысніца, колькі пылу пераглытаў я ў сковішчах, колькі старонак дакументаў перагартаў. Не толькі дома, але і ў Кіеве, Льво-ве, Вільні, Ленінградзе, і далёка за мяжою».

Начавалі Валодзя з Валяю ў маёй невялічкай кватэры. На падлогу паслалі свежае сена, накрылі яго капамі, атрымалася ўтульная пасцеля, у якой добра было і размаўляць, і засынаць. Караткевіч быў мастак на ўсялякія прыдумкі. Маю маленьку дачушку Алёнку ўразіла, як дзядзька Валодзя па-майстэрску выконваў розныя мелодыі на дзіўным музычным інструменце... сваіх надзымутых шчоках.

Працяг на стар. 12 (4) ▶

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА КУЛЬТУРЫ?

У Беларусі ствараецца нацыянальная платформа грамадскіх аўяднання па пытаннях культуры ў межах рэалізацыі праекта АБСЕ «Развіццё патэнцыялу для супрацоўніцтва дзяржаўных і грамадскіх арганізацый».

Першае пасяджэнне ўдзельнікаў платформы незалежных грамадскіх аўяднанняў па пытаннях культуры прашло 1 кастрычніка. У ім прынялі ўдзел кіраўнікі і прадстаўнікі грамадскіх аўяднанняў, якія працуюць у сферы культуры, сярод якіх Беларуская канфедерацыя творчых саюзаў, Беларуская добраахвотнае таварыства аховы помнікаў

гісторыі і культуры, Саюз беларускіх пісьменнікаў, Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», моладзе́вае грамадскае аўяднанне «Гісторыка», Рэспубліканскі камітэт прафсаюзаў працаўнікоў культуры, дэпутаты парламента, члены камісіі Палаты прадстаўнікоў па адукацыі, культуры, науцы і наукоўска-тэхнічным прагрэсе, а таксама члены Грамадска-кансультатыўнай рады пры Адміністрацыі презідэнта.

Як паведаміў БелаПАН кіраўнік праекта АБСЕ, старшыня прайлення Грамадскага аўяднання «Цэнтр СКАФ», член Грамадска-кансультатыўнай рады Юрый Загуменнаў, ўдзельнікі пасяджэння абмяняліся меркаваннямі па актуальных

«БАБІНА ЛЕТА НІНЫ МАЦЯШ»

Так, «Бабіна лета ў Белаазёрску», назвала вянок санетаў выдатная беларуская паэтэса Ніна Мацяш. Яе зямное жыццё перапынілася два гады таму. І вось ад гэтага кастрычніка тая называ будзе менаваць паэтычнае штогадовае літаратурнае свята, якое праводзіцца ў гонар славутай паэтэсы ў яе родным горадзе.

6 кастрычніка Белаазёрск стаў міжнародным цэнтрам беларускай літаратуры, бо на «Бабіна лета Ніны Мацяш» з'ехаліся не толькі пісьменнікі з Мінска (Анатоль Вярцінскі, Васіль Жуковіч, Сяргей Панізьнік, Але́сь Пашкевіч, Але́сь Разанаў, Міхася Скобла), з Брэста і Берасцейшчыны (Іван Мельнічук, Мікола Папека, Лявон Валасюк, Мікола Аляхновіч, Генадзь Праневіч, Анатоль Крэйдзіч ды іншыя), але і з Польшчы ды Бельгіі. Паэтычнае свята робіцца міжнародным, і не выпадкова: светлай памяці Ніна Мацяш была не толькі чулівым і ўзнёслым лірыкам, але і працавітым перакладчыкам, якай перастварыла на родную мову сотні твораў замежных паэтаў і празаікаў. А яшчэ кволая паэтэса выявіла і ўзорную грамадзянскую моцу, калі ў апошнія гады свайго жыцця ўзначальвала і апека-

вала Берасцейскае абласное аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Госці наведалі мемарыяльную кватэру Ніны Мацяш, усклалі кветкі на магілу паэтэссы.

Вялікая зала гарадскага Дома культуры была запоўненая. Прышлі пакланіца памяці паэтэты настаўнікі, вучні, бібліятэкі, землякі. І, безумоўна, блізкія сябры і родзічы.

«Яе шанавалі і любілі, ёю ганарыліся», — адзначыў кіраўнік Брестскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Іван Мельнічук. — Гэта дарагі нам чалавек, мы проста ганарымся тым, што ў нас былі такія людзі. Я б сказаў, што гэта ў міжнародным плане вядомы чалавек, яна шмат зрабіла перакладаў, каля 20 кніжак перакладаў пісьменнікаў розных краін. Гэта славутасць, якую нельга забываць».

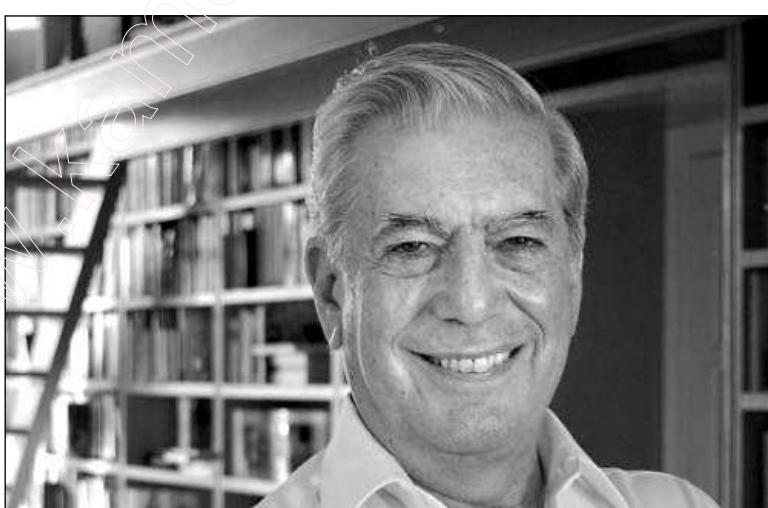
У гарадскую бібліятэку Белаазёрску, якая цяпер носіць імя Ніны Мацяш, старшыня СБП Але́сь Пашкевіч перадаў нумары берасцейскага абласнога альманаха «Жырандоль», ініцыятарам выдання і рэдактарам якога была Ніна Язэпаўна.

Тры гадзіны ў вялікай зале Дома культуры гучалі ўспаміны і вершы сяброў па піры Ніны Мацяш: Анатоль Вярцінскага, Сяргея Панізьніка, Але́сь Разанаў, Васіля Жуковіча, Міхася Скоблы, Лявона Валасюка, Міколы Папекі, Генадзь Праневіч, Міколы Аляхновіча і іншых. Гучай голас самой Ніны і створаныя ёй песні...

МАРЫЁ ВАРГАС ЛЬЁСА — НОБЕЛЕЎСКІ ЛАЎРЭАТ

Лаўрэатам Нобелеўскай прэміі па літаратуре ў 2010 годзе стаў перуанскі празаік, драматург і палітык Марыё Варгас Льёса. 74-гадовага пісьменніка ўзнагародзілі з вельмі блізкай і вуху беларускіх літаратаў фармулёўкай: «за дэталёвае апісанне структуры ўлады, яскравыя вобразы супраціву і за яркае выяўленне чалавека, які паўстаў, змагаецца і церпіць паражэнне».

Марыё Варгас Льёса праславіўся дэбютным раманам 1963 года «Горад і сабакі» (кніга выклікала скандал на радзіме ў Перу, а ў колішнім СССР была культавай сярод моладзі). Сярод іншых кніг празаіка — «Зялёны дом», «Шчанюкі», «Гутарка ў саборы», «Капітан Панталеон і рота добрых паслуг», «Хто забіў Паляміна Малера?», «Цётачка Хулія і пісака», «Вайна канца свету», «Гісторыя Майты», «Пахвальнае слова мачысе», «Сыштыкі дона Рыгабэрта», «Прыгоды брыдкага дзяўчачца». Варгаса Льёсу лічачь адным з найбуйнейшых лацінаамерыканскіх празаікаў XX стагоддзя і ставяць у адзін шэраг з такімі літнаватарамі, як Борхес, Гарсія Маркес і Карптасар.

Новы лаўрэат — член Іспанскай каралеўскай акадэміі, ганаровы доктар шэрагу ўніверсітэтаў Еўропы і Амерыкі, кавалер Ордэна Ганаравага легіёна, лаўрэат прэміі прынца Астурыйскага і Сервантэса, а таксама прэміі Чына дэль Дука.

Марыё Варгас Льёса нарадзіўся ў 1936 годзе ў Перу, апошнія гады жыве ў Мадрыдзе. У 1990 годзе быў

кандыдатам у прэзідэнты Перу ад партыі «Дэмакратычны фронт».

Дыплом лаўрэата і прэмію Марыё Варгас Льёса атрымае з рук шведскага караля Карла XVI Густава на цырымоніі, якая пройдзе ў Стакгольме ў дзень смерці заснавальніка прэміі Альфрэда Нобеля 10 снежня.

У спісе прэтэндэнтаў на Нобелеўскую прэмію застаюцца і беларусы: Святланы Алексіевіч і Рыгор Барадулін. Хаця поўны пералік застаецца засакрочаным, вядома, што сёлета ў яго ўваішоў семдзесят адзін пісьменнік. Вялікія шансы атрымаць новага Нобеля па літаратуре маюць палякі, літаратуру якіх прадстаўляе Адам Загаеўскі. Яго імя брытанская букмекерская кампанія «Ladbrokes» называла ў ліку іншых магчымых пераможцаў 2010 года — Томаса Транстрэмера са Швецыі, Ко Ун з Паўднёвой Карэі, сірыйца Ала Ахмад Саїда.

Сярод іншых кандыдатаў быў пісьменнік і больш вядомы: Умберта Эка, Мілан Кундэрэ, Харукі Муракамі. Сярод іх — і два расійскія: Бэла Ахмадуліна і Яўген Еўтушэнка.

проблемах захавання культурнай спадчыны і развіцці нацыянальнай культуры. Яны прывіталі стварэнне пры Міністэрстве культуры органаў дзяржаўна-грамадскага ўзаемадзеяння — Грамадскай наглядальнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і Грамадскай рады па спраўах беларускай дыяспары. У той жа час яны адзначылі неабходнасць наладжвання эффектыўнага механизму гэтага ўзаемадзеяння, каб грамадзянская супольнасць магла рэальная ўплываць на працэсы, якія адбываюцца ў сферы культуры.

На пасяджэнні было прынята рашэнне працягнуць працу па стварэнні кансалідаванай пазіцыі грамадскіх аўяднанняў па пытаннях культуры і звярнуцца з прапановай да кіраўніка Адміністрацыі презідэнта Владзіміра Макея занесці ў тэматычны план працы Грамадска-кансультатыўнай рады пытанні развіцця нацыянальнай культуры.

КОНКУРС «КАЗКА ДЛЯ КАРАТКЕВІЧА»

Гэты конкурс ініцыяваў віцебскі тэатр «Лялька». Да ўдзелу запрашаюцца самыя юныя літаратары, акурат ва ўзросце гледачоў «Лялькі», якім у сярэднім ад 5 да 16 гадоў.

Як адзначыла загадчыца літаратурнай часткі лялечнага тэатра, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Людміла Сіманёнак, ён прысвечаны 80-м угодкам Уладзіміра Карапкевіча, якія адзначыла сёлета 26 лістапада.

Літаратары-пачаткоўцы могуць прапанаваць на разгляд журы адну-дзве казкі на беларускай мове агульным аб'ёмам не больш за 3 друкаваныя старонкі. Людміла Сіманёнак адзначыла, што найбольш высока будуть ацэненыя творы з персанажамі беларускай міфалогіі, такімі, як цмок, вайкалак, лясун і г.д.

Казкі можна дасылаць на электронны адрас тэатра, перасылаць па пошце і нават аддаваць дзяжурнаму адміністратору перад пачаткам лялечных прадстаўленняў — у «Ляльцы» распачаўся новы тэатральны сезон.

Творы прымаюцца да 1 лістапада, а ўганараванне пераможцаў адбудзеца на пачатку снежня.

Гэта ўжо другі конкурс для юных літаратараў, які ладзіць тэатр «Лялька» — летасць было арганізавана паэтычнае «спаборніцтва», пасля якога аўтары лепшых беларускамоўных вершаў атрымалі ганаровыя дыпломы да кнігі ў падарунак.

Матэрыялы старонкі падрыхтаваны паводле Радыё Рацыя, Радыё Свабода, Белапан і ўласнай інфармації

▶ ВЕРШЫ

ПАМІЖ МАЛПАЙ І АНЁЛКАМ

Васіль ПАНКРАТАЎ

Вызваленне

*Вызваленне
З межаў маўлення.
Уносіць настырнама хвала трывнення.
Натхненне
Унесупраціўленні,
Але на шляху нас чакаюць здарэнні:
Скажэнні
Структуры сумлення
І розныя іншыя псіх-пагаршэнні.
З'яўленне
На тварах здзіўлення
У прадстаўнікоў тваіго пакалення.
Вызваленне —
У вольным падзенні.
Рэчаіснасці глеба чакае сутыкнення.*

09 снежня 2009

Яна

*Украмах калядныя зніжскі:
Словы какання
Шматразовага выкарыстання,
Ружы і плюшавы мішка —*

*Усё гэта не варта цябе,
Усё гэта не раслумачыць,
Чаму сапраўды я вярнуўся.*

*Я вандраваў Адысеем,
Сімбадам, Улісам
І гэтак далей па спісе,
Шукаючы промні надзеі.*

*Угледаўшы ў лістэркі, і твары,
І чорныя хвали,
Каб зразумець, што насамрэч істотна.*

*Патрэбных словаў няма,
Няма адпаведных прадметаў.
Але павер: для мяне ты —
Не толькі «ТЫ», але і «ЯНА».*

18 снежня 2009

*Упусці мяне з галавою — у
Глусты глей, у цёплую багну,
Абдымі чырвонымі плямамі
Ад пальцаў на спіне.
Трымай мяне галінамі дрэў,
Коўдрай травы.
На шчоках пакіне вадкасць
Свае сляды.
Пацалуй мяне ў вуха
Енкам вады,
У якую я кінуў камень.
Завядзі мяне ў ноч,
Краніся мохам маіх валасоў.
Тысячай шэптаў распавядзі,
Раслумач, як гэта —
«Быць жывым».*

Студзень 2010

Розныя

*Мы з табой зрыфмаваныя белым вершам,
Недапасаваныя ў склоне і часе,
Непаралельныя і не перасякаемся —
Наўпрост у розных сістэмах каардынатай.
Розныя пахі, розныя страхі і розныя сэнсы.
І розныя голасу тэмбры.*

*Кахацца з гумавай лялькай
Значна прасцей і бяспечней.*

6 сакавіка 2010

Ганаравы донар сэрцаў

*Згубілася мапа дэмаркацыйнай зоны,
Я загадаў «Здавацца па ўсіх франтах!».*

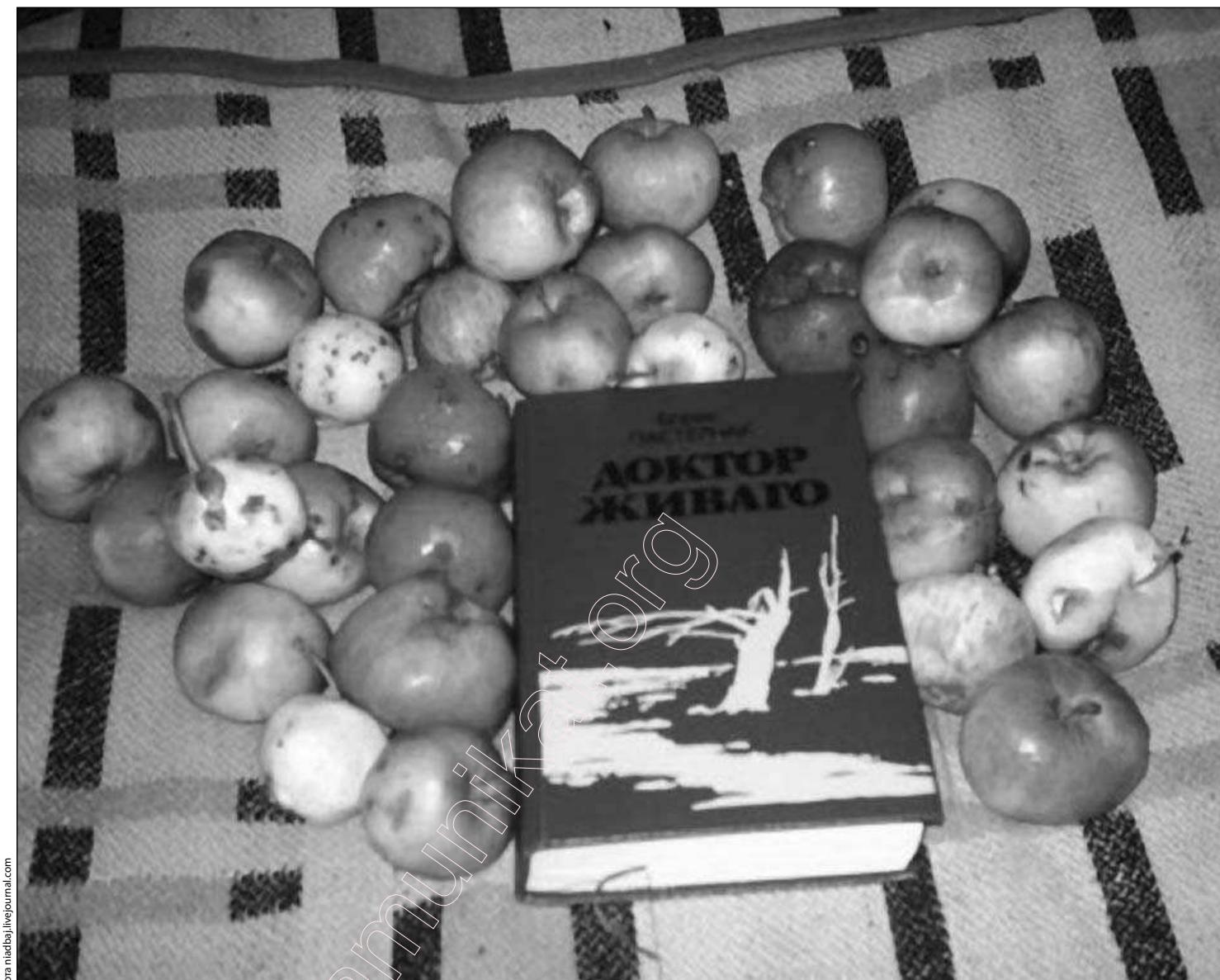

Фото: medvai.livejournal.com

*Кавалак белай анучы, каб загарнуць
у яе гонар.
Сэрцаў не будзе — загінуў апошні іх донар.
З пераламанымі крыламі —
болей не птах*

*Нарэшце вызваліўся з палону
Неба.*

09 сакавіка 2010

Нізка і яшчэ ніжэй

*Хацелі новага,
Выпадковага,
Спазнаць бездані.
І панеслася:*

*Грукатам, коламі,
Рухамі кволымі,
Замішлымі думкамі,
Стракатымі малюнкамі,
Карункамі,
Падарункамі
Брыдка-слізкімі,
Вершамі, нізкамі.
Як эса нізка мы*

*За жыццё хапаючыся ўпалі.
Потым хвали
Нас калыхалі,
А мы не спалі
І не кахалі.
Стылі скура і смочки,
Сядзелі моўчкі,
Абхапіўшы калені.
Глядзелі на цені,
На іх трымценне.
Вусціш ды захапленне.*

*Усе памкненні
Зледзячелі,
Вусны апусцелі.
Цягліцы знямелі.
Толькі холад па целе.
Спэрс колер шэры,
На пасмах шэрань.
Зачыні дзвёры,
Пакінь час звонку.*

*Смех цішыні звонкі.
Усё, больш ужко нічога не зменіца —
Давай выкінем словы ў сметніцу.*

26 траўня 2010

Паміж малпай і анёлкам

*Хутчэй, глыбей, да дна.
Фінішная стужка.
Выціснуць апошнія сокі.
Рабіць крокі,
Каб пакінуць сляды.
Бясконцая спроба напісаць на плоце
«Тут быў я, і я не такі, як ты».
Ёсць розныя сцежкі і розныя хуткасць,
Але галоўнае:
Сваечасова спыніцца
На шляху ад малты да анёлка.*

27 ліпеня 2010

**Завулак інфра-чырвоных
ліхтароў**

*Куфар уражанняў поўны.
Нават касмічная поўня
Болей не вабіць, каб пакарыцца.
Няма небяспекі спазніца,
Ці памыліцца.
Бо ўесь гэты свет
Пакінуў свой след
На ўнутраным баку маіх павекаў.
Апошніяе падарожніца веку.
Апошніяе мэта, апошні прытулак:
Знайсці свой інфра-чырвоных
ліхтароў завулак.*

10 жніўня 2010

Ніхто не хоча быць Dr.Faustus.**I я таксама**

*Я качуся ўніз па схіле.
Засталіся яшчэ 133 мілі.
Ёсць вакансія спадарожніка,*

*Калі вы не занадта яшчэ асцярожныя.
Але ёсьць умовы: не азіраца,
Не заплюшчваць очы і не чапляца
Рукамі за камяні і сцябліны,
І за ўсялякія розныя там успаміны.
Выкіні з галавы кантроль,
Пакінь ззаду свой страх, свой боль.
Вызвалі разум, ад разуму вызваліся.
Адчуваеш, як раптам усё з рук*

выслізнула?

*Як знікла з-пад ног цвёрдая глеба?
Ты не ведаў? Эта першы крок на неба.
Забыўся сказаць: ён звычайна і апошні.
У летшым выпадку — 100 год
на шпітальнym ложку.
У якасці лекаў — прымусова шторанак
Доза распушчальніку мозгу
на сняданак.*

*А таксама на абед і вячэр,
Пакуль ад цябе не застанеца ні халеры.*

*Ну дык што, хто са мной?
Дзе твой экзістэнцыяны герой?
Што, гэта болей не модна?
Так, згодны.
Сам не разумею, навошта гэта трэба,
Нейкай падлеткавай бздура пра геніяў
і крокі ў неба.*

30 жніўня 2010

Пара

*Астываю.
Пару з роту ў кулакі збіраю,
Хаваю ў кішэні.
Дазволь мне ўвайсці без запрашэння.
Сказаць хацей штосьці.
Па словы ў кішню лезу,
Ды там толькі ключоў жалеза.
Ды ўсё тая ж пара.
Больш нічога. Ізноў Сансара.
Добра, бяры маё дыханне.
Пакуль цёплае. На развітанне.
Ну а зараз — зараемся ў шалік носам
І нырнем у Восень.*

ПАМЯЦЬ

АХОЎНАЯ ЗОРКА

ЗГАДКІ ПРА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 9 (1).

Потым Валодзя (адзін, з жонкаю, з сібрамі) часта бываў на Вушаччыне. Ён зблізіўся з майм бацькам, мамай, упадабаў наш родны дом, які стаіць у маліяўнай мясціне — на беразе возера Глыбачка. З дапамогай таты падрыхтаваў некалькі тэлеперадач пра Вушаччыну, яны рэгулярна ліставаліся.

У 1975 годзе мяне перавялі ў рэдакцыю газеты «Чырвоная змена» ў Мінск. Помнічы наказ Валодзі, я пакарыстаўся сваёй пасадай загадчыка аддзела сельскай моладзі і аўтадзіў шмат куточку Беларусі. Пісаў рэпартажы, замалёўкі, нарысы пра маладых механізатораў, даярак, настаўнікаў, клубных і бібліятэчных працаўнікоў, а яшчэ стараўся не абмінуць ніводнага раённага музея, аглядаў ацалелыя храмы, старыя будынкі, паркі, сустракаўся і гутарыў з доўгажыхарамі. Гэтыя вандруўкі, непасрэднае дакрананне душою да сівой мінуўшчыны дапамаглі зразумець значнасць, маштаб усяго, што ўзнімала і даносіла да чытачоў самадытная, непаўторная творчасць Караткевіча. Ён вяртаў заўгую і знявеаную душу народа, які мае права быць роўным паміж іншымі. Ён абуджаў нашу годнасць, патрыятычныя пачуцці і жаданне зрабіць хоць нешта добрае для «зямлі пад белымі крыламі», для ўсіх, хто жыве і будзе жыць тут:

*Абяцаюць нам новы раскошны дом,
Але ТУТ нам жыць і канець,
Тут пад кожным навекі
забытым бугром
Наши продкі забітыя спяць.
Яны аддалі нам меч і касу,
Слова з вуснаў, цяпер нямых...
І нам немагчыма пайсіці адсюль
І пакінуць са смерцю іх.*

Калі перачытваеш Караткевіча, то заўважаеш, што самыя блізкія яму слоў — Гонар, Годнасць, Сумленне, Праўда. Яго заўсёды турбала думка: як захаваць, абараніць і ўмацаваць годнасць чалавека, на што яму абаварціся ў гэтым жыцці? Такім разумам прасякнутыя ўсе кнігі пісьменніка. І ён знаходзіць адказ: наша трываласць — у памяці, у павазе да матэрыяльнай і духоўнай спадчыны беларускага рода, у любові да роднай зямлі, у вернасці мудрым, гуманістычным традыцыям працаўвітых і вольна-любівых продкаў.

Вандруўкі па Беларусі (працаў я яшчэ і ў газете «Звязда»), заглыбленне ў яе гісторыю пераканалі мяне, што багатая мастацкая фантазія, рамантызм Караткевіча заўсёды маюць пад сабою реальныя грунт. Многія ягоныя аповеды, якія, дарэчы, на вялікі жаль, не сталі старонкамі кніг, нягледзячы на пэўную казачнасць і легендарнасць, таксама чыста праўда. Напрыклад, палеская прыгажуна, рака Убарць, якую вельмі любіў Валодзя, сапраўды ў некалькіх месцах цячэ ў

гранітным ложы. Мне давялося ўбачыць грыбы, якія на глеі ў прыпяцкіх лазняках вымахваюць да паўметра...

Караткевічу жылося і працаўвалася няпроста. Гісторыя падае нам шмат прыкладаў, калі адданая, неймаверная па сіле любоў вялікага сына да свайго народа, да роднае зямлі натыкаецца на неразуменне, на адкрыту варожасць абмежаваных, неадукаваных, але «звышпільных» сучаснікаў, якія рознымі шляхамі ўціскаюцца ў высокія крэслы і адчуваюць сябе ўладарамі жыцця.

Нямала крыўі і нерваў папсавалі Валодзю такія «ўладары», навешваючы на яго ярлык нацыяналіста. Я гэта добра ведаю, бо давялося працаўцаў загадчыкам сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ, часта адстойваць лепшыя кнігі беларускіх пісьменнікаў ад нападу суседняга аддзела пропаганды і агітацыі, бачыць цемрашальскую валтузню мінскіх і маскоўскіх цэнзораў у цывільным і ў пагонах. Шмат разоў яны вышуквалі «нацыяналістычную крамолу», рэзалі па-жывому рукапісы Караткевіча. І не заўсёды можна было яму дапамагчы. Так здарылася з выдатным эсэ пра Міціслаў — адным з апошніх твораў Валодзя. Пасля цэнзарскіх чырвоніакў з выдавецтва «Беларусь» яно выйшла ў кастрыраваным выглядзе. Але цешуся тым, што дапамог Караткевічу абараніць, адстаяць многае. Ён гэта заўсёды помніў.

Дарэчы, хачу зазначыць, што высокія, пільныя начальнікі, служкі савецкага суперінтэрнацыяналізму, хоць і ваявалі з нацыяналістам-Караткевічам, але чыталі ягоныя творы з вялікай цікаласцю і захопленасцю. Параф? Да не. Талент пісьменніка перамагаў іхня замшэлья ўяўленні пра «класавую чысціню», пра «ідэйную непахінасць». Праўда, гэтыя адносіны да творчасці Караткевіча і яго самога бытлі падпольнія, схаваныя ад іншых.

Ведаючы цану таленту і заслугам Караткевіча ў падняцці нашай літаратуры на новую высокую прыступку, перад ягоным 50-годдзем я пропанаваў сакратару ЦК КПБ па ідэалогіі А. Т. Кузьміну прадставіць Валодзю да

ўзнагароджання ордэнам Леніна. «Ну ты и загнул! Если бы даже здесь все согласились, так ведь в Москве не поймут. Ведь он же закоренелый националист», — такой была рэакцыя Аляксандра Трыфанавіча. Я запірэчыў: «Ніякі ён не нацыяналіст, а сапрэдны патрыёт Беларусі. А талент які!».

Кузьмін зморшчыўся: «Да знаю я, знаю. Но это ничего не меняет».

Што было рабіць? Кажу: «А як наконт «трудавіка» (ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга на чыноўнікім жаргоне)? Аляксандр Трыфанавіч падумаў і сказаў: «Трудно будет Бюро ЦК уговорить. Если только Пётр Міронович своё слово скажет». Машэраў важкім словам замацаваў разненне, дакументы я аформіў, яны пайшли ў Москву. Потым яшчэ доўга вяліся перамовы з ЦК КПСС, не хацелі партыйныя чыноўнікі ўшанаваць Караткевіча.

За гэты час здарылася страшная трагедыя — у кастрычніку 1980 года ў загадкавай аўтамабільнай катастрофе загінуў папулярны і любімы ў народзе

На свой урачысты юбілейны вечар Валодзя прыйшоў з ордэнам і добра падвеслены чаркаю

Пётр Міронавіч Машэраў, у арганізаціі пахавання якога мне давялося ўдзельнічаць самым непасрэдным чынам, шмат перажыць. Першым сакратаром ЦК КПБ стаў Ц. Я. Кісялёў, які заўсёды добра адносіўся да беларускіх пісьменнікаў, цаніў іхнюю працу. Памочнікам у яго, як пры Машэраве, застаўся Віктар Якаўлевіч Крукаў.

Я часта турбаваў Крукава: як жа з узнагародай Караткевіча, калі прыйдзе стужка з паведамленнем? Нарэшце, у самы прытык да юбілею, Москва «разрадзілася»: Валодзя ўзнагароджаны, але не «трудавіком», а ордэнам Дружбы народа.

Ціхан Якаўлевіч Кісялёў у гэты дзень вылятаў у замежную камандзіроўку, здаецца, у Балгарыю, але захадеў асабісту павіншаваць Караткевіча з узнагародай. Званок у майкабінече, чую ў трубцы голас Крукава: «Сяргей Іванавіч, хутчэй заходзьце да мяня».

Памочнік сакратара папрасіў, каб я тэрмінова пайшоў да Ка-

раткевіча на кватэру і дапамог арганізаваць размову Ціхана Якаўлевіча з юбілярам. Бягу праз вуліцу, званю. Адчыняе здзіўленая Валя і тывожна пытаем: «Сярожа, што здарылася, ты ж павінен быць на працы». Тлумачу патрэбу, а яна спалохана кажа: «Ідзі ў ванную і паглядзі на прыгажуна. Адмакае пасля ўчарашняга». Разуваюся і тэпаю да Валодзі. Ён ляжыць у ванне ў вялікай аблачыне пены, тырчиць толькі нос. Нешта паціхенъку мармыча, нібыта спявае, але бачна, што «лыка не вяжа». Валя застыла ў дзвярах, як раззлаваная мумія. Я кажу ёй: «Не хвалойся. Усё будзе ў парадку».

Прынёс у ванную табурэтку, паставіў каля Валодзі. Знайшлі даўжэйшыя провад да телефона, усталявалі апарат. Ён на гэтую падрыхтоўку не звяртаў ніякай увагі. Толькі тады, калі я загаварыў каля ягонага вуха, страшэнна здзіўіўся і прамармытаў: «А ты чаго тут, я ж голы ляжу?». Супакоі ў яго і сказаў: «Цябе ўзнагародзілі ордэнам Дружбы народаў. Табе зараз будзе тэлефанаваць Ціхан Якаўлевіч Кісялёў, віншаваць. Ты надта думкамі не расцякайся, бо не ў форме. Падзякую, ды і ўсё». Паўтарыў гэта некалькі разоў, таму што бачыў — не даходзіць. Званю Крукаву: «Караткевіч гатавы гаварыць».

Я трymаў руку Валодзі з тэлефоннай трубкай, каб ён не памакнуў яе ў воду, і таму добра чуў, як Кісялёў не казённа, сардечна віншаваў Караткевіча, выказваў яму слова ўдзячнасці за творчасць. А той у адказ, як папугай, прамаўляў: «Дзякую. Давер народу апраўдаю!». Адкуль ён узяў гэты «давер народу», не ведаю, відаць, па савецкай традыцыі, нагледзеўшыся ўручэння ўзнагароды па тэлевізары. А мене было так смешна, што баяўся, каб зусім не разрагатацца і не загубіць усю «аперацыю».

Нарэшце «размова» скончылася. Я забраў у Валодзі тэлефонную трубку, а ён з закрытымі вачымі прамармытаў: «А з кім, Сярожа, гэта я гаварыў?».

Да ўсёй гэтай мітусні з ордэнам Караткевіч аднёсся з гумарам: «А

дзей і бацца, і прымае «ў штыкі» любая ўлада».

Караткевіч так і не пачуў ад афіцыйных уладаў тых слоў уздячнасці і павагі, якіх заслугоўваў больш, чым хто-небудзь іншы. Але затое ён адчуваў пастаніна любоў і ўздячнасць шматлікіх чытчоў, што падтрымлівалі жыццёвымі сіламі і творчымі настрой. Сам народ надаў яму званне народнага пісьменніка. Гэта была найвышэйшая ўзнагарода, пра якую марыць кожны мастак!

Смерць Валодзі заспела мяне знянінку ў Латвіі, куды толькі-толькі выбраўся адпачыць, нешта напісаць. Лета. Месцаў у самалёце не было, і мяне прытулілі пілоты ў сваёй кабіне. Тады ў небе падумалася: «Ён так любіў гаротніцу-Беларусь! Не можа ягоная душа адляцець ад нас далёка. Яна будзе свяціць нам ахоўнаю зоркаю. Будзе свяціць вечна».

Справаўды ягоны адыход стаў страшнай нечаканкаю, нягледзячы на тое, што ўвесну 1984 года здароўе Валодзі прыкметна пагоршылася. Ён трапіў у рэанімацю лечкамісіі, пэўны час знаходзіўся ў коме. Каля яго тады пастаніна дзяжурыла любімая сястрычка Валодзі — Наталля Сямёнаўна. Яна выклікала мяне некалькі разоў, калі яму становілася зусім кепска. Мы з ёй бачылі Валодзю, гэтага непаўторнага жыццялібі, неперажынага аптыміста, дасцінага жартаўніка і гумарыста, нязвязанага знерухомелым, зжаўцелым, бездапаможным, што ніяк не ўспрымалася, ведаючы ягоную няўрэмслівую натуру.

Калі мne давялося стаць галоўным рэдактарам часопіса «Полымя», то з дапамогаю Наталлі Сямёнаўнай стараўся хоць нечым аддзягніць Валодзю, данесці да людзей ягоную ненадрукаваную спадчыну. Радуюся, што сам рэдагаваў, выпраўляў у свет аповесць «У снягах драмае вясна», раздзелы з рамана «Брань», апавяданні, дзённік. Седзячы над гэтымі рукапісамі бяссоннымі начамі, часта думаў: «Божа, якое яшчэ агромністое мастацкае багацце змагла б вынінчыць ягона дапытлівая, неспакойная, апантаная бязмежнай любоўю да Беларусі, да свайго народа, невычэрпная душа, калі блёс быў больш літасцівым!».

Аднак у душы Караткевіча жыла не толькі вялікая любоў да жыцця, да людзей. Была ў ёй і высакародная няянавісць, якая жывіла ягонае змаганне з цемрашламі, невукамі, дзікунамі, хамамі, бяздумнымі, бяздарнымі служкамі гвалту, таталітарызму, якія імкніцца «загнаць жалезнай рукой чалавечства да шчасця». З якім сарказмам, з'едлівасцю высмеіваў ён усю гэту нечысць і навалач!

Многае ў жыцці, як і само яно, даеца чалавеку авансам у спадзяванні на тое, што ён, завітаўшы на нейкі час на зямлю з небыцця, зробіць яе лепшай, прыгажайшай, адорыць людства часцінай свайго разуму, любові, спагады, мілосці і дабрыні. Караткевіч за свой такі кароткі век апраўдаў гэты аванс, сплаціў усе даўгі. Спаўна аддзягніць ён роднай зямлі, свайму народу і пакінуў запавет:

*Калі мы не ўстанем самі –
Не падыме нас ніхто.*

Цалкам успаміны будуць апублікованыя ў №48 часопіса «Дзеясло».

▶ ПЕРАКЛАДЫ («ВЕРСІЯ ЕУРОПЫ»)

Госць «б» — інтэрнэт-часопіс перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет».

Ён адрасаваны ўсім, хто любіць замежную літаратуру і цікавіца мастацкім перакладам на беларускую мову. Сёння — гэта адзінае ў Беларусі выданне, цалкам прысвечанае перакладной мастацкай літаратуры.

Выйшла чатры нумары «сесіўнага» выдання. Нягледзячы на сваю віртуальнасць, часопіс жыве не толькі онлайн-жыццём. Разам з кампаніяй «Будзьма беларусам!» «ПрайдзіСвет» «выходзіць у людзі» з презентацыямі і літаратурнымі чытаннямі. Яго асобную папяровую публікацыю змясціў №47 часопіса «Дзеялоў».

У сёняшній публікацыі — выбарка перакладаў з новага нумара «ПрайдзіСвета» — «ВІКРАДАННЕ ЕУРОПЫ».

(Рэдакцыя інтэрнэт-часопіса запрашае дасылаць свае пралановы і пераклады на электронны адрес rada@prajdzisvet.org.)

А да краёў напоўніла дзівосным дзіком
мёдам слоў

І потым кінула на літасць
Лясных чол?

Замест

Калі пад вербамі стаю
Я над ракою
Ва ўборы з жоўтага ядвабу,
Расквеченага барвай хрызантэмамаў,
То не празрыстаю вадою
Я любуюся —
Тваім партрэтам,
Для мяне намаляваным
На вееры.

Дзесяцігоддзе

Калі ты прыйшла, то была віном
чырвоным і мёдам.
Смакам салодкім сваім мне язык апякала.
Цяпер ты — як ранішні хлеб,
Лагодны і гладкі.
Я больш не спрабую цябе,
твой ведаю прысмак.

Ды ўсё ж пачуваюся сътай.

Таксі

Калі пакідаю цябе,
Губляе сусвет
Апошні свой гук.
Імя тваё ў колкія зоры крычу,
Гукаю самотна ў парывах вястроў,
А вуліцы мчаць,
Адна за адной
Растуць паміж намі
І ліхтарамі засцяць мне вочы,
Каб болей не бачыла твару твайго.
Чалуя я павінна сыходзіць
і сэруя успорвачь аб вострыя лёзы начы?

Паланёная багіня

Над цёмнымі дахамі,
Над комінаў каўпакамі
Я заўважыла бліск аметысту.
Раштам блакітам і цынамонам
Запалаў
Бруднай вуліцы ўскраек.

Праз заслону даэджсу
Рубінавае сяяло праступіла,
І я заўважыла промні месяцу
У вэлюме бледна-зялёным.

Гэта былі яе крылы,
Багіні!
Яна па аблоках ступала,
І на вясёлкавым пер'і трымалі
Яе ветру павеевы.

Я доўга імчала за ёй,
Углядкочыся, спатыкаючыся,
Мне было ўсё роўна, куды яна прывядзе.
Мае вочы насычаліся колерамі:
Шафранавы, рубінавы, жоўт-берылавы
І ярка-сіні колер кварцу,
Успёлскі ружовага, сполахі зялёнага,
Росыят аранжавага, спіралі барвовага,
У крапінку залатыя плясткі
тыгровой лілеі
І ярка-ліловыя выбухі гарэнзії.
Я імчала за ёй
І глядзела на бліскучыя ўспышкі яе крылаў.

У горадзе я знайшла яе,
У горадзе вузкіх вулак.
На рынку я наблізілася да яе,
Паланёной, напужсанай.
Яе гафраваныя крыльцы звязалі вяроўкамі,
Голая і халодная стаяла яна,
І веџер дзымуў у той дзень
Без промня сонца.

Мужчыны таргаваліся за яе,
Давалі золата й срэбра,
Медзякі і збожжа,
Выкryквалі гучна цану на рынку.

Багіня рыдала.

Хаваючы твар, я збегла,
І шэры веџер шытэў за спінаю
На вузкіх вулаках.

Пераклад з ангельскай Юлі Цімафеевай

П'еро

П'еро гуляе ў садзе
Пад месяцам старым,
І лютні гук здаецца
Трымтлівым і жывым.

П'еро спявае ў садзе,
І, дорачы мне спеў,
Ён пра мяне не помніць
Сярод вішнёвых дрэў.

П'еро спявае ў садзе,
На нас — нібы таўроў:
П'еро напевы любіць,
А я — П'еро.

Да Эолавай арфы

Вятраты перамаўляюца з табой
І аднаўляюць крык былога гора,
Той крык, які цябе кранаў учора:
Бяда жансчын, што з Троі выгнаў бой,

Стогн Андрамахі, змучанай журбой,
Узнесены ў рассеяны ў прасторы,
У ім — уся пакута і пакора,
Бы ў ракавіне — мора і прыбой.

Вось так, жывы, гучыць часамі спеў,
І ў ім — для тых нязнаны, хто пне,
Забытых земляў безгалосы прах

Крычыць, што не здалеў і не паспей,
І ў горкай скруге струнам не дae
Спакою на раз'юшаных вятрах.

Пераклад з ангельскай Ганны Янкута

Эдyt Сёдэргран

Вяртанне

Дрэвы майго маленства стаяць,
Урачыстыя, перада мной: о чалавек!
і трава вітае мяне, сустракае з чужых краёў.
Галаву апускаю ў траву: нарэшце дома.
Да ўсяго, што за мной ляжыць,
павяртаюся спінай,
адзіння сябры засталіся — эты лес,
эты бераг і возера.
І п'ю я мудрасць з сакавітых кронаў ялін,
і п'ю я праўду са сохолых ствалоў бяроз,
і п'ю я моц з маленькіх і кволых сяблінак:
вялікі заступнік дае мне руку сваю літасціва.

Дрэвы майго маленства

Дрэвы майго маленства высяцца над мурогам,
галавой гайдаючы: што гэта стала з табой?
Каланада — суцэльны дакор:

не варты таго, ты йдзеши пад намі!
Ты дзіця, ты ўсёмагутным быць мусіш,
дык чаму ты скучы хваробы ніццём?

Вось — ты цяпер чалавек, ненавісны чужынеч.
А быў дзіцем — вёў доўгія гутаркі з намі,
позірк быў мудры.

Мы хочам табе расказаць таямніцу
твойго жыцця:
ключы да ўсіх таямніц ляжыць у траве
на малінавых схілах.

Мы хочам раскатураць цябе, заснулага,
хочам абудзіць цябе, памерлага, з твойго сну.

Бык

Дзе бык падзеўся?
Мая натура — чырвонае прасціна.
Ці я не бачу затопленых крыбёй вачэй,
не чую рэзкіх, цяжкіх уздыхаў,
і хіба зямля не трыміць пад шалёнымі
капытамі?

Не.
Бязрогі ступае бык;
ён стаіць над кармушкай,
перахоувае ўпартыя сваё калянае сена.
Беспакарана трапечашца на вяты
пунсовая прасціна.

Нявеста

Мой круг — пяція, і колца маіх думак
абвіла палец.
І на зямлі, дзе ўсё вакол чужое, ёсьць нешта
цёплае,
як тонкі водар венчыка лілеі.
Тысяча яблыкаў у садзе майго бацькі,
круглявія павіслі, бездакорныя —
няяснае маё жыццё такім і стала,
круглявым, ізлым, пышным, роўным —
простым.
Пяція мой круг, і колца маіх думак
абвіла палец.

Край, якога няма

Суму па краі, якога няма,
бо існых рэчаў жадаць стамілася.
Месец мне бае срэбнымі рунамі
пра край, якога няма.

Край, дзе чароўным чынам
зձяйсняюца мары,

край, дзе абрываюца ўсё ланцугі нашыя,
край, дзе студзіць нам пабітыя лбы

у расе месячовай.

Маё жыццё было ліхаманкай.

Ды штосьця я знайшла, кудысьці
напрауду прыйшла —

на сцежку да краю, якога няма.

У краі, якога няма,
жыве мой любы ў зіхоткай кароне.

Хто ён, мой любы? Цёмная начы,

зоркі дрыжыць у адказ.

Хто ён, мой любы? Як яго зваць?

Вышиці вышиці выгінаеца неба,
і дзіцяя чалавече тоне ў бясконцай імgle

і адказу не мае.

А дзіцяя чалавече — гэта ўсяго

толькі пэўнасць.

Яно выцягвае руки вышэй за любяя

нібёссы.

І прыходзіць адказ: «Гэта я — твой любы,

цяпер і навек».

Пераклад са шведскай

Алесі Башарымавай

Эмі ЛОЎЭЛ

Ростань

О ты
Якая падышла
У цішы яблынъ да мяне пасля купання
Чаму перед размовай не задушыла

▶ ВЕРШЫ

ШЛЯХ ДА ЦЯБЕ

Рагнед МАЛАХОЎСКІ

Рагнед Малахоўскі — паэт, музыкант. Аўтар зборніка вершаў «Беражніца». Нарадзіўся ў 1984 годзе ў пасёлку Сямчан Магаданскай вобласці (Расія). Скончыў Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт. Жыве ў вёсцы Нарац.

Беражніца

Беражніца, багіня азёраў,
У прадоні густой цішы
Пахавай назаўсёды гора,
Зберажы скарб душы.
Беражніца, хімера паэта,
Наталіца каханнем дай
І натхненне свайго сусвету
Для мяне адшукай.
Беражніца, дзяўчына зямная,
Не цурайся, преч не бяжы.
Твоя цнота душу апякае.
Маладосць зберажы.
Беражніца!

Румяны заранкі
Аслепляюць красой жывой...
Кали ў сэрцы
Сумненняў маланкі,
Вір жывца супакой.
Беражніца, вадзіца святая,
Жыццядайная моц твая.
Кали хвала бяжыць залатая, —
Ачышчаюся я.

Заліта поле сонечным віном,
Хаваюца
пабляклыя валошкі.
Камусыці шчасце грукаецца ў дом,
А хтосьці для сябе габлюе дошкі.
На босы дол вятырска упадзе,
Калоссе і валошкі пералічыць.
Як людзі,

адлюструюцца ў вадзе
Разгатыя дубы на папялішчы.
Над возерам, акрытым цішынёй,
Стайць, як здань, пакінутая хата.
Камусыці жывець
маркотнаю гульней,
А іншым пазіраць на лес заўзята.
Разве веџер думак чарауд,
Дзе мары, як віно, не маюць толку.
Аб чымсці плача, гледзячы ў ваду,
Анёлак
На валошкавым узгорку.

Ласунак

Ласунак лепішы
Для мяне —
Кропелькі
Ажынавага соку,
Што марамі
Шчаслівага юнацтва
Коцяца па твайм
Бурштынавым целе.
А свежы водар
Ранішняга сонца
Зачароўвае сціпласцю
І непаўторнай цеплынёй.
Пяшчота прамянёў
Пераліваецца
З кропелькі ў кропельку,
Глэгкая,
Дрыготкай хвала
Працінае цела.
Сусвет —
Перад вачыма,
А смак яго
Ў мяне на вуснах.
І сэрцы дрыжасць
Урадасці
Ап'янелай асалоды —
Кропелькі
Ажынавага соку.

Шлях да цябе

За кратамі касмічнай цішыні
Твой голас чисты і недасягальны.
У чорнай, некранутай вышыні
Я стравіць да каханай шлях астральны.
Блукочы і ў ноч, і ў ясны дзень,
Знікаючы ў жыцці, як думак кола,
Убачыў, як надзея маіх прамені
Высвечиваў з цымлянай шэрэні анёла.
А багна слоў
Засмоктвае мой свет.
Правал у бездані.
Шлях свята не мае...
А недзе,
Сярод тысячи планет,
Мігціць твай
Адзіная, жывая...
Мне вусны ценъка горкі лес кране
Засохлаю гартэнзіяй настрою,
Бо голас твой застаўся для мяне
За вечнасцю касмічнага спакою.

Мой чорны парасон —
Акраець ночы —
Растане ў навальнічным даляглядзе,
Настане час,
Якога не захочаш
Ты бачыць у майм нямым паглядзе.
Мой чорны парасон —
Крыло анёла,
Што здрадзіў на зямлі адвечнай веры.
Грымотаў бой.
На твары мёртвы сполах.
За мной адчайна зачыняеш дзверы...
Мой чорны парасон —
Мой паратунак.
Падорыць noch
Няявілаканы сон нам —
Апошні развітальны пацалунак.
Іду апошні раз пад парасонам...

Знясілены дождж

Знясілены дождж уладарыць
на цёплым асфальце.
Ён кроплямі лічыць хвіліны
да нашага шчасця.
Ён справу завершиць маю.
Я даіжджу давяраю.
Жыццё — навальнічнае неба ад краю
да краю.
Не трэба тлумачыць, чаму нам
тужліва і змрочна.
У снах летаргічных заблытаца сёння
нам можна.

Парою дасветнай на скронях сіве планеты
Знікаюць у часе бязважскім
дажджысінкі-манеты.
Знясілены дождж нібы просіць
у нас прабачэння,
Што ён валацуга, ляніві.

Ён стаў на калені.
Калі развінаюць нябёсы вільготныя крылы,
Нам дождж ахвяруе на шчасце
апошнія сілы.

Пластыка слова,
Пластыка цела...
Наша каханне знікаць не хацела
Ў гэтым нязносна вар'яцкім сусвеце.
Верыла нач,
Што яе апраўдае дасвеце*.
Мы давяралі жыццё
Незалым летуценням.
Словы і рухі спяшаліся...
Да пабачэння!
Новыя промні свята
Дасплюваюць санеты.
Стану над прорвай пачуццяю...
Кахана, дзе ты?

*3 Рыгора Барадуліна.

На ўскрайку
Атлантычнага цыклону
Каханне вытрабоўвае свой лес.
Я веру —
Мне з табою быць да скону.
Хлушу табе,
Што рэўнасць сон прынёс.
Дрымотны вечар
Гіе ў самаільстве,
Жадае скінуць
Рэўнасці хамут.
Ты хлусіш мне,
Што час не замалое
На твары недавер
І боль пакут.
Тваё непераможнае маўчанне —
Часцінка міратворнай цішыні.
Адкінем цяжкар спрэчак
Да світания,
Запалім свечак чистыя агні...
А заўтра,
Супакоеная стомай,
Забудзем
Недавер сумніўных сноў...
На ўскрайку
Атлантычнага цыклону —
Імгненні непрадабачлівых высноў.

Глыток ахалоджанай колы
На плошчы Якуба Коласа...
Грукоча трамвайчык вясёлы —
Не чутна каханай голасу.
Не бачна каханай постасі,
Навокал народ спяшаецца.
Народ на адвечнай ростані
Пад лесам сваім прагінаеца.
А хтосьці сядзіць на лавачках
І ловіць пырскі фантаныя.
Кропелькі ў сонечных зайчыках...
Дзе ты блукаеш, каханая?
Скрыжуюцца позіркі нашы
На плошчы Якуба Коласа,
Дзе сонечны

зайчык

вушасты

Блукае без мапы і компаса.

Я быў закаханы ў багіню пяшчоты
І верыў, што лета маё не міне,
Не змоўкнуць духоўнай мелодыі ноты
І ружса не звяне ў самотным акне...
Багіня пяшчоты —
Адчаю багіня —
Пакутным агнём апякла мне душу.
Калі мімалётнасць кахання загіне,
Нятленнага шчасця ў багоў напрашу.
Ды цені прытворныя
Нішчачыць сумленне,
Чарнен аслеплай душы аблагог.
Багіня адчаю —
Жыцця сутарэнне —

Спакусніца свету майго.
Забыцца ў пялястках сузор'я мы рады,
А срэца тваё апусцела да дна.
Багіня жахлівай ганебнасці здрады —
Адна.

Расчараўанне

Цалуюць шыбу
Клічнікі дажджсу,
Пытальнікам
Скруціў лістоту веџер.
Найлепшы час
Прызнаць,
Што не жыву, —
Страшнейшае
Расчараўанне ў свеце.
Тунэль з аскепкаў
Дзённай мітусні
Не выпусціць,
Пакуль не згасне вечар.
Удары сэрца
Прагнуць цішыні,
Калі жывуць
Марнуетца на веџер.
Трымценнне зор —
На палатне акна,
Спакою кроплі
Змыюць думак смеце.
Ад безвыходнасці —
Глыток віна,
І не задасць пытанняў
Нудны веџер.

Памяць вады

Майму брату Дзянісіу

Вада запамінае нашы словы,
Вада запамінае нашы рухі.
Прамыцы бы ёю нашыя галовы,
Пазбыцца б разам тлумнай завірухі.
Вада гарыць
Пад райскім небасхілам.
Паміж табой і мной —
Душа вады.
Наш час
Непадуладны тайнім сілам.
Яму карціць быць вечна маладым.
Вада раве, шалёна вар'яцее,
Хвалюецца раздолына прастора.
Імгненні лёсу —
Каляровы веер,
Што ў мітусні нязморанага мора.
Праз тысячу гадоў
Паўстане Памяць,
Дзе голасу імгненні прагучалі.
«Так прагнеш жывуць,
Калі цябе чакаюць», —
Прамовіць непакорлівия хвалі.

Далёкі бераг —
Паляўнічы нож —
Бязлітасна рассёк
Ваду і неба.
Барвовы вечар
Крохыць басанож,
І чайкі ўжо не кленчаць
Крошкі хлеба.
Пад ціхім небам
Стынуць ветракі.
Калышацца
Ў чароце нізкім човен.
Тысячагодзі
Пад вадой звіняць замкі
На замку,
Што таемнасцямі поўны.
І песні беражніц
Не чутна ўжо,
Упала ніцма поўня
Сярод хвяляў.
А колькі
Нема
З дна
Крычыць крыжоў,
Дзе хвалі
Столькі душаў пахавалі!
Калісці прыйдзе
Шчасная пара
І зоркі
Ад жывца адгоняць беды.
А над вадою —
Палымяна зара...
І толькі тут
Сустрэнуцца легенды.

► АПАВЯДАННЕ

МОСТ ПРАЗ ДУНАЙ

Мікола Ільючык

I

Радавы Лазар Фахер ляжаў у садку пад старой грушай. Пайшоў другі месец, як іх узвод расквартаравалі ў вёсцы Зяблевічы. У самым сэрцы палескіх балотаў на пясчанай высце месціца невялічкая, мо з дванаццаці хатаў, вёска. Фронт далёка, а што яны тут робяць, Лазар так і не зразумеў. Казалі, што будуть усталёўваць новую ўладу і змагацца з лясымі бандытамі — партызанамі. Але ж, дзякую Богу, ні таго, ні другога рабіць не давялося. Жывуць па вясковых хатах, па некалькі чалавек. Учытырох занялі пакой у дыхтоўнай хаце Юзіка Боўдзеля.

Кульгавага Юзіка забракавалі, і вайна для яго ніяк не змяніла ход сялянскага жыцця. Ён з Тэкляй і малым дзіцём спяць на печы. А ў пакой жывуць жаўнеры.

Немаўчы ў Зяблевічах так ніхто і не бачыў. Людзі, што бывалі на чыгуначнай станцыі, казалі, што іх там шмат. А ў вёсцы толькі некалькі дзясяткаў мадзяраў.

Лазар адганяў надакунтавую муху, што перашкаджала чытаць ліст, бегала па паперы з месца на месца, пацірачуно пярэднімі лапкамі. Гэта раздражняла.

Лісты прывезлі ўчора. Сэрца ўздрыгнулася спужанай птушкай, калі ўбачыў знаёмы почырк. З лістом было фота...

што ўвечары прыйдзем. Яшчэ і знаёмства толкам не завязалася, а тут ужо развітвацца пары. Пасля атрыманага ліста з радзімым хлопець яшчэ больш засумаваў.

— Слухай, Колаш, а ці надоўга туды, на станцыю?

— Халера яго ведае. Па мне дык і тут добра, спакойна.

На хутар Бабы (такая смешная назва!) Лазар з Балашам запрошаныя былі даўно. Далёкая свячка Юзіка, смяшлівая дзяўчына гадкоў сямінаццаці, прыходзіла ў вёску, каб забраць соль, што выменяў яе дзядзька ў ротнага кашавара Гергеля. Жаўнеры падышлі да яе, пачалі нешта казаць. Але Ганнанчка, так звалі Юзіку пляменніцу, толькі рагатала з кожнага слова. Такой смешнай ёй прыдалася мадзярская мова. Нягледзячы на моўную перашкоду, юнакі ўсямі, што на хутары сохнуць яшчэ тры дзеўкі. Ганна ж прыйшла да высновы, што з гэтym прыгожымі хлопцамі варта сустракацца. У Зяблевічах да вайны было толькі трое юнакоў. Двах адрэзу забралі на фронт, а троці хаваўся недзе ў лясах. Толькі не ведама, ад каго збягаў, бо вінаваты быў перад усім — новая ўлада лічыла яго партызанам, а старая — дызерцірам.

На сённяшні вечар было прызначана спатканне на хутары...

II

— Што за хвароба такая? Дактары рады не дадуць, і памерці нельга, — бурчэў пад нос стары Юзік.

— Старасць завецца твая хвароба, — азвалася Тэкля. — Заўтра Вялікдень, працы колькі, а ён тут стогне. Памог бы, ці што.

Заўтра і Марыська павінна прыехаць. Пашанцавала дачушцы. Адзінную толькі і выгадавалі. Не даў больш Бог. Затое ў яе ўжо чацвёра. Гарадскія! Жывуць у раінцэнтры. І муж добры, п'е толькі па святах. І кватэру маюць, і машыну. Багаты! Заўтра павінны прыехаць на ўласным «Масквічы».

Юзік узяў кій і пакульгаў з хаты. Вышаў да веснічак.

— Ах, зараза! А ну пайшла преч!

Стары замахнуўся кіем. Вялізная суседская свіння зрыла лычом увесь «трутавар», як пагардскому казала Марыська. Лупачыхіна свіння, такая ж тлустая, як і яе гаспадыня, нават рылам не павяла ў Юзіку бок. І толькі пасля таго, як цяжкі кій з покіду агрэў яе па пукатай спіне, нехация пайшла па вуліцы. Млосна было Юзіку. Месца сабе не знаходзіў. У хаце не сядзіцца — дыхаць няма чым, і ў дверы неяк няйтульна...

— Лазар, дзе ты? — паклікаў яшчэ адзін кватарант Юзіка Боўдзеля Колаш Хідзеж.

— Тут я, — азвайся за бэзавым кустом Лазар.

— Чуў навіну?

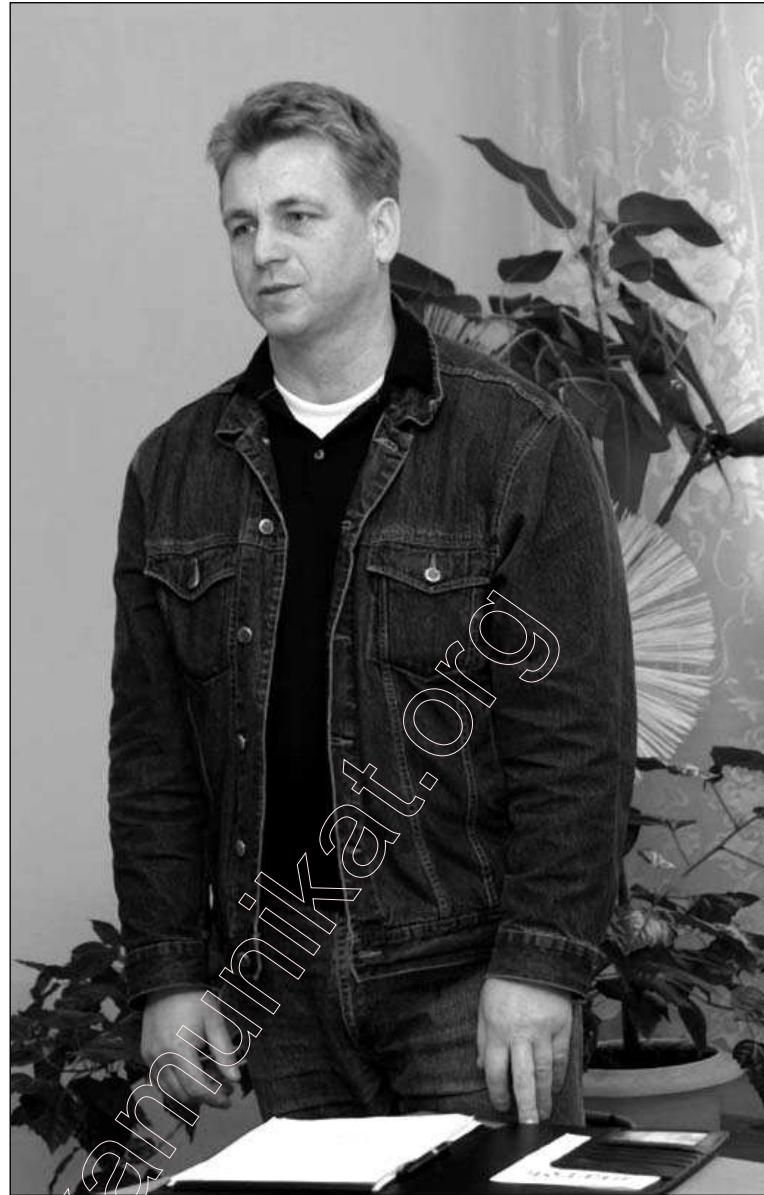
— Што за навіна?

— Заўтра наш узвод пераводзяць на станцыю. Мост праз раку ахоўваць будзэм. Партызаны на чыгунцы.

— Адкуль ведаеш?

— Капрала выклікалі да начальства. Ён і паведаміў.

Вось, падумаў Лазар, дарэмна абяцалі дзяўчатам з хутара,

Марыся ж паведаміла бацькам радасную навіну: да вёскі заасфальтуюць дарогу. Костусь працаваў у райвыканкамаўскім гаражы, і нехта з начальнікаў неяк прамовіў: «Вось, Косцік, хутка да цепчы ў Зяблевічы будзеш па асфальце ездзіць». Навіна не надта ўразіла бацьку, бо ён толькі буркнуў у адказ: «Мне ўсё роўна, па асфальце кульгаць ці па гразі плохаць. Без кія ж ні так, ні гэтак...»

...Напрыканцы лета дарогу заасфальтавалі. А ў верасні добрыя начальнікі паклапаціліся, каб адзінай вуліца ў Зяблевічах таксама была, як казаў Косцік, «з цвёрдым пакрыццем». Клапаціліся, бо акурат за вёскай было малаяўнічае возера, куды ўсё рэйнае начальніцтва з'язджалася папіць гарэлкі. А Косцік казаў, што «на падвядзеніе ітогав».

Юзік з Тэкляю чаўплюціся кали капшоў з бульбаю. Хавалі, каб захаваць ураджай, асобна насеннюю і вялікую. Увесну ж прыедуць купцы з поўдня, і можна будзе выручыць якую капейчыну.

Раптам вуліца ажыўлася. Пыхкаючы дымам, праехаў нязграфны грэйзер, за ім каток і агромністое жоўта-чорнае пудзіла, што ўкладае на дарогу гарачы і смярдзючы асфальт. Спрытна падруліў «козлік». З машыны выскочыў зухаваты хлопец з папкай у руцэ. Не вітаючыся гаркнуў:

— Ну што, старэча, і да вас цывлізацыя прыйшла! Папільніц тэхніку да раніцы. З мяне пляшкай...

Раніцай вуліца зноў ажыла. Панаехалі самазвалы, запаўняючы вёску смуродам дыму ды

гарачага бітуму. З «уазіка» выскачылі жывавыя дзеўчыкі. Стрэльнулі ўздоўж вуліцы нейкім стрыножкным прыцэлам ды забілі ў зямлю загадзя прыгатаваныя калочки. Пайшла справа...

Юзіку не сядзелася ў дверы у такі лёсавырашальны для вёскі момант. Не зважаючы на Тэкліны заўвагі, стары пакульгаў да вуліцы. Заўважыў, што калочки набітыя надта блізка да ягонага плоту — і праз нейкую гадзіну ці дзве пад асфальтам застанецца і ягоны «трутавар». Юзік подбегам, як толькі мог, рынуў да таго, што ўчора хадзіў з папака:

— Сынку, не траба так шчыльна да плоту. Трэба ўзяцца далей.

— Што ты, дзед, у мяне праект. Да і табе лепей будзе. Адразу з дверу на асфальт.

— Мне не траба лепей. Сынок, мой ты хароши, адступі метр...

— Да пайшоў ты! А я яму яшчэ пляшку паабяцаў...

— Хлопча, я сам табе пляшку пастаўлю, і не адну... Саступі старому, га?

— Ну, дурыла старое, зусім з глузду з'ехаў.

— Прашу, дзіця, сынок...

— Ніякі я табе не сынок. Не перашкаджай, недабітак стары!

— Ах так!

Юзік кінуўся на падворак. Дзе толькі сіла ўзялася! Ля павеци з калоды вырваў убітую сякеры і так жа жывава пачыкідаў зноў на вуліцу.

— Не будзе тут вашага асфальту! Саступі! — закрычаў стары.

Інжынер зблізіўся, нават на ілбе праступіў. Ад былога зухаватасці і следу не засталося.

Праца спынілася. Працоўны люд у аранжавых камізэльках накіраваўся да сельскай крамы. Балазе якраз быў той дзень, адзін з трох на тыдзень, калі яна адчынялася. Начальніцтва ў «казле» з'ехала. А Юзік, узброены сякеры, застаўся вартаваць невядома што.

Прыкладна праз гадзіну ў вёску завітаў цэлы картэж: інжынеры-уазікі «Жыгулі» з блакітным ліхтаром на даху і надпісам на бачыне «Міліция», а замыкала калону белая «Волга» старшыні сельскага савету. Лупачыха з зайздрасцю пазірала з-за плата. Бачы ты, колькі да гэтага Юзіка начальніцтва панаехала... Чым толькі гэты дурань кульгавы заслужыў такую павагу...

— Гражданин Бовбель, почему нарушаете общественный порядок? — афіцыйна звярнуўся ўчастковы.

— Не парушаю я нічога, — пра-буркаец Юзік.

— Вот, топором угрожаете. Что вам не нравится?

— Панаехалі! Не дам тутака асфальт класці.

— Дзядзька Юзік, — ласкова прамовіла старшыня сельсавета Лідзія Іванаўна, — ну чаму вы перашкаджаце. Вам дабро робяць, а вы...

— Не дам, і усё!

Сварку на вуліцы Тэкля чула. Ды ці мала чаго сварыцца Юзік. З Лупачыха або яшчэ з кім. Але ўбачыўшы столькі машын і сярод іх міліцэйскія «Жыгулі», пера-пужкалася не на жарт. Падышла бліжэй і адрэзу ж зразумела ўсё. У Юзіка адхвалявання трэсліся руки, а вочы зрабіліся вільготнымі.

Тэкля звярнулася да старшыні:

— Даражэнка, я вам усё рас-тлумачу. Не чапайце вы яго, ён і так ледзьве кльвае. А асфальт яшчэ ж не пакладзены, на метр адсунце калочки, і ўсё...

— Ну што гэта за дурыкі, у мяне праект... — прараб мацикнуўся.

— Но почему, что за упрямство?! — падаў голас міліцэйскі капітан.

Тэкля дрыготкім голасам, спяшаючыся, быццам баючыся, што яе не даслухаюць, пачала:

— Дзетачкі, даражэнка... Мы з мужам у вайну пад гэтай ліпай чалавека пахавалі... Забітага... Салдаціка... Зусім юнак яшчэ быў, мо гадоў вясімнаццаці. У нас у вёсцы ў вайну мадзяры стаялі. І вось, аднойчы, перад іх зыходам на станцыю, у апошні вечар, гэтага застрэлілі... Не ведаю, свае ці партызаны... Гэтага і не шукаў нікто, відаць, спяшацца вельмі...

Два дні ляжаў пры дарозе, што да хутара Бабы праз лес... Тут побач. Мы з Юзікам падвечар выкапалі магілку. Юзік зняў з пуні вароты і з тых дошак труну зрабіў... Ён майстар быў на ўсе руки. Зараз хваробы данялі. А тады ўсё рабіў... Ужо амаль сцямнела... Палажылі мы таго хлапца ў дамавіну. Я псалом з Бібліі прачытала, каб па людску ўсё было. Я ж пісьменная, пры Польшчы два класы скончыла. Чытала і пісаць умею... Апусцілі дамавіну ў магілу, засыпалі зямліцай, узгорак не насыпалі. Баяліся... Мо сапраўды яго партызаны забілі. Што скажуць? Так і ляжыць ён, небарака, колькі гадкоў ужо.

А Юзік зашкадаваў. Казаў, што калі б не памёр першынец — Міхаська, такі ж па гадах быў бы, як і гэты хлапчына... Дзетачкі, не трэба

магілку ў асфальт. Тут чалавек ляжыць...

Міліцыант дастаў цыгарэту, пstryкнуў запальнічкай і глыбо-ка зацягнуўся. Інжынер пачухаў патыліцу і задуменна прыціх. Юзік, нібыта вярнуўшыся з за- быцця, цвёрда прамовіў:

— Не дам магілу асфальтам закатаўца. Тут жа чалавек!

Лідзію Іванаўну нібы то кіп- нем адбадаў:

— Человек? Какой это человек? Это наш враг!

— Ён не вораг, дзіця зусім, нават паваяваць не паспей, — ці- хенька умольвала Тэклія.

— Делайте свое дело, — па- вярнула кіраўніца сельсавету расчырвалелы твар да маладога інжынера.

— За что вам деньги платят?

— гэта фраза была адрасаваная ўжо да капитана.

Тэклія загаласіла, амаль ня- гучна, счапіўши руکі на грудзях. Здавалася, што галосіць кожная клетачка стомленага жыццём цела старое жанчыны. Уся рос- пач, боль і адчай былі ў гэтым галашэнні...

Юзіку зрабілася зусім кепска. Толькі плямаў зсінелымі вуснамі. Міліцыант адбёў старога ў хату і па рацыі папрасіў, каб выклікалі «хутку».

Фельчар зрабіла укол. Юзіку падалося, што ён зусім страціў пачуццё часу. Праляжаў у ложку цэлы тыдзень. Дафна хацела везіць бацьку ў больницу, але Тэклія не дазволіла. Ціха прамовіла: «Ён ачуняе, не хваліцца».

...Юзік зноў пачаў выходзіць з хаты. Але толькі ў двор. На вуліцу яму не хацелася. Шырою ракою там чарнеў свежы, яшчэ смярдзю- чы асфальт. Новая вуліца, новая дарога, толькі зрадку падпіцка- ная каровінамі блінцамі.

III

Лазар з Балашам пачалі рых- тавацца да сваёй даўно запла- наванай вандроўкі на хутар. Аднагодкі і аднакурснікі, добрыя прыяцелі, калі не скажаць больш таго — сябры. Так было да ўча- рашняга дня. Менавіта ўчарашні дзень перакрэслі ўсё...

Яны самыя маладзейшыя ва- ўзводзе. У хатіні беларускага селяніна Юзіка кватаруюць яшчэ двое іх таварышаў. Але ў тых зусім іншыя інтэрэсы, іншыя размовы. Уесь час узгадваюць прахонак з дзецимі. Быццам і па- гаварыць ім німа больш аб чым. Надакуцьла слухаць, кожны дзень адно і тое ж. Ды і вёска на- дакуцьла, глухамань сядрэльсой і балотаў. Надакуцьла і вайна, хоць і не шмат часу прыйшло, як прызвалі ў армію.

Лазар неаднаразова разважаў, што не так і блага сядзець у гэ- тай вёсачцы. Толькі вайсковая форма ды зброя нагадвалі пра вайну. Але час ад часу прыходзілі думкі аб нейкіх вандроўках ды прыгодах...

Нешта перахацелася Лазару ўжо і на хутар ісці. Што яму тыя паляшучкі? Адна была тут у вёсцы, да дзядзькі наведвалася. Прывожая — і толькі. Мова не- зразумелая, а яна толькі рагоча ўвесь час. Мо і сёстры яе такія. «Не, не для мяне гэта ўсё, — паду- маў Лазар, — дома чакае Тэрэзія, патрэбна ліст як мага хутчэй адпісаць».

А Балаш мітусіўся. Прыйбору адночынікі: сагрэў вады, па- галіўся, начысціў да люстронога бліску боты... Раз-пораз пазіраў у

люстэрка, што вісела на сцяне, і папраўляў чорны, як смоль, чуб. Потым нярвова ператрыбушыў ложак, дастаючы прыхаваны пад сеннікам пісталет. Лазар не ведаў, адкуль у прыяцеля такі ладны «Вальтэр». Балаш наогул любіў пакорпацца з вайсковым жалезам...

— Навошта табе пісталет?

— запытаў Лазар.

— Няхай будзе на ўсялякі выпадак. Мала што, праз лес ісці... Не пойдеш жа з вінтоўкай на хутар, дзяйчата разбягнуцца са страху,

— Балаш гучна зарагатаў...

Лазар стаў ставіцца да сябра з нейкай асцярожнасцю не так даўно. На гэта былі падставы, але да высвітлення адносінай справа пакуль не дайшла. Хлопец затаіў крыўду і перажываў моцна...

Няк у размовах сядрод жаўне- раў Лазар пачаў навіну: карнья падраздзяленні немцаў шукаюць па навакольных вёсках габрэй. Забіваюць усіх, не глядзяць: ста- ры гэта, жанчына ці дзіця. Пачу- тае моцна ўстрывожыла юнака.

Неўзабаве пасля такіх размоў адбылася сутычка ягонага пры- яцеля Балаша з жаўнерамі, што жылі побач, у хаце са старэлай кабеты. Спрэчка так сабе — дра- бяза. Але Балаш стаяў на сваім і не хацеў саступаць. Раптам адзін з жаўнеруў гаркнуў:

— Дык ідзі запытаіся пра гэта ў свайго сябрука-жыдоўчика. Мо- ён разумнейшы за цябе і лепши ведае.

— Дзе той жыд? Запытаюся. Але ж, мабыць, хутка ўсім жыдам будзе канец, трэба спяшацца, — зарагатаў Балаш.

Ягоныя апаненты ацанілі гу- мар, бо і яны дружна зарагаталі.

Лазар чуў ўсё і лаянку, і спрэч- ку, і зневажальныя слова... Але чаму Балаш так сябе паводзіць? Усе ведалі, што ён — Лазар Фахер быў з сям'і венгерскіх габрэй. Ён сам ніколі не хаваў гэтага. Ды і якое гэта мае значэнне, хто ты — габрэй, венгр, нейкі там цыган альбо беларус...

Засядзеліся яны ў гэтых бало- тах. Трэба тэрмінова неўпіт мя- няць. Балаш зусім нярвовы стаў. На пустым месцы сварку зробіць, добра яшчэ да бойкі справа не даходзіць. Алеж адносіны паміж прыяцелямі сапсоваліся амаль канчатковы.

Балаш чарговы раз зазірнуў у люстэрка і, гладзячы непакорную чупрыну, спытаў:

— А хто гэта табе ўчора ліст даслаў?

— Вядома ж хто — Тэрэзія, — стрымана адказаў Лазар і дас- таў фотадымы дзяўчыны.

Балаш Сабо ўважліва пагля- дзеў на фота і быццам бы жар- таўліва прамовіў:

— Лазар, калі ты загінеш на гэтай вайне, то я ажанюся з ёю.

— Як загіну? Дык што ж ты... — у хлопца аж дух заняло.

Лазар вылецеў з хаты. Подбе- гам — да саду, упаў на траву пад старой грушай, зажмурыў вочы і ці то прысніў, ці ў нейкай мрой ўбачыў прыгожыя вочы Тэрэзіі. Зноў вясна. Яны ідуць мостам праз Дунай. Побач бяжыць Паль- ко. Нешта расказвае, махае рукамі, быццам слоў яму не хапае, а скажаць хочацца. Дапамагае себе жэстамі і робіцца ад гэтага падобным на ўстрывожаную птушку. І Балаш — з пажадлівым позіркам на Тэрэзію. І зноў яна, яе вочы...

— Ну, прачынайшся, чаго раз- лёгся, вечар хутка, — Балаш

злёгку тыцніў бліскучым ботам прыядцело ў бок.

— Што з таго, што вечар, — не- хаяцца адказаў Лазар.

— Дык мы ж на хутар павінны ісці!

— Нічога і нікому я не паві-nen.

— Ну вось, крыўдуе. Не крыў- дуй! Вайна пасварыла, яна і памірыць.

Чалавек павінен быць чала- векам заўсёды.

— Ну, ужо пачаў філософства- ваць. Збрайся, дружа!

Лазар падняўся з неахвотай і пакроўчы у хату. Настрой быў сапсованы канчатковы. Не ха- целася ісці нікуды. На досвітку зборы і пераезд на станцыю. Пры- чапіўся гэты Балаш з паходам на хутар. «Дружа...» Быў сябар, ды ўвесь выйшаў. Ну і няхай сабе так. Па дарозе траба скажаць яму ўсё: і пра знявагу, і пра подласць, і пра насмешкі, і пра страчанае сяброўства...

Сонца амаль схавалася за лесам. Па вільготнай сцежцы поплава, што цягнуўся ад вёскі да лесу, няспешна крочылі дзве постаці. А за тым лесам, у якім больш хмызу, чым дрэў, быў хутар. Сцежка на ўваходзе ў рэдкасцес ззвізілася, і жаўнеры пайшлі ўжо не побач, а адзін за адным. Лазар крочыў наперадзе. З поплава пачало даносіцца ква- канне жаб. Пацягнула вільгатніцца і прахалодаю. У ляску распа- чынаў сваю дасканалую песню салавей.

Нечакана нешта суха трэснула ззаду. Лазар рэзка павярнуўся. Балаш пазіраў на яго шыроку раскрытымі вачымі. Быццам спужаўся нечага. Так моцна за- пяяло пад лапаткай, і гарачыня па ўсім целе.

— Што адбываецца? — толькі паспей падумаць Лазар. Хацеў спытати ў яго на чалаша, і толькі зараз заўважыў у ягонай руце пісталет, з рулі якога ўзвіваўся сінявавы дымок. На вочы насыніўся густы туман. Перахапіла дыханне. Лазар бахнуўся на калені, схапіўся за галаву і ніцма ўпаў на жорсткі сітнік.

На месце праз Дунай не было нікога, толькі яны ўдвох — за- ханяны Лазар і Тэрэзія. Заходзіла сонца...

IV

Усё ж перазімаваў Юзік. Хоць і страціў ужо ўсякую надзею па- бачыць яшчэ адну ў сваім доўгім жыцці вясну. Тэклія — дык тая нічога сабе. На бульбяным полі ці на чарнічніках у бары ўлетку завіхеца яшчэ не горш за маладых кабет.

Стары са сваім спрадвечным спадарожнікам кіем выйшаў у двор. Веснавое сонейка так ста- ралася сагрэць астылую за зіму зямлю, што Юзіку балочча было глядзець. Зачыкілдаў да саду. На старой дзічыны нязменную сваю веснавую песню гарланіў шпак. Ля борці лётала некалькі чплак.

Яшчэ адна вясна для Юзіка, для шпака, пчол, для саду, для ўсяго... Прысёў на прызбу. Цяж- ка ўжо нават па ўласным двары кльваць. Прыймурыў вочы. Ці то ад стомы і яснага сонца, ці то ад задавальнення. Вясна...

Раптам устрывожана закудах- таў певень. Юзік прахапіўся: на вуліцы, акурат ля веснічак, ста- яла шэршая машына. Іншамарка, адзначыў пра сябре Юзік. Гэтае

словы некалі пачаў ад Косціка, калі разам глядзелі на калону машины з райвыканкамі, што рухалася па Зяблевічах да возера на адпачын- ник. Зяць з дачкою даўно марылі, каб памяняць свой «Масквіч» на замежнае аўто.

Злегкавіка выйшлі троє. Кіроў- ца застаўся ў машыне. Мужчына і кабета сталага веку. Апранутыя неяк дзіўна. Нейкія замежнікі, адзначыў пра сябе стары. Зусім маладая дзяўчына за некалькі кроку звярнулася да гаспадара:

— Вітаем вас. Ці не вы, часам, Іосіф Боўбел?

— Добрата здароўя і вам. Я — Боўдзель.

— Я Святлана, перакладчыца, а гэта спадар Палько Фахер і яго- ная жонка — спадарыня Тэрэзія. Яны з Венгрыі, з Будапешта. У іх да вас ёсьць вельмі важная справа.

— Што за справа? — закрахтаў Юзік, а ў галаве быццам малаўка бліснула ад здагадкі: няўжо сва- які таго мадзяр?

— Вы ж, пэўна, памятаце, спадар Іосіф, як у вайну ў вашай хаце жылі венгерскія жаўнеры? У іх захаваўся ліст, дзе адзін з вашых пастаяльцаў пісаў, што знаходзяцца яны ў вёсцы Зяблевічы, а жывуць у хаце Іосіфа Боўбеля, прабачце, Іосіфа Боўдзеля. А саслужывец аднаго з салдатаў, вярнуўшыся з вайны, распавеў, што родны брат гэтага пана загінуў ад партызанская кулі недзе ў палескай вёсцы.

— Ну, жылі тут чацвёра. Потым тых мадзяраў перавялі на чыгуначную станцыю. Я іх болей ніколі не бачыў, трох... А чацвёры... — балочы камякі сцяў горла старога, — таго забілі, небараку, зусім хлопчык яшчэ быў. Мы з Тэклій майдані пахавалі яго, тут, побач, — стары паказаў кіем на вуліцу.

Святлана павярнулася да замежніка і хуценька пераклада- лі ўсё скіраванае Юзікам. Мужчына ўсіхвалівава абняў старога. На вачах праступілі слёзы. Жанчына дастала насоўку і прамакнула слёзы. Венгры ўсіхвалівава за- гаманілі. Святлана спакойным мілагучным голасам звярнулася да Юзіка:

— А ці можна паказаць месца,

ПРЫПЕЎКІ

КВЕТКА-РУЖА МАЯ

Алесь НАЎРОЦКІ

Доктар! Роды новыя**прымай!**

Міхалінай кліча
мяне калгас «Прагрэс».
З кошыкам аднойчы
я шыбую ў лес.

Тут бамбавозы хмарай,
помню, гулі.
Над чарапамі зараз
гудуць чмиялі.

Паспелі арэхі,
гараць агні рабін.
І хоць бы для пацехі —
баравік адзін.

Вавёрка танцуе
уверсе, дзе дубы.
Ох, нешта не шанцуе
мене на грыбы.

Чаму я не ў Парыжы?
Навошта эты дуб?
І тут пад кепкай ружай
угледзела я чуб.

Маліннік можа сведчыць:
там, дзе ўгрэўся мох,
як партызан-разведчык,
той чуб — Змітрок — залёг.

Вось бы мне прывабіць
таго прыгажуну.
І я... зрабіла выгляд,
што ў лесе я адна.

Скідаю я абнову.
Накрыла хусткай твар —
і у касцюме Евы
Лаўлю пупком загар.

Ляжу так. Загараю.
А грудзі — што званы.
Змітрок мой падпайзае
і — шусь свае штаны.

Я штурх яго рукамі,
а ён мяне — ў палон.
І зазваніў званамі,
і разбудзіў мой звон.

З тae пары зацірку
есць маю Змітрок
з фарфоравай талеркі,
дзе сіні агадак.

Дабрэннейшага мужа
упалаўала я.
Ён працаўты дужа,
дружная й сям'я.

У хаце званочкам —
шустрая дачка.
А хоча муж сыночка,
авось дасць Бог сынка!

Няп'юшчай муж пароды
і не гультай.
Доктар! Роды
новыя прымай!

Па снезе

(1955 год. Я, санфельчар сельскай бальніцы, іду ў школу, каб правесці з вучнямі заняткі па комплексу ГСА — гатоў да санітарнай абароны.)

Малаком белізна
разлілася вакол.
Вунь бязыць ад гумна
сцэлскі вузкае ствол.

Журавель вунь з вядром
захісталі вятыры.
Вунь глядзіць пузыром
прасціна на шнуры...

Санны полаз дугой
запаўзае ў кусты.
У кішэні маёй
два пакеты-бінты.

З кожным крокам бліжэй
мой у школе ўрок,
беганіна дзяцей
і зазыўны званок.

Ў клас зайду я царом.
Будуць ведаць усе,
як раненне бінтам
абвязаць на назе,

як суняць той ручай,
што каліны ярчэй

(каб не трапіць у рай) —
навучу я дзяцей.

Вучаніца адна
там ёсьць — Божухна мой!
Жах наводзіць яна
сваёй юнай красой.

А краса — быццам крык.
Тым я ўскрыкам жыву.
З-за ле пад цягнік
суне хтось галаву.

Мой глыбокі ўздых...
Эх, каб я быў не я, —
мы б злавілі ўдваіх
разам з ёй салаўя!

Зноў убачыў за шклом
яе твар — у акне.
Рассякла, бы мячом
яна ўсмешкай мяне...

О, каб я быў герой!
Каб жа я быў не я, —
мы б злавілі зімой
разам з ёй салаўя!

Ружа**I**

Я ў школу бягом,
каб паспець на ўрок.
А ля школы — дзетдом
і дзяцей табунок.

Сярод іх — і ЯНА,
хто за партай са мной.
Не спазняюся я,
раз ЯНА тут з дзятвой.

Суцішаю свой бег.
Абапёрся аб воз.
Даляцеў ЯЕ смех
ад зжайцелых бяроз.

Развязаўся шнурок
на бацінку ЯЕ.
Зробіш крок, а ён скок:
крок зрабіць не дae.

Стан сагнула ЯНА.
Свой партфель — убачок.
І рукамі двума
хоп за той завіток.

О ты Божухна мой!
Які быў артыстызм!
Як жа спіна дугой
нахілілася ўніз!

Тут я маху не даў.
Мой учынак такі:
ружу вокам сарваў
з яе мілай шчакі.

Мне бяды — паубяды:
я ж з той ружай багач.
Схаваў руку — куды?
Здагадайся ж, чытач!

Завязала шнурок.
Паглядзела кругом.
І пайшла на ўрок
паўз калодзеж з вядром.

А за ЁЮ праз міг
на лісцю, па агнях,
затаіўши свой дых,
і я рушыў у шлях.

Нес я торбу. А ў ёй —
кніжкі, кляксы, пяро,
вінт з сарванай разъбой
і ляза вастрыё.

Мне дванаццаты год.
Прылаўчыўся чытаць:
як асколкі — у рот
знакі-кулі ляціць!

Стройных клёнаў кастры
лютавалі ўгары.
А на шэрым жвірье —
нібы колер зары.

Нібы шчасція збанок
ӯвесь я выпіў да дна —
завязала ж шнурок
спрытным рухам ЯНА!

Будзе некалі знаць,
хто шчаслівы такі.
Удалося ж сарваць
ружу мне са шчакі!

II
Дзяцел долатам б'e,
і дзяяўбе, і дзяяўбе,
раздрабіў цішыню,
стукам лечыць сасну.

Адшугалі агні,
ападаюць на дол.
Дух прыемны, лясны,
дух смалісты вакол.

Вадаспады агнёў
з шалясценнем — уніз.
О, як шмат жалудоў
холад ноччу адгрыз!

Хмыз хавае лісу.
Адцвілі верасы.
Ну ѹ апенак — касу
запускай і касі!

Дзяцел долатам б'e,
і дзяяўбе, і дзяяўбе.
Раздрабіў цішыню,
стукам лечыць сасну.

Бачу зноў цябе, лес,
толькі ў сумным свяtle.
Пад твой кіну навес
думы-мары свае.

Ўчора лёг я набок
і не спаў дапазна:
завязала ж шнурок
на бацінку ЯНА.

І я маху не даў.
Мой учынак такі:
ружу вокам сарваў
з яе мілай шчакі.

Дрэва, птушка і звер!
Знайце: нібы красу,
тую ружу цяпер
я па лесе нясу!

Дзяцел долатам б'e,
і дзяяўбе, і дзяяўбе.
Раздрабіў цішыню,
стукам лечыць сасну.

Сумны клін жураўлёў
у блакіце плыве.
Вадаспады агнёў —
на пажухлай траве.

Шэпчуць лісіцяў агні,
колюць хмызу шыты.
І куды ні зірні —
чарапы... чарапы...

З акружэння байцы
выбіваліся тут.
Немы іх — у шчыпцы.
«Рус, здавайся!», «Капут!»

А патронуў няма,
толькі дзесяць штыхоў.
.....
І не будзе пісьма
і праз сотню гадоў.

Дзяцел долатам б'e,
і дзяяўбе, і дзяяўбе,
раздрабіў цішыню,
стукам лечыць сасну.

Скокнуў з клёна лісток,
дакрануўся да пня.
Вельмі ж спрытна шнурок
завязала ЯНА...

І я маху не даў.
Мой учынак такі:
ружу вокам сарваў
з яе мілай шчакі.

Не завяне павек
кветка ружа мая
Праз нягоды і здзек
яе вынесу я.

З тою ружай мне жыць.
З ёй ісці цэлы век.
У глыбінях душы
тая ружа павек!

Дзяцел долатам б'e,
і дзяяўбе, і дзяяўбе,
раздрабіў цішыню,
стукам лечыць сасну...

УРОК

РАЗГРОМ ТАТАРАЎ ПАД КЛЕЦКАМ

Уладзімір АРЛОУ

Небяспека з усходу

і поўдня

Разбіўшы нямецкіх рыцараў пад Грунвальдам, нашыя праціўнікі ўсталявалі мір на заходній мяжы. Але неўзабаве ў Вялікага Княства Літоўскага з'явіліся новыя небяспечныя ворагі.

На ўсходзе гэта была Расейская дзяржава, якую тады называлі Масковіяй. Маскоўскія князі аўтадалі расейскія княстві і пачалі прагна паглядаць на суседнюю краіну. Беларусь яны называлі «спрадвеку свай» зямлёй, хоць яна ніколі не была пад уладаю Масквы.

Масковія распачала з Вялікім Княствам бясконцыя крызвавыя войны.

Расейскія землі доўгі час жылі ў татарскай няволі. 250 гадоў яны былі часткаю велізарнай мангола-татарскай дзяржавы — Залатой Арды. Але і пасля вызвалення з-пад ардынскага ярма парадкі ў Маскоўскім княстве засталіся такія ж дзікія і жорсткія, як і пры татарамах. На малюнках у тагачасных еўрапейскіх кнігах маскоўскія ўладары надзвычай падобныя на татарскіх ханаў.

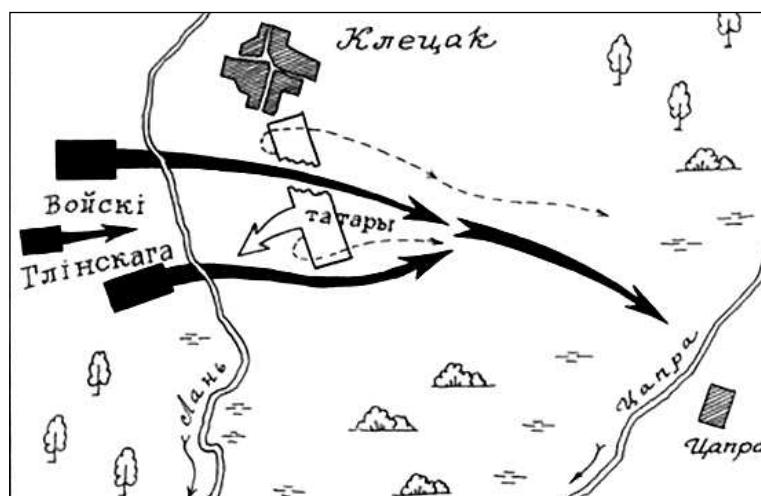
Тым часам на рэштках быўлої Залатой Арды ўзнікла Крымскае ханства. Яно атрымлівала вялікую дапамогу з Турцыі і хутка мацнела.

Ваяўнічае Крымскае ханства зрабілася для нашай дзяржавы яшчэ адным ворагам, які паграхаў з поўдня.

Наезды ардынцаў

Ханства жыло за кошт нападаў на суседнія землі. Амаль штогод татарская конніца ўрывалася на абшары Вялікага Княства Літоўскага. Каб захапіць больш здабычы, ворагі пачыналі падходы пры канцы лета, калі быў сабраны ўраджай. Але татарскія аддзелы-загоны не проста забіралі нажытак мірнай працай дабро. Яны захоплівалі людзей у палон і прафадавалі іх у рабства.

Варожыя аддзелы лёгка ўзброненых вершнікаў звычайна абыходзілі ўмащаваныя гарады. Іхні мятаю было вёскі і мястечкі, дзе жыхары не моглі схавацца за мурамі замкаў. Захопнікі пакідалі за сабою попел пажарышчаў, целы забітых і нязмернае гора жывых, якіх вялі ў няволю. Кожны татарын меў з сабою некалькі пары коней. Гэта дазваляла захопнікам рухацца амаль без перапынку і хутка пакідаць чужбы землі.

Князь Іван III

Герб Гірэя

Асабліва небяспечным Крымскага ханства зрабілася, калі ўчыніла вайсковую дамову з маскоўскім князем Іванам III. Татары пустошылі і руйнавалі Берасцейшчыну, Мазыршчыну, дасяглі нават ваколіцаў Менска.

Нашыя прадзеды мужна бараніліся. Яны няраз выпраўляліся ў пагоню за старавімі драпежнікамі. Татараў білі не толькі на лясных дарогах, але і ў чистым полі. Кожны другі наезд стэпавікоў заканчваўся іхнім паразай, але варожыя напады не спыняліся.

Лета 1506 года

Тое лета прынесла беларускай зямлі новае цяжкое выпрабаванне. У ліпені на Беларусь рушыла 20-тысячнае конная арда. Яе вялі сыны крымскага хана «царавічы» Білі і Бурнаш.

Татары хутка дайшлі да Наваградка і Ліды. Яны падлілі вёскі і цэрквы, забівалі мужчын, а жанчын і дзяцей, абыходзячыся з імі як з жывёлай, гналі ў палон.

Наш гаспадар Аляксандар і вялікакняжская рада пастановілі, што гэтым разам ардынцаў нельга адпусціць жывымі. Усе, хто мог трymаць у руцэ шаблю, пачалі з Наваградчыны, Гарадзеншчыны і Меншчыны збірацца ў Лідзе. Адтуль войска рушыла

да Наваградка. Баяры Юрай і Андрэй Неміровічы ўзялі ў палон шасцёх татараў. Ад іх даведалі, што галоўны стан ворагаў знаходзіцца пад Клецкам.

Памаліўшыся за перамогу ў наваградскіх цэрквях і касцёлах, нашыя аддзелы выправіліся на Клецак. У войску было ўжо блізу 10 тысячай вершнікаў. Іхні шлях праходзіў праз папаленя ўсіх і мястечкі Цырын, Паланечку, Ішкандзь, Молева, Ліпу.

Ваярамі камандаваў князь Міхайла Глінскага. Яму было 36 гадоў. У маладосці князь вучыўся ў Італіі і Нямеччыне, ведаў шмат мораў і падарожнічаў па Еўропе. Перад вяртаннем на радзіму ён служыў у арміі германскага імператара і добра ведаў вайсковую справу.

5 жніўня князь са сваімі рыцарамі дасягнуў вёскі Красны Стай на рацэ Лань. З высокага берага яны ўбачылі на тым баку ракі гатовую да бітвы татарскую арду. Удалечыні пад аховою сядзелі на зямлі тысячи нашых палонных. Жанчыны тулілі да сябе дзяцей, шапталі малітвы і з надзеяй глядзелі на ліцвінскае войска.

Нашы дзеці не будуць рабамі

Ворагаў было ўдвай болей. Аднак ліцвіны (так у тых часах

зваліся беларусы) адрозна ад захопнікаў мелі не толькі лукі, але і агняпальную зброю. Перастрэлка з татарамі доўжылася некалькі гадзін.

Пад заслонаю трапных стрэлаў нашых гармат і рушніцаў удалося зрабіць цераз Лань дзве гаці для пераправы.

Перад пачаткам бітвы князь Глінскі ўзім над галавой шаблю і зварнуўся да ваяроў з прамоваю. Паказваючы на захопленых татарамі палонных, ён запытаўся: «Няўжо мы дазволім, каб нашыя жанчыны сталі рабынямі? Няўжо дазволім, каб дзеці былі нявольнікамі і забылі сваю зямлю?» — «Не дазволім!!!» — адказаў шматтысячны хор галасоў.

Правы фланг княжскага войска пераправіўся на другі бок Лані так імкніла, што апярэдзіў іншых і трапіў пад моцны націск лепшых татарскіх сечкароў. Нашыя ваяры трымаліся стойка, але многія гінулі, бо на аднаго налятала два-три ворагі.

Князь загадаў паскорыць пераправу астатніх сілаў. Ён сам павёў іх на бітву з гучным воклічам «За мной, браты!». Пад Глінскім двойчы забівалі каня, але князь не пакінуў сечу. Шляхецкая конніца ў сталёвых панцырах рассекла ардынцаў надвое. Тым часам перайшлі ў наступ і палкі правага флангу. Частку ворагаў заціснулі ў «абцугу» і пасеклі. Рэшта разам з татарскімі «царевичамі» кінулася на ўцёкі.

У небе радасна заспявалі беларускія жаўрукі.

Вянок князю Міхайлу

Пагоня доўжылася шмат дзён. Захопнікі гінулі ў рэках і балотах. Татараў пераймалі каля Слуцка, Петрыкава і нават ва Украіне. Чатыры тысячы ворагаў трапілі ў палон. Толькі некалькі сотняў з велізарнай арды дабраліся да Крыма жывымі. Здабычаю пераможцаў стаў і табун з 30 тысячай коней.

Рыцары Міхайлы Глінскага вярнулі свабоду ўсім 40 тысячам палонных. З жахам успамінаючы дні, праведзеныя ў няволі, беларускія жанчыны, дзяўчыны і дзеці вярталіся ў родныя хаты.

Захавалася падданне, што на знак падзякі вызваленія дзягучаткі звілі князю Міхайлу вялікі вянок з лугавых рамонкаў і званочкі.

Клецкая бітва стала першай буйной перамогаю над крымскімі татарамі. Хан Менглі-Гірэй так напалахадаўся, што адразу пачаў мірныя перамовы. Нанейкі час ён нават ператварыўся ў хайруніка Вялікага Княства Літоўскага...

Настасся Слуцкая

Побач з рыцарамі-мужчынамі супрэць татараў мужна змагаліся і жанчыны. Гісторыя захавала імя адной з іх — Настасці Слуцкай.

На пачатку XVI стагоддзя захопы хана Баты-Гірэя ўсё часцей даходзілі да Слуцка. Яны пустошылі наваколле, палілі слуцкія прадмесці, але ўзяць Слуцкі замак не маглі.

Аднойчы вялікае войска стэпавікоў зноў атакыла замак. Каля татарскіх вогнішчаў гучай радасны смех. Захопнікі ведалі, што гэтым разам слуцкі князь Сямён Алелькавіч у ад'едзе — і не сумніваліся, што без галоўнага абаронцы слуцкія жанчыны не вытрымали і пачалі пераправы.

Але ворагі пралічыліся. Жонка князя Сямёна Настасся загадала ваярам і ўсім жыхарам горада сабрацца на пляцы. Неўзабаве здзіўленыя слуцкія жанчыны імі коннага рыцара. Каля ён зняў шалом, людзі пазналі залацістую косы княгіні Настасі. «Я сама павяду вас на бітву!» — аўбяксціла яна.

Татары цярпілі чакалі, калі горад здацца. Але замест гэтага замкавая брама нечакана расчынілася і адтуль рынулася на ардынцаў конная лавіна. Наперадзе імчалася княгіня Настасся. Пасля кароткай сечы ворагі не вытрымалі і пачалі адступаць.

Праз некалькі дзён вярнуўся князь Сямён. Ён сціснуў жонку ў радасных абдымках, аднак адмовіўся сядзіць за сяточны стол. Трэба было як след правучыць татарскіх рабаўнікоў. Іх дагналі і разбліпі пад Давыд-Гарадком. Побач з мужам у бітве была і княгінія Настасся.

Яна і пазней, калі князя Сямёна не стала, працягвала ваяваць з татарамі. Стэпавікі ні разу не змаглі захапіць Слуцак. Пра княгіню-змагарку ўжо ў XXI стагоддзі ў Беларусі знялі мастацкі кінафільм, які так і называецца — «Настасся Слуцкая».

* * *

Слаўная перамога пад Клецкам засталася і ў летапісах, і ў памяці беларусаў. Некалькі стагоддзяў на месцы колішнай бітвы людзі ставілі крыжы. У 1996 годзе нашчадкі ўшанавалі яе герояў помнікам.

Пытанні і заданні

1. Якія новыя ворагі з'явіліся ў нашых продкаў пасля разгрому нямецкіх рыцараў пад Грунвальдам?
2. Якое няшчасце напаткало беларусу ў ліпені 1506 года?
3. Што вы даведаліся пра князя Міхайла Глінскага?
4. Як князь Міхайла з войскамі рыхтаваўся да Клецкай бітвы? Што надавала ім адварогі?
5. Раскажыце пра разгром татарскіх захопнікаў.
6. Колькі палонных вызвалілі нашыя ваяры? Як палонныя аддзячылі князю Міхайлу?
7. Як беларусы захоўваюць памяць пра перамогу пад Клецкам?
8. Чому мы памятаем княгіню Настасью Слуцкую?

Бітва пад Клецкам. Стараўнія гравюра

Выгляд старога Клецка

▶ ПОСТАЦІ

ЧАРЭЯ МІЛАША

Сяргей ХАРЕУСКИ

**Ёсць, ёсь у нашай краіне
яшчэ таямніцы, містычныя
мясціны, што нібы вэлюмам
ахутвае нязнанасць,
недасяжнасць ці забытасць...**

Адно з такіх месцаў – Чарэя, былая сталіца Чарэйскага княства, былое родавае гняздо Сапегаў, былое котлішча Мілашаў, былы цэнтр Чарэйскага раёна... Гэта легендарнае места знаходзіцца, дарэчы, куды бліжэй ад Менска, чым гэта можна сабе ўявіць, чытаючы пра ягоную бурлівую й парадаксальнную гісторыю. Маскоўская шаша без затрымкі даймчыць вас да Бабра. А там адзін толькі паварот улева і... па гарбатым асфальце, у лапіках бітуму і каровіных ляпёхах праз якіх пятнаццаць хвілінай можна апынуцца сярод стромых гор і курганоў на беразе разлеглага Чарэйскага возера. І цяжка даць веры, што некалі тут віравала людское жыццё...

Чарэйскае княства было добра вядомае з XIV стагоддзі. У 1454 г. япіскап смаленскі Місаіл заснаваў тут, на возеры Галаўль, славуты Чарэйскі манастыр. У часы вайны 1432–1435 гадоў паміж Свірдгайлам і Жыгімонтам старавічы чарэйскі князь Міхал Пяструцкі быў забіты Свірдгайлам. За вернасць Пяструцкіх вялікі князь Жыгімонт падараў Чарэйскаму княству багата новых уладанняў. Асаблівы росквіт Чарэі прыпадаў аднак на эпоху Сапегаў, якія хапелі пераўтварыць гэты край у сваю сапраўдную сталіцу, кшталту Нясвіжу Радзівілаў...

Цяпер мала хто з нас можа ўявіць сабе, што Чашніцкі раён мае багатую гісторыю. Закінчылі, з праваленымі дахамі колішнія калгасныя будынкі, пустыя дамы, вялікі пусты дзіцячы садок... Дыхтоўныя вялікі будынкі школы, сталінскіх часоў, таксама пусты. Чуваць адно пошумлісці ўздзічэльных прысадаў і на закінутых могілках... А менавіта тут знаходзіцца старажытны Лукомль, цэнтр некалі слыннага заможнага княства. Побач ёсць яшчэ вёска Чарэя. Некалі ёй тут быў княскі пасад. Чарэя славілася сваім базыльянскім кляштарам, што стаяў на высіле пасярод возера. Тут нарадзіўся славуты дзеяч каталіцкага царкви, выбітны грамадзкі дзеяч Расійскай імперыі арцыбіскуп магілёўскі Стэфан Дзенісевіч, які шмат зрабіў дзеля беларусізациі рэлігійнага жыцця.

А яшчэ гэтая мясціна дала свету выдатнага франкамоўнага паэта-містыка Оскара Любіча-Мілаша. Пасля першай сусветнай вайны ён стаў літоўскім дыпламатам у Парыжы і ўсе свае сілы аддаў услыўленню Літвы, хоць да канца дзён гэтак і не акрэсліў, нават сам для сябе, дзе яе межы... І ўвесі час мроў пра сваю міфічную Чарэю.

«Хадземце, я павяду вас у край дзівосаў, сутоння, імглы і ціхіх шэптаў... Вось мы і тут, на ўскрайках польскіх земляў, ужо пэўна паўночных, але яшчэ закаханых у

колеры. Адзін узмах крыла – і мы паляцім над краінай, дзе ўсе рэчы пазначаныя прыгаслым колерам успамінаў. Нас агортвае пах гарлачыкаў, імшастая лясная смуга. Млявае бледнае неба задуменна га краю, што адкрываецца перад намі, хавае ў сабе ўсю свежасць позірку старавечных плямёнаў».

Гэтак пісаў пра свой родны кут Оскар Мілаш, які нарадзіўся ў дзедавым фальварку, у Чарэі, на ўскрайку старажытнага места, слава якога некалі сягала ў самыя далёкія куткі Рэчы Паспалітай...

Як ні дзіўна, у Чарэі пра Мілашаў ведаюць калі не ўсе, то амаль усе. Простыя людзі са смакам перадаюць дзіўную ў сваёй цвёрдай дакладнасці апакрыфічную лічбу – 126. Столікі, маўляў, у Мілашаў было гатункаў бэзу. А вось супрацоўніцы бібліятэкі й клубу выдатна абазнаныя ў акалічнасцях біяграфіі свайго славутага земляка – французскага паэта. Нават распавядаюць такую трапнную дэталь, што ён, калі прыезджаў сюды з Францыі, дзвяцца гадовы дзешоком, то скакаў вярхом на кані, вось «да гэтага месца».

У часы Мілашаў Чарэя была хоць і прыгожым, але ўжо праста мястечкам, закінутым і забытым, на сумежжы губерні, на ўзбоч ад усіх вартых увагі шляху. Старасвецкія храмы, ружанец таямнічых курганоў над зіхоткім бяздоннем вазёраў і на доўгія мілі вакол нерухомага забыцця. Род тутайшых Мілашаў належыў да буйных аштарнікаў, бо яны мелі ў ваколіцах 30 тысячаў гектараў зямлі. Хоць слыннымі іх зрабіла не багацце, а незвычайна моцныя харкторы ярыгінальныя ўчынкі. Дзед, слухаючыся адно свайго сэру, вывез таемна з Італіі сабе жонку – Наталі Тассістра, з роду генуэзкіх патрыцыяў. А бацька Оскара, Уладыслаў, таксама здзіў публіку, пабраўшыся шлюбам з габрэйкаю, Марыяй Разаліяй Разэнталь, дачкою настаўніцы габрэйскай мовы з Варшавы... У выніку гэткіх сямейных акалічнасцяў 28 траўня 1877 года й нарадзіўся ў прадзедавым фаль-

варку Оскар Вэнцэслаў Мілаш, гербу Любіч. А ў 1889 годзе іхная сям'я пераехала ў Парыж, дзе ў было яму наканавана жыць і тварыць да конца дзён. Ён атрымаў такую адукцыю, якую хацеў: стаў знаным у Парыжы арыенталістам, адмыслоўцам у мовах і верах Усходу. Там, ужо праз дзесяць гадоў, выходзіць ягоная першая кнішка вершаў «La Poem des Decadences».

У часы маладосці Мілаша Чарэя лічылася культурным мястечкам. Тут былі народная вучэльня, касцёл, сінагога ды царква. У блізкіх Чашніцах працавалі ажно тры народныя вучэльні й адна вышэйшая, было шмат розных бажніцай.

Але.. у 1904 годзе, пасля смерці бацькі, ён вяртаецца ў Чарэю, дзе мусова заняўся вялікай гаспадаркаю. Знаходзіць час і для далёкіх падарожжаў – у Ангельшчыну, у Расію, у Афрыку... У ягонія рукі трапляе першыя легальныя газеты па-літувіску «Vilniaus žinios». Хоць пісаць па-літувіску Мілаш не навучыўся, але менавіта ў гэты час ён раптоўна становіцца prince Lithuania, літоўскім князем, апантантым усім, што тычыцца Літвы. У 1918 годзе ён ужо браў удзел у пасяджэннях Ligi Нацыяў як прадстаўнік... літоўскай делегацыі. Думаеща, што з гэткім жа поспехам, а то і большым, ён мог бы стаць дзеячом беларускага Адраджэння, прадстаўляць Беларускую Народную Рэспубліку... Але сталася так, як сталася.

На месцы колішняй сядзібы Мілашаў сёння стаіць школа, пабудаваная па вайне. Ад былога панскага фальварку пасярод школьнага двара застаўся падземны склеп – ляднік. Уваход у яго адрамантаваны, і ўсё вакол дагледжана. Аказваецца, у вайну тут была нямецкая катоўня. За савецкім часам уваход сюды каравуліла піянерская варта... Сёння тузыльцы гавораць пра гэта з горкай усмешкаю. Вялікі будынак школы пустуе...

У 1905 годзе ў Чарэі, акурат тады, як тут гаспадарыў Оскар Мілаш, былі дзве праваслаўныя

Колішняя Белая царква

царквы (ад адной гэтаксама не засталося і знаку), вялікі каталіцкі касцёл, трох капліцы, царкоўна-прыходская школа, паштоватэлеграфнае аддзяленне, апроч таго сінагога, трох грабрэйскіх малельні і рэлігійная школа... Соннае правінцыйнае жыццё, па свому багатае, па свайму мілае...

Нядыўна пра родны край Оскара Мілаша згадалі і ў Менску. Гадоў дзесяць таму пасля крытычнага артыкула ў «Советской Белоруссии» ў Чашніцкі раён з інспекцыяй з'ездзіў тагачасны прэзідэнтаў памочнік П... Па выніках ён паклаў на стол свайго начальніка дакладную запіску, у якой красамоўна апавёў пра гэты

куточ Беларусі. Улічваючы, што запіска ў газету не трапіла, прывяду з яе пару цытатаў:

«...Лад жыцця нават вясковая інтэлігэнцыя (настайнікаў, спецыялістаў саўгасаў і гэтак далей), не кажучы пра простых работнікаў, дэградуе. Людзі спячці без пасцельнае бялізны, не маюць нармальнага посуду, апранутыя ў лахманы, практычна не карыстаюцца звычайнімі сродкамі гігіеніі, мыйнымі сродкамі, не маюць тэлевізараў, не чытаюць газет. У дамах зусім няма кніг і часопісаў. У большасці дробных паселішчаў няма тэлефоннае сувязі. У некаторых дамах адлучанае энергазабеспечэнне...».

Гэткім выглядае Чашніцкі раён на досвітку XXI стагоддзя. Вядома, адсутнічае кнігі на радзіме Мілаша рэч дзікаватай. Але ёй гэта не ўсё... Далей напісаны:

«Харчаванне людзей крайне беднае — сала ды бульба, бо лядоўнікі няма, лёхі не выкарystоўваюць, садавіну ў гародніну няма дзе захоўваць. Ды ў немагчымы іх набыць. Дзеци выгляджаюць млявымі, неахайнай апранутыя. Іх ратуе ад голаду толькі цэнтралізаваное харчаванне ў школах. Медычная аблуга кепскай. У клубах не топіца».

На чатырох старонках гэтага дакумента паўстае катастрофічная карціна жыцця беларускай правінцыі. На загад чыноўніка з Менска ў тым раёне была праўдзеная генеральная прыборка. Што маглі — тое зрабілі... Купляць жа кнігі тутэйшым людзям, вядома, ніхто не будзе. Зрэшты, і карміць іх няма каму. А сакрэтныя дакладныя запіскі апошніх гадоў лягуть у архівы. Можна шукаць вінаватых, але сёння няма сэнсу.

Ёсць сэнс пачытаць Оскара Мілаша. Ягона радзіма застанецца ў сусветнай культуры гэткай, якой яе стварыў ён. Без голаду, бруду і брыды запусцення...

Былая школа ў Чарэі

ВЕРШЫ

РАКА СНОЎ

Эдуард ДУБЯНЕЦКИ

Карт-бланш

У чэрствым свеце страчаем мы існасць,
Нібыта дрэвы, што сваю лістоту
Па волі восені губляюць, і пячоту
Сваю зямлі ўсю аддаюць. І прамяністасць

Апошніх дзён мы бачым пільным вокам,
Ў якім ліструюца ўсе клопаты і мары
Зняверанага людства, на якога чары
Смяротныя наведзены.

Нячутным крокам

Ўваходзіць ў сэрца Боль і за сабою Скруху,
Бы паслагачку верную, вядзе,
І неўзабаве нашых душ валадарамі

Яны становіцца, і сэрцы ланцугамі
Акручваюць, сціскаюць, і Бядзе
Даюць карт-бланш на руйнаванне Духу...

Басаногі дождж

Марская акварэль

Неба ўжко цяжарнае аблокамі.
Спее дождж там,
Нібы плод на дрэве.
Жальба чуецца
Ва ўхваліваным чаек спеве,
Вечер з хвальямі
Гуляе сінявокімі.

...Шчэ імгненне, —
І вось мору падарунак
Неба пасылае — летні дождж!

Мора усміхнулася,
Таму што

Ў яго дождж той
Падаў басанож...

Рака сноў

Я плаваю ў рэчы сваіх сумных сноў.
У снах тых вобраз твой ўзнікае зноў
і зноў.

На яве мы з табой не разам ўжко даўно
І ты далёка — у краіне халадоў,
дожджоў.

Узгадваць соладка і сумна ў час начны
Вачэй пяшчотных бліск,
пах чорных валасоў...

Так, ты сыйшла, аднак дагэтуль чую гук
Тваіх даверлівых,
кранальна-цихіх слоў.

І сэнсу папракаць кагосці ўжко няма —
Не вытрымалі рэўнасці шалёнаі
скразнікоў...

...Але я веру-спадзяюся, што мая душа
Калісці ўвойдзе ў палац кахрання зноў.

Вечная спадарожніца

На ўсе мае дарогі і трывогі,
На ўсе памкненні,
Мары-летуценні
Заўжды
Кладзеца
Твой
Ледзь бачны цен...

...Заўжды
Ў душу маю
Змяёю запаўзаеш
І там сабе знаходзіш

Самы ўтульны
І самы дальні
Цёплы закуток...

...Заўжды
Маё ты сэрца апякаеш,
Нібы агонь,
Ці востры і балочы,
Імгненны
Электрычны ток...

...Заўжды
Са мной ты —
Спадарожніца мая,
Якая
Не адыходзіц ад мяне
Нат ні на крок,
Якую
І сам не праганяю
Я зарок...

...І вось ўсё гэта ты —
Жахліва-прыцягальная
І ненавісна-любая,

Пляучая,
Салодка-горкная
І неадчэпная мая —
Ад-зі-но-та!...

Кругазварот пачуццяў

Дзень. Бярозавы гай.
— Ты мяне не чапай!

Стромкі бераг ракі.
— Цёплы дотык рукі.

Вечар. Дом. Мае верши.
— Плацалунак наш першы.

Ложак. Ноч. Яна. Я.
— Шчасця крык. Цішыня.

Цемра. Сон. Час світання.
— Зноў мы ў коле кахрання.

Дзень. Сум. Слёзы твае.
— Не чапай ты мяне!..

Над студніяй,
выканай
майм дзедам,
апошні журавель...

Працяжнік
між датамі
нараджэння
і смерці...

Яловыя лапкі
на сумнай дарозе...
Ад хаты суседа...

Калгаснае
кукурузнае поле...
Непазнаныя
дэсунглі дзяцінства.

Жыццё
ў перакладзе
з таго свету
на гэтты...

Выгаранне
фарбаў
жыцця
пад сонцам...

Гушкаемся
ўдваіх на арэлях:
душа — цела,
цела — душа...

Капалі бульбу
да прыцемкаў...
Клубні
ў барознах веку.

Плады
дрэва жыцця,
памочаныя
грахамі...

ПАРЦЭЛЬ

Алесь МАКРАЦОЎ

Пачатак вайны...
устасінае маці:
«На дварэ цёмна...
Мы ўсе яшчэ спім...
А немец —
карэву ўжко доіць...»

У калысцы

(братаўай і маёй)

пад павецию

спалохана

куры кудахчуць...

► ДЭБЮТ

АПОВЕСЦЬ ПРА ЧАЛАВЕКА, ЯКІ

Сяргей ЕГАРЭЙЧАНКА

Калісці даўным-даўно тут не было нічога...

Слова «даўно» кожны разумее як хоча. Для кагосяці «даўно» — гэта сівый стагоддзі і справы дзён, пра якія пішуць толькі ў падручніках гісторыі і псеўдагістарычных раманах. Нехта лічыць, што «даўно» — гэта дзесяць, дваццаць, трыццаць гадоў таму — часы маладосці актуальнага рэспандэнта. Ну а нехта можа сказаць: «Гэта было даўно — хіба пазаўчора».

Калісці даўным-даўно тут не было нічога.

I, самае галоўнае, тут не было гэтых западзін грунта, на першы погляд непрыметных, побач з якімі можна прайсці, не заўважыўши, калі не ведаць, што яны азначаюць. Розныя па памеры — метр на тры, два на пяць, тры на дзесяць — яны падаваліся рабамі на грудзях зямлі.

Спякотны трапеніскі дзень пераваліў за сярэдзіну. Сонца завіслі над вершалінамі елак, яго промні хутка сушылі аголеную рыдлёукамі глебу.

Сярод зялёнага дывана маладой травы чорнымі плямамі зеўралі трыв глыбокія ямы. Рота байцоў страйбата ўжо некалькі гадзінай працягвала працу, абсалютна не разумеочы, для чаго яна патрэбна.

Але былі тут і тыя, для каго гэтая справа была не толькі не бессэнсоўнай, але й выключнай. Такіх людзей некалькі: спечяялісты-археолагі Інстытута гісторыі ды мясцовыя партыйныя функцыянеры.

— Вацлаў Міхайлавіч, — з аднаго раскопу пачуўся нізкі голас салдата. — Вам трэба на гэта паглядзець.

— Костка... — прашаптаў навуковец, асцярожна прымяочы знайдку. Нельга было вызначыць, што гэта за костка — рыдлёука салдата, стомненага працай, праста размаласціла яе на шмат маленьких фрагментаў, якія не паддаваліся ніякай ідэнтыфікацыі.

— Далей капаць з максімальнай асцярожнасцю!

Да справы падключыліся прафесіяналы-археолагі. Праз дваццаць хвілінаў перадвачыма непрыемна здзіўленых чыноўнікаў з'явілася жахлівае відовішча: добра захаваны чэрап з акуратнай дзірачкай на патыліцы. Верхнія пярэднія часткі фактычна не існавала — яе праламала куля на выхадзе.

Мы

Жыць. Вось усё, што мы хапелі. Жыць і працеваць. У нас

не было дзяцей — мы былі яшчэ занадта маладымі.

Наша вёска была даволі вялікай — хоць і не з'яўлялася райцэнтрам, але мела сваю школу — школу, у якой навучаліся амаль сорак дзетак.

Мы верылі ў тое, што дзяржаўва не памыляецца — а кіраўнікі прагнучу толькі лепшай долі народам.

Тых, хто не верыў, з кожным днём становілася ўсё менш дыменш — хтосьці паціху астываў у сваёй непрымірываемасці, а кагосяці астъці прымушалі. Каго словам, каго пагрозай, каго турмой. Каго куляй.

Не ведалі мы гэтага тады — так званая «новая інтэлігенцыя» — маладыя настаўнікі, якіх пасля сканчэння спецыяльных курсаў накіравалі працеваць у гэты куток Беларускай ССР на самай мяжы Менскага раёну — за дваццаць кіламетраў ад «варожай» Польшчы. Прынамсі, Польшчай мясцовы парткам упартка называў беларускія землі, адабраныя па сумнаводомай дамове 1920 года.

Я спецыяльна кажу «мы». «Мы» — гэта я і моя жонка, разам з якой закончылі настаўніцкія курсы. Нам пацгасціла: размеркавалі з улікам нашага шлюбу.

Мне было дваццаць шэсць. Ёй — дваццаць чатыры.

Мяне звалі Савіцкі Максім Леанідавіч.

Яе — Савіцкая (Самусевіч) Таццяня Віктараўна.

Ішла восень тысяча дзесяцьсот троццаць шостага...

Жаўнер вызволінай арміі

Станіслаў Міхайлавіч не спаў ужо колькі начэй. Не мог, не хапеў, баяўся. Апошнім часам ён баяўся кожнага гракату, кожнага шораху.

Яму было чаго баяцца. Ён баяўся свайго мінулага.

Страх быў з ім усе шэсцьдзесят сем гадоў, якія ён пражыў на сцене. Спачатку страх галоднай смерці, — царская эпоха была бязлітасці да такіх, як ён. Потым, пасля гібелі ўсіх, дзеля каго ён яшчэ хацеў жыць, наступіў час ахвяравання сабой дзесяці справы вольнай Беларусі. Асабісты ад'ютант генерала Езавітава, жаўнер у войску Станіслава Балаховіча, стралец Слуцкага збройнага чыну — менавіта ў такой паслядоўнасці ён пражыў пачатак дваццаціх гадоў. Кожны новы кіраўнік ла-кальнай арміі ўзнікаў раптоўна і так жа раптоўна знікаў, збягаў за мяжу. Ён не мог збегчы.

Яго схаваў шёмны беларускі лес — яго і яшчэ трох верных сяброў. Дзе яны зараз, тыя сяброў? Адзін Бог можа даць адказ. Можа, у іх атрымалася, як у яго, вісці з лесу праз некалькі гадоў бессенсоўнай барацьбы і пачаць новае жыццё пад новымі прозвішчамі?

Стары ўздыхнуў і з цяжкасцю падняўся на ногі. Гарбатнік пырскай кіпенем ва ўсе бакі. Стары скрываўся, узяў прыхватку і выцягнуў гарбатнік з печы. Наліў кіпен у кубак, закінуў туды ж травяны збор, накрыл талеркай. Травы ён збіраў сам — на гарбату ўсё роўна не было грошай.

У вакно гучна грукнуў камень. Стары настараўжыўся. Не з-за сапраўднага страху, а так, дзеля парадку. Візіту афіцэра НКУС ён чакаў гадам і прызыўчайўся жыць у чаканні гэтага. Стары армейскі рэвалвер узору 1898 года з шасцю баяўымі патронамі, які ляжаў у шуфлядзе стала, таксама чакаў той сустрэчы. Чакаў, каб апошні раз гучна сказаць сваё слова.

Трывога была дарэмнай — камень у вакно быў кінуты суседскім хлапчуком. Стары ўздыхнуў. Рана ці позна гэткія жарты скончыцца тым, што ягонае сэрца не вытымае і спыніцца. Калі, канечне, раней яго не спыніцца страл з нагана. Так ці інакш, жыць яму засталося зусім нядоўга — зіму стары не перажыве, гэта ён адчуваў дакладна. Ён засядзеўся на свеце. Занадта шмат у яго ворагаў, каб гэтак шмат жыць.

Дзверы асцярожна скрыпнулі. У іх прасунуўся моцны хлопец у галіфе.

Ён асцярожна азірнуўся па баках. Заўважыў Старога, які нібы спаў за сталом, паклаўшы твар на далоні. Хлопец кашлянуў. Стары не падняў галаву.

Хлопец зрабіў два крокі наперад і падкрэслена гучна шчоўкнуў абласці цяжкіх ботаў. Пасля гэтага гаркнуў камандным голосам:

— Станіслаў Міхайлавіч Шарэцкі!

Галава Старога варухнулася.

— Што?.. Хто тут??

— Старшы лейтэнант Народнага камісарыя ўнутраных спраў Міхail Звягінцаў. Вы арыштаваныя. Папрашу сабраць рэчы і накіравацца са мной. Падрабязнасці будуць вам растлумачаны на месцы.

— Канечне, канечне... Скажыце толькі, ці ёсць у мяне дзе хвіліны, каб узяць саме неабходнае?

— Адна.

Рука Старога асцярожна пачягнулася ў шуфляду. Час прыйшоў. Час, якога Стары так дуўга чакаў. Вось ён, канец.

Далонь легла на рукайтку рэвалвера. Стары хуткім рухам узвёў курок...

Рэзкі шчаўчик пачаў лейтэнант. Хутчэй дзякуючы рефлексам, чым свядомай думкі, дасведчаная рука выхапіла пісталет з кабуры. У дзверы ўваліліся два НКУСаўцы з шараговых. Не было нікіх падставаў сумнівацца, што страліць яны будуць без усялякага папярэджання.

— Хай жыве вольная Беларусь! — прагучаў раптоўны крык, і ў той жа момант ўзарваліся чатыры стрэлы.

— Вось жа сукін сын!

Стары ляжаў на падлозе. На ягоных грудзях ярка чырванелі трывы ўваходнага адтуліны. Чатцёртая знаходзілася на правай скроні.

Дзед Юрась

На выгляд яму было гадоў семдзесят, на самой жа справе праз месяц ён павінен быў сустрэць ужо дзяўчыні дзясятак. Дзед настіў доўгую — да грудзей — сівую бараду, а руکі яго, здавалася, мелі такую моцу, што лёгка

маглі задушыць у абыдымках ляснога мядведзя. Стары асілак умеў співаць песні, якіх ведаў вялізарную колькасць, за што яго вельмі любіў навакольны люд.

Дзед Юрась — а менавіта такое было ў яго імя — заўжды быў рады даць параду. Ён лічыў сябе апошнім інстанцыем па ўсіх пытаннях.

— Здароў, дзеду! — азываўся я.

— Як твае справы?

— Спіна клятая, баліць — паскардзіўся дзед. Зрабіў ён гэта, прадстаўіўся ён і працягнуў руку. Я пасісніў яе і таксама называў сябе. Маёр кіунуў і, нібы пытаючыся дазволу, паказаў вачыма на месца за маім сталом.

— Так, канечне, прашу сядзіць,

— нельга казаць, каб я быў рады

госцю з гэтага ведамства ў маёй

школе, але нікага жадання пса-

ваць адносіны з Камісарыятам

не меў.

Я падцягніў да стала другі стул і сеў побач з афіцэрам. У класе стала ціха.

— Можа гарбаты? — асцярожна прапанаваў я.

— Дзякую, не адмоўлюся,

— дабрадушна пасміхнуўся афіцэр.

Не магу сказаць чаму, але ягоныя паводзіны да сябе і мая насыяжанасць пакрысе пачала знікаць.

У школе стаяла буржуйка, каб дзеці не замерзлі ўзімку. На ёй жа я час ад часу заварваў гарбату — для сябе і дзяцей, калі было зусім халодна.

— Чым аваўязаны?

— Ды як вам сказаць... Па сутнасці ѹ нічым. Хаця не, ёсць у мяне невялічкая справа, але аб ёй потым. Наколькі ведаю, вы не таі даўно тут?

— Крыху больш за паўгода.

— А што здарылася з папярэднім настаўнікам? Вы прафачце, што задаю шмат пытанняў — прафесія такая, — знейкай вінаватай усмешкай апраўдаўся ён. — Не здзіўляйтесь, што не вedaю, я сам не так даўно на гэтай пасадзе, прыслалі са Смаленску...

— Ну што вы! — заўсіміхаўся я. — Хіба ж тут ёсць штосьці, што можна было б хаваць? Мой папярэднік праства па ўзросце ўжо не спраўляўся са сваімі аваўязкамі. Яму далёка за семдзесят...

— Ах вось яно што... Дарэчы, мяне інфармавалі, што вы працуце не адзін — разам з жонкай, так?

Я пацвердзіў.

— Эта, канечне, добрае рашэнне, даслаць яшчэ аднаго настаўніка... Дзетак апошнія два гады стала кукушкай на хадзіць, адзін з дзяцей быў дакладна не здолелі б за ўсімі даглядзець. Толькі дзе ж яна, жонка вашая?

— На жаль, захварэла. Сёння ёй было вельмі дрэнна, не магла нават з ложка падняцца...

— Вельмі непрыемна. Я пра здароўе, канечне, а не пра тое, што яе няма... Скажыце, можа вам што патрэбна?

НЕ ХАЦЕЎ БЫЦЬ БОГАМ

— Сам не змагу, прашу зразумець — справы. Але хтосьці з маіх падначаленых яе прывядзе — сама яна дарогі не ведае...

Праз чатыры гадзіны я зачыніў дзвёры школы і паціху пайшоў дадому. З галавы ніяк не ішоў візіт Раманава. На самой справе, мне ніяма ў чым было асабіста вінаваціць камісарыят, але я траху баяўся гэтай установы.

На вуліцы зусім сцямнела. Я асцярожна прабіраўся паміж лужынаў, якія пакрывалі ўсю шырыню дарогі. Пару разоў мне не пашанцавала, і я ўсё ж уступіў у халодную ваду. Натуральна, настрой мне гэта не падняло, але ходу я прыбавіў. Хацелася аднаго — дайсі дадому і ўрэшце сагрецца ля гарачай печкі, паставіць сушыща мокрыя боты і выпіць смачнай гарбаты.

Але больш за ўсё мне хацелася ўбачыць Таню і даведацца, як у яе са здароўем і як прайшоў для яе гэты дзень.

...Таня не спала. Я падышоў да ложка, нахіліўся, каб абняць яе.

— Толькі не надумай мяне цілаваць, не хапала толькі, каб абодва настаўнікі заўтра не прыйшлі да школы, — прашантала яна. Аднак яе слова прайшлі паўз мяне, бо ўжо ў наступны момант я цілаваў яе вусны.

— Ну вось... ты ніколі не будзеш мяне слухацца, — з найграйней крыўдай сказала яна.

— Канечне не буду, таму што я цібе какаю.

— Абдымі мяне, — папрасіла яна.

Я прылёг на ложак і абняў яе за плечы.

— Не хварэй, прашу, не хварэй! Мне было так цяжка вытрымаць гэты дзень без цябе!..

Валі

За пяць хвілінаў да пачатку ўрока ў дзвёры зайшлі высокі малады чалавек, апрануты ў вайскове галіфэ, і дзяячынка.

— Старшы лейтэнант дзяржбяспекі Звягінцаў, — прадставіўся ён. — Да вас учора заходзіў маёр Раманаў...

— Так, так, вітаю, — я падняўся. — А гэта, напэўна, Валія, так?

— Дакладна, — кірунку галавой лейтэнант. — Наколькі разумею, вам трэба атрымаць дакументы?

— Так, вядома. Але гэта зойме няшмат часу.

Я запісаў дадзенія дачкі маёро ў ведамасць.

— Раманава Валянціна Віктораўна, 1928 года нараджэння, першы клас скончыла ў Смаленску. Я нічога не наблытаў?

— Не. Усё дакладна.

— Выдатна. У такім выпадку, я больш не буду вас затрымліваць.

— Калі мне зайдзіці па Валію? — запытаўся лейтэнант.

— Можаце забраць яе а палове на трэцюю.

— Дзякую, — ён каротка казырнуў і хуткім крокам выйшаў з памяшкання.

Я спаў неспакойна. Мне снілася маленькая Валія, потым маёр

Раманаў, потым Звягінцаў, які чамусыці ўсё хацеў злавіць мяне і ўдарыць цяжкім ялавым ботам. Я бег, бег, бег ад яго, спатыкаўся, падхопліваўся і зноўку бег. Звягінцаў ўсе набліжаўся, і мне ўжо падавалася, што я не ўцяжу. Нарэшце я зноўку ўпаў, і лейтэнант аказаўся побач. На ягоным твары гуляла д'ябальская ўсмешка...

— ...Камісарыят унутраных справаў! Адчыніце дзвёры!

Я не адразу зразумеў, што адбываецца. Стукалі адначасова і ў вокны і ў дзвёры. З вуліцы даносіўся брэх сабак і хуткі тупат ног. Мяркуючы па гуках, чокісты ламіліся не толькі да нас: грукат нёсся і ад суседніх дамоў.

— Адчыніце дзвёры!

Я падхапіўся, раптам адчуўши, што ў мяне мокрая ад поту спіна.

Таня таксама прачнулася і глядзела на мяне спалоханымі вачымі.

Я падбег да дзвярэй і адкрыў замок. За дзвярима стаялі два сяржанты.

— Ваша імя і прозвішча!

— Савіцкі Максім Леанідавіч. Што...

— Вы жывеце адзін?

— З жонкай. Ды што ўрэшце...

— Паклічце жонку.

— Не трэба нікога клікаць, я тут, — Таня выйшла з-за маёй спіны.

— Скажыце, калі ласка, ваша імя і прозвішча.

— Савіцкая Таццяна Віктораўна.

— Акрамя вас у хаце нікога ніяма?

— Вядома, не! Слухайце... — я пачаў злавацца.

— Правер, — старэйшы з іх

кірунку дрогому, з сабакам.

— Ды што вы сабе...

— Максім Леанідавіч і Таццяна Віктораўна, у раёне вашай вёскі збег вельмі небяспечны злачынец, які этапаваўся канвоем разам з іншымі ворагамі. Мы прывяраем усе хаты ў вёсцы...

Да раніцы я ўжо так і не заснуй.

Наши часы, Інстытут Гісторыі

Вацлаў Міхайлавіч Міраноўскі прыгладзіў адной рукой напаўсі-

вия валасы. Археолагу ішоў пяцьдзесят шосты год. Менавіта ён і кіраваў тымі раскопкамі, падчас якіх і былі знойдзеныя пахаванні расстраляных. Незвычайнія знаходкі ён дэманстраваў сваіму вучнню — аспіранту Акадэміі, дванаццацірохгадовому хлопцу, які стаяў побач з ім і з вялікай цікавасцю разглядаў предметы, выщынутыя ягоным настаўнікам з пластикаўскіх пакетаў.

— Вось паглядзі сюды. Парцігар алюмініевы, цікавая знаходка. Большасць ахвяраў яўна паходзіла з простых людзей...

— Вацлаў Міхайлавіч, — аспірант адважыўся на пытанне.

— А колькі чалавек было ў раскапанай яме?

— Калі падлічыць усе фрагменты костак, атрымліваецца, што не менш сарака пяці.

— А колькі выяўлена магільня?

— Ах, вось ты да чаго... Мы налічылі дзвесце трынаццаць.

— То бок, калі ўзяць за сярэднюю колькасць сорак пяць, атрымліваецца каля... — аспірант моўчкі шавяліў вуснамі, падлічваючи пра сябя. — ...дзесяці тысячячаў чалавек!!!

— Я лічу, што ўсё ж такі менш. Па-першое, гэта даволі вялікая маля. Ну а па-другое... Мы не можам быць упэўненымі, што ва ўсіх ямах ёсць пахаванні. Пэўная частка з іх можа быць пустымі. Але на гэтым палігоне, мяркую, ляжыць не менш за сем-восем тысячячаў чалавек.

— Сем тысячячаў... А колькі можа быць такіх месцаў?..

— Ніхто не скажа табе цяпер, колькі. Адно магу сказаць — шмат.

На століку ля вакна раптам зайшоўся залівістым перакатам тэлефон. Вацлаў Міхайлавіч цікава падняўся з-за стала і падышоў.

— Слухаю.

— Вацлаў Міхайлавіч Міраноўскі?

— Так.

— Вацлаў Міхайлавіч, вам лейзгарніць вашыя даследаванні адносна масавых пахаванняў, якімі вы займаецеся ад мінулага тыдня, і перадаць справу вайсковай праکуратуры.

— З кім я размаўляю? Назавіцеся.

— Вацлаў Міхайлавіч, гэта вельмі настойлівая парада. Даследаванні могуць быць вельмі непажаданымі, а іх вынікі даўволі небяспечнымі. Пакуль гэта толькі парада.

— Назавіце сяб!

— Маёр Камітэта дзяржбяспекі Міхалевіч.

— Маёр Міхалевіч, прашу выслушваць мяне. Ніякіх даследаванняў я згортаўца не збираюся, тым больш не збираюся нікому перадаваць справу. Хай вайсковая праکуратура займаецца сваімі справамі, я, як дзяржбяўны эксперт, буду займацца сваімі. Нагадаю вам, што па факце масавых пахаванняў невядомага паходжання ўзбуджана крымінальная справа, і займацца ёй — гэта мой абавязак як эксперта-археолага і праста як навукоўца. Дзякую вам за клопат, але ён абсалютна недарэчны...

— Каму вы яшчэ распавядалі пра гэта?

— Нікому, — Ясік катэгарычна паматаў галавой.

— А ты, Валія.

— Я... таксама...

— Гэта добра. Слухайце мяне.

Нікому, чуце, нікому больш не гаварыце пра тое, што былі за

плотам і што бачылі. Нават сваім бацькам. Вам зразумела?

Пачатак

Гэта пачалося яшчэ ўвесень. Аднекуль з гораду праз нашу вёску пачалі гойсаць вялікія чорныя машыны з крытым кузавам. Пакрысе яны прабілі праз снег і прамерзлую глебу глыбокія каліяны — аж да самага лесу.

А на пачатку снежня ў лесе пачалося будаўніцтва. Побач з чорнымі крытымі грузавікамі з'явіліся грузавікі з адкрытымі бартамі, на якіх везлі ў лес апрацаваныя дошкі і будаўнічы матэрыял. За два тыдні трохметровыя плоты абкружылі лес на пяць кіламетраў углыбы. На ўездзе ў лес была збітая агромістая брама. Штодзень і штоноч каля яе неслі варту два шарагоўцы НКУС...

Заняткі скончыліся дваццаць хвілінаў таму. Я пакрысе збіраў свае рэчы, перыядычна адказваючу на дзіцячыя словаў развітання.

Ля задніх сталоў стаялі і аблымсыць шапталіся Ясік з Валіем. На дзіве, дзе зеці пасяявалі, я часта заўважаў, як яны разам сыходзілі са школы, калі за Валіем не заходзіў маёр альбо Звягінцаў. Больш сяброў ні ў хлопчыка, ні ў

маёравай дачкі ў класе не было, верагодна гэта таксама адыграла сваю ролю.

— А вы чаму не сыходзіце да дому? — ветліва запытаўся я.

Яны асцярожна наблізіліся да мяне.

— Максім Леанідавіч... мы...

— Мы б хацелі...

— Калі ласка, я вас слухаю. У вас штосьці здарылася?

— Максім Леанідавіч... мы на конт той высокай брамы ў лесе.

— Та-а-ак... — жэстам я загадаў им сесці за стол перада мной, сам пайшоў і зачыніў дзвёры ў класны пакой. — Вы хадзілі да брамы?

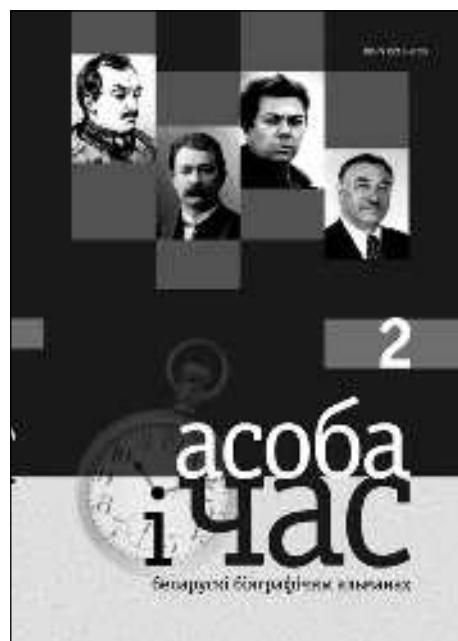
— Так, мы хадзілі. Мы... — Голос Валі дрыжкаў і зрываўся, было добра бачна, што яна вельмі хавялалася і ледзьве стрымлівалася ад таго, каб не заплакаць.

Размову працягнуў Ясік.

— Максім Леанідавіч, толькі не лайцеся на нас! Мы... нам ніяма чаго было рабіць, і мае, і Валіны бацькі затрымліваюцца на працы ажно да

▼ КНІГАЗБОР

Асоба і час. Беларускі біяграфічны альманах. Выпуск 2. Уклад. Аляксандар Фядута. — Мінск: Лімарыус, 2010. — 392 с.

Чарговы нумар Беларускага бібліографічнага альманаха «Асоба і час» багаты на гучныя імёны. Матэрыялы выпуску прысвечаныя Васілю Быкову, Уладзіму Караткевічу, Максіму Лужаніну, архітэктару Івану Жалтоўску, вучоным Адаму Багдановічу, Яўгену Вярбіцкаму, Івану Замоціну, Аляксандру Еўлахаву, генералу Кірпяну Кандратовічу, філамату Вінцэнту Будрэвічу. Сярод аўтараў тэкстаў — Аляксандар Фядута, Сяргей Харэўскі, Адам Глобус, Якуб Басін, Іван Саверчанка, Андрэй Расінскі... а таксама дзіячы ўрач з Мінска Мінна Лапідус і гарадзенская журналістка Фрыда Пугач.

Акудовіч Валянцін. Архіпелаг Беларусь. — Мінск: Логвінаў, 2010. — 220 с.

У новай кнізе літарата і філосафа чытач знойдзе дыялогі, фрагменты гутараў, дыскусіі ды палемік, у якіх аўтар браў удзел цікі апошніх пятнаццаці гадоў. Значная частка іх прагучала на хваліх Радыё Свабода.

Тэксты, што ўвайшлі ў кніжку, узятыя з газетай і часопісаў. Эта не цалкам тэксты, інтэрв'ю, гутаркі ды дыялогі, а выцінанкі з іх, згрупаваныя паводле прынцыпу цэласнасці тэм. І такі прынцып прымусіў аўтара падзяліць кніжку на 6 раздзелаў, у якіх тэксты па беларускай гісторыі, літаратуре, філософіі.

Адзін з самых цікавых раздзелаў прысвечаны палітыцы. Хоць усё тое, што не вытрымала часу, так званая штодзённая журналістыка, у кніжку не ўвайшло. Акудовіч признаўся, што палітыку не любіць: «Усе палітыкі — гэта курду-пелі, якіх чудоўная фея падае як прыгажуну».

I гэтай тэмэ прысвечаны невялікі тэкст, які так і называецца: «Пастамент для курду-пеля»...

Беларус 2010. Літаратурны альманах беларускіх пісьменнікаў замежжа. — Нью-Ёрк: Выдавецтва газеты «Беларус», 2010. — 282 с.

Чацвёрты нумар выдання, заснаванага ў 2007 годзе, парадуе сваіх чытачоў не толькі ста-лай першыядычнасцю і павелічэннем колькасці аўтараў, але і якасцю надрукаваных твораў. Сярод аўтараў часопіса — Аляксей Арцёмай, Аляксандар Баршчэўскі, Ірына Варабей, Віталь Воранаў, Янка Запруднік, Віялета Кавалёва, Якуб Лапатка, Цімох Ліякумовіч, Алег Мінкін, Сяргак Сокалаў-Воюш, Аляксандар Тарановіч, Макс Шчур і іншыя.

Вітаўт Кіпель у прадмове да альманаха асаблівую значнасць надае таму, што ён выходзіць на «клясычным правапісе»: «Я, як і шмат маіх сяброў — рэаліст. Наркамаўка сёньня пераважае. Эта — дзяржава, школа, набытая навыкі. Аднак нікельга сълісвата плясцічны правапіс у расход. У выніку ён будзе, павінен, дамінаваць у нацыянальной дзяржаве».

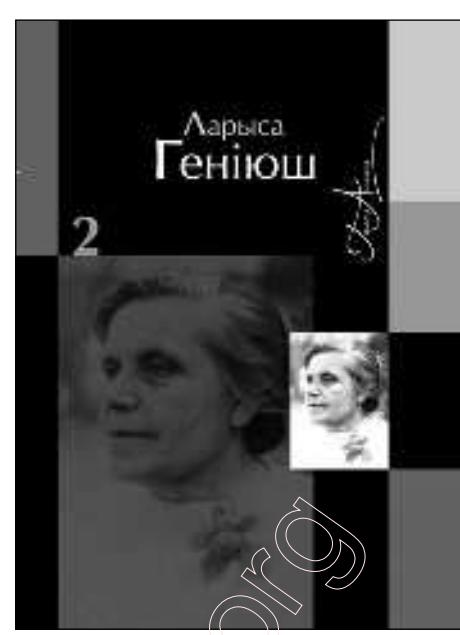
Вонэгут Курт. «Бойня № 5, або Крыжовы паход дзетак»: раман. Пер. з англ. Павел Касцюкевіч. — Мінск: Логвінаў, 2010. — 220 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны. Пераклады. Кніга I)

Новая выдавецкая серыя «Пераклады» рас-пачалася раманам Курта Вонегута «Бойня №5, або Крыжовы паход дзетак». Цяжка паверыць, што гэты сусветна вядомы твор дагэтуль не гучай павелічэніем і столькі гадоў чакаў свайго перакладчыка... І добра, што так сталася, бо іна-

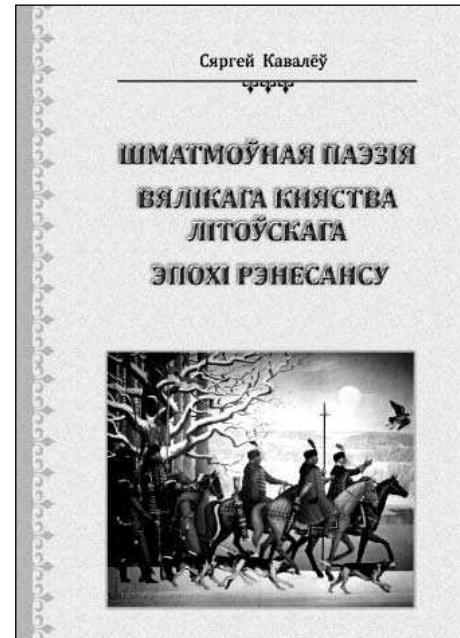
чай мы не мелі б такой чудоўнай паслямовы ад перакладніка Паўла Касцюкевіча, якай сама па сабе твор мастацтва...

Геніуш Ларыса. Збор твораў. У 2 т. Кн. 1. Уклад. М. Скобла. — Мінск: Лімарыус, 2010. — («Галасы Айчыны»).

Першы том аднаго з першых збораў твораў Ларысы Геніуш складаюць паэтычныя тэксты пісьменніцы, у тым ліку 72 вершы, якія публікуюцца ўпершыню. У кнізе змешчана шмат невядомых здымкаў — ад студынага партрэта, зробленага ў 1939 годзе ў Празе, да здымку яе лагернай ка-шуплі з нашытым на спіне арштанцкім нумарам... У другім томе друкуецца проза: дакументальная аповесць «Споведзь» і лісты Ларысы Антонаўны — да Васіля Быкова, Максіма Танка, Рыгора Бара-дуліна, Зоські Верас, Дануты Бічэль, да тагачасна-га амбасадара ЗША ў Чэхіі Лорэнса Стайнгарда. Большасць лістоў друкуецца ўпершыню.

Кавалёў Сяргей. Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу: манаграфія. — Мінск: Кнігабор, 2010. — 376 с.

Літаратуру Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу ад пачатку XVI да пачатку XVII ст. «лі-тоўскія даследчыкі» разглядаюць як інтэгральную частку літоўскай літаратуры, украінскую — як частку літаратуры украінскай, а польскую — як частку літаратуры польскай», — піша Сяргей Кавалёў ва ўводзінах. Заканамернае пытанне: а ці не ёсьць шматмоўная паэзія ВКЛ здобыткам і беларускай культуры? Так, даўно час адмовіцца ад са-старэлай канцепцыі, што старадаўняя беларуская літаратура — гэта толькі тэксты на старабеларускай і царкоўнаславянскай мовах. Бо тады з нашай спадчыны выпадалі лаціна і польскамоўныя творы Сымона Буднага, Анд-

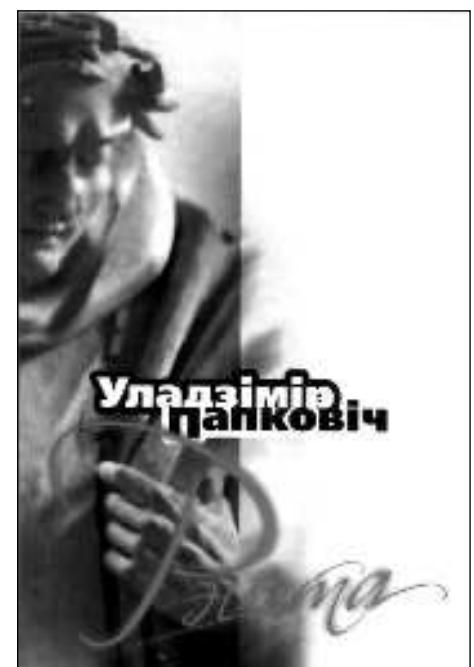
рэя Рымши, Каятана Марашўскага, Саламона Рысінскага, Міхала Карыцкага, не кажучы ўжо пра Міколу Гусоўскага, Яна Вісліцкага... Сваю кнігу даследчык прысвяціў светлай памяці прафесара і паэта Алега Лойкі.

Майсеенка Анатоль. Роздум: вершы, паэмы, прысвячэнні; Прадм. А. Ліс. — Мінск: А. М. Вараксін, 2010. — 264 с.

Вучоны, фіолаг, аўтар літаратуразнаўчых кніг, выкладчык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры Анатоль Майсеенка (1940-2009) быў вядомы яшчэ і як таленавіты паэт-лірык, які лепшыя старонкі сваёй творчасці прысвяціў тэмэ Радзімы — Беларусі. Сведчанне таму і кніга, выхаду якой ён не дачакаўся... «Адбалела душа, адбалела, // Адляцела ад цела душа...» Але засталіся дзесяткі ўдзячных вучняў, якія будуть памятаць і згадваць свайго Наставніка...

Папковіч Уладзімір. Рэшта: вершы. — Мінск: Медысонт, 2010. — 64 с.

Гэтая сціплая кніжка з сімвалічнай назвай «Рэшта» пры чытанні ператвараеца ў Вялікую кнігу жыцця. 75-гадовому паэту і перакладчыку Уладзіміру Папковічу ёсьць што сказаць на развітванне людзямі і сабе. Чаму на развітванне? Такім тужлівым настроем прасякнутая ўся кніга. Сэнс жыцця, сцежкі быцця, якія мы выбіраем (ци яны нас?), пакутная Радзіма, змест паэзіі і творчасці ўougule — пытанні, якія так і застануцца без адказу, колькі б мы ні шукалі іх... А ратуе настолькі іронія і ўмэнне пасмяяцца з саміх сябе: «Стайся да сябе так, як ставішся да іншых. Жудасна будзе тады застацца сам-насам з сабой...» Менавіта таму сатырычным раздзелам «Расслабцеся» і заканчвае свой зборнік аўтар.

22 КАСТРЫЧНІКА, ПЯТНІЦА

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00,
15.00, 16.00, 16.50, 18.00, 19.00, 00.00
Навіны.
06.05 Дзень спорту.
06.10, 07.10, 08.15 «Добрый раніца»,
Беларусь».
07.05, 08.10 Зона X.
07.30, 11.50 Дзялавое жыццё.
08.35 Сфера інтэрсасў.
09.10 Камедыйная меладрама «Маргоша».
10.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).
10.35 Меладраматичны серыял «Маруся».
11.25 Відэофільм АТН «Дуброўна-таямніцы
сівога Дняпра» цыклу «Зямля беларуская».
11.40 Актуальная інтэрв'ю.
12.10 Меладрама «Жаночыя слёзы».
14.05 «Школа доктара Камароўскага» .
Ток-шоў (Україна).
14.30 Кулінарнае шоў «Кухар дома» (ЗША).
15.20, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.40 «Патрабуеца».
16.05 Дакументальны цыкл «Зброя будучыні» (Вялікабрытанія).
16.55 Жаночое ток-шоў «Жыццё як жыццё».
17.55 Меладраматичны серыял «Маруся».
19.25 «КЕНО».
19.30 «Зона X». Вынікі тыдня.
19.55 Камедыйная меладрама «Маргоша».
21.00 Панарама.
21.55 Адмысловы рэпартаж АТН «Белы
канцэрт» у сімі нотах».
22.10 «White Concert».
00.15 «Эпоха».
00.45 Дакumentальны цыкл «Зброя будучыні» (Вялікабрытанія).
01.30 Дакumentальны цыкл «У пошуках
ісціні» (Україна).
02.20 Дзень спорту.

- 13.45 «Модны прысуд».
14.50 «Зразумець. Прабачаць».
15.25 «Хачы ведаць».
16.00 Нашы навіны.
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Заручальны пярсцёнак». Шматсерыны фільм.
17.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
18.00 Нашы навіны.
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Чакай мяне». Беларусь.
18.55 «Поле чудаў».
20.00 Час.
20.30 Нашы навіны.
21.00 Навіны спорту.
21.05 АНТ прадстаўляе: «Што? Дзе? Калі?»
у Беларусі». Восенская серыя гульня.
22.35 Драма «Штучная хлусня».
00.20 «Наша Беларуша».
00.50 Драма «Капі апошні раз бачыў свайго бацьку?».
02.30 Начная навіны.

- 06.00 «24 гадзіны».
06.10 «Мінічына».
06.20 «Раніца. Студыя добра гастрою».
07.30 «24 гадзіны».
07.40 «СТБ-спорт».
07.45 «Раніца. Студыя добра гастрою».
08.30 «Меч».
09.30 «Ляўтапанарама».
10.00 «Ліць гісторый».
10.30 «24 гадзіны».
10.40 «Багатая і хаханая». Тэленавэла.
11.30 «Далёкія свяякі».
11.40 «Званая вячэра».
12.35 «Мачаха».
13.30 «24 гадзіны».
13.50 Прэм'ера. «Не хлусі мне!».
14.40 «Студэнты 2».
15.30 Прэм'ера! «Фантастыка пад грыфам
«Сакрэтна»: «Таемныя знакі лёсу».
16.30 «24 гадзіны».
16.50 «Лі параднага пад'езду».
17.20 «Мінічына».
17.30 «Званая вячэра».
18.30 Прэм'ера! Ток-шоў «Лёс».
19.30 «24 гадзіны».
20.00 «Сталічныя падрабязнасці».
20.10 «СТБ-спорт».
20.15 «Добры вечар, малиня».
20.30 Фільм «Уцёкі». Францыя, 1978 г.
22.30 «24 гадзіны».
22.55 «Гарачы лёд».

- 06.00, 09.00 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 «Жыць здорава!».
10.15 «Мая жонка мяне прычараўала». Шматсерыны фільм.
11.00 Нашы навіны.
11.05 Навіны спорту.
11.10 «Браты-дэтэктывы». Шматсер. фільм.
12.20 «Дэтэктывы».
13.00 Нашы навіны.
13.05 Навіны спорту.
13.10 «Кантрольныя закуп».

- 06.45 Фільм «Невызначайныя прыгоды Карыка і Валі». СССР, 1987 г. 1-я серыя.
07.50 Фільм «Уцёкі». Францыя, 1978 г.
09.35 Прэм'ера! «Давай пасправбем?».
10.30 «Мінск і мінчане».
11.05 СТБ прадстаўляе: «КультУра!».
11.35 «Салдаты. Залатыя серыі».
13.15 «Новыя падарожнікі дылетанта».
13.50 Фільм «Мама выйшла замуж». СССР.
15.25 «Дарагая перадача».
15.45 «Відъзмо-невідъзмо». Аглюд міжнароднага шоў-бізнесу.
16.30 «24 гадзіны».
16.45 «Наша справа».
17.00 «Вялікі горад».
17.40 Фільм «Смерць па завяшчанні». Расія, 2006 г.
19.30 «24 гадзіны».
20.00 «СТБ-спорт».
20.10 «Зорныя рынг».
21.30 Прэм'ера! Фільм «9 рота». Расія-Фінляндия-Украіна, 2005 г.
00.05 Прэм'ера! Фільм «Дарога». ЗША, 2009 г.
02.00 «Сакрэтныя матэрыялы».

- 07.10 Кулінарная праграма «Смачна з Барысам Бурдой».
07.35 Усё аб бяспецы.

- 23.25 «Відъзмо-невідъзмо». Аглюд міжнароднага шоў-бізнесу.
00.10 Фільм «Вока». ЗША, 2008 г.
01.50 «Сакрэтныя матэрыялы».

- 07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
09.05 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.10 Меладрама «Сіброўка Восень» («Беларусьфільм»). 3-я і 4-я заключчна, серыі.
11.55 Час футболу.
12.25 Кінастрыбы.
12.45 Жывыя гук.
13.25 Серыял «Пакахай мяне зноў».
14.25 Прэм'ера. Дакументальны фільм «2014. Мінск. Напярэдадні».
14.55 Мультсерыял «Дракончык і яго сябры» (Канада).
15.10 Пазакласная гадзіна.
15.25 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.15 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака» (Расія).
17.20 Усё аб бяспецы.
17.50 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
18.55 Хакей. КХЛ. Поўначасталь (Чарапаўец)-Дынама (Мінск) У перапынку: «Калыханка».
21.15 Тэлебарометр.
21.20 «Рэптарцёр «беларускай часіны».
22.10 «Бітва экстрасенсаў».
23.15 «Пра мастактва».
23.45 Дыялогі аб рыбалцы.
00.15 Футбол. Ліга Еўропы УЕФА. Аглюд тура.
01.10 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».

- 07.00 «Раніца Расіи».
09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял. Расія.
10.10 «Мой срэбны шар».
11.00 Весткі.
11.30 Тэлесерыял «Дворык».
12.05 Тэлесерыял «Сэрца маці».
13.50 Навіны - Беларусь.
14.00 Весткі.
14.30 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
15.20 Прэм'ера. «Сапрайднае жыццё».
16.10 «Формула кахання». Ток-шоў.
16.50 Навіны - Беларусь.
17.00 Весткі.
17.30 «Кулагін і партнёры».

- 08.00 Нашы тэсты.
08.35 «Рэальны свет».
09.10 Дыялогі аб рыбалцы.
09.45 Жансавет.
10.30 Тэлебарометр.
10.35 Вострасюжэтны серыял «Яшчэ адзін шанец» (Расія). 1-я - 4-я заключчна, серыі.
13.55 «Запал па культуры».
14.40 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Тотэнхем - Эвертан. Прамая трансляцыя.
16.50 Камедыйны серыял «Дурнушка Бэці-3» (ЗША).
17.45 Крымінальная камедыя «Кароль камедый» (ЗША).
19.50 Бенефіс. Гумарыстычная праграма (Расія).
20.55 Тэлебарометр.
21.00 Джэймс Бонд - Агент 007. Прыгодніцкі баявік (Вялікабрытанія).
23.20 Жывыя гук.

- 00.05 Дэтэктыўны трэйлер «Дашчэнту» (ЗША).
07.00 «Уся Расія».
07.15 Фільм «Хто паедзе ў Трускавец».
08.30 Прэм'ера. «Юрмала-2010». Фэст гумарыстычных праграм.
10.25 «Ранішня пошта».
11.00 Весткі.
11.10 «Суботнік».
11.50 Фільм «Цячэ рака Волга». 2009 г.
13.40 «Нататкі натуралисті».
14.00 Весткі.
14.15 «Уся Расія».
14.30 Прэм'ера. «Жыве такі барын».
16.10 Фільм «Станцыяны наглядчык».
17.30 «Пакой смеху».
18.05 «Суботні вечар».
20.00 Весткі ў суботу.
20.45 Фільм «Сашка, каханне маё» . 2007 г.
00.00 Фільм «Родная краю».

- 07.35 «Аглюд».
08.00 Сёння.

- 18.00 Тэлесерыял «Чорная багіня». Расія.
18.50 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыял.
19.50 Навіны - Беларусь.
20.00 Весткі.
20.30 Прэм'ера. «Юрмала-2010». Фэст гумарыстычных праграм.

- 22.20 Прэм'ера. «Дзяўчата».
23.20 Навіны - Беларусь.
23.30 Фільм «Цячэ рака Волга». 2009 г.

05.55 Інфармацыйны канал «HTB раніцай».

08.30 «Мама ў вялікім горадзе».

09.00 «Чыстасардчэнае прызнанне».

09.35 «Аглюд. Надзвычайнае здарэнне».

10.00 Сёння.

10.25 «І зноў добры дзень!».

11.15 «Бітва за Пойнач».

12.05 «Да суду».

13.00 Сёння.

13.30 Містычная меладрама «Лабірэнты хлусні-2».

15.10 «Асабліва небяспечны!».

15.35 «Аглюд. Надзвычайнае здарэнне».

16.00 Сёння.

16.30 Дэтэктыўны серыял «Вяртанне Мухтара».

18.35 «Аглюд. Надзвычайнае здарэнне».

19.00 Сёння.

19.35 «Следства вялі...».

20.35 «Надзвычайнае здарэнне. Расследаванне».

21.00 Прэм'ера. «Дэн». Вострасюжэтны фільм.

22.55 «Нтвішнікі».

00.05 Трылер «Драпежныя воды».

09.30 Часопіс «Еўраспорт» за чистую планету».

09.35 Летні біятлон. Чэмпіянат свету ў Польшчы (Летохрад).

10.30 Тэніс. Турнір WTA у Расіи (Масква). 1/8 фіналу.

12.00 Тэніс. Турнір WTA у Расіи (Масква). 1/4 фіналу. Прамая трансляцыя.

15.55 Часопіс «Еўраспорт» за чистую планету».

16.00 Часопіс «Зімовыя Алімпійскія гульня. Фінішная прамая».

17.00 Летні біятлон. Чэмпіянат свету ў Польшчы (Летохрад).

17.55 Часопіс «Еўраспорт» за чистую планету».

21.25 Госць «Белсату».

21.40 Невядомая Беларусь: «Катынь. Праз 70 год», дак. фільм, 2010 г., Беларусь.

22.10 «Герой года», маст. фільм, 1986 г., Польшча.

23.00 «Калыханка» ад Сашы і Сірожы (сатырычная праграма): «Забаўка».

23.10 Аб'ектыў.

- 18.00 Тэніс. Турнір WTA у Расіи (Масква). 1/4 фіналу.

20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.

20.10 Самыя моцныя людзі планеты..

21.00 Бокс. Турнір Bigger's Better (Кіпр, Нікасія).

23.00 Покер. Турнір Партуш (Францыя, Каны).

00.00 Самыя моцныя людзі планеты. Гран-пры суперсерый у Нарвегіі.

01.00 Экстремальны спорт. Freeride Spirit.

01.25 Тэніс. Турнір WTA у Расіи (Масква). 1/4

24 КАСТРЫЧНІКА, НЯДЗЕЛЯ

- 07.55** Дзень спорту.
08.05 Пазнавальны серыял «Чалавек супраць дзікай прыроды» (ЗША - Вялікабрытанія).
08.45 «Зброя». Цыкл дакументальных фільмаў (Беларусь).
09.00, 12.00, 15.00, 19.00 Навіны.
09.10 «Арсенал».
09.40 «Альманах вандраванняў».
10.10 У свеце матараў.
10.45 Культурныя людзі.
11.20 «Школа доктара Камароўскага». Ток-шоў (Украіна).
12.10 Лірyczная драма «Восеньскі марафон» (СССР).
13.55 Хранікальна-дакументальны фільм цыклу «У інтэрсах нацыянальнай бяспекі».
14.35 Замељнае пытанне.
15.15 Навіны рэгіёна.
15.35 Дзённік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне-2010».
16.00 Сямейная камедыя «Ведаць бы, што я геній» (ЗША).
18.05 Суперлото.
19.20 Дакументальна-біяграфічны цыкл «Мая праўда» (Украіна).
20.30 «Спорлато 5 з 36». Забаўляльнае шоў.
20.50 «КЕНО».
21.00 «У цэнтры ўвагі».
22.25 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Відэасапсіс.
23.00 Рамантычная камедыя «M + Ж» (Расія).
00.30 «Эпоха».

- 13.15** Уся праўда аб ежы.
14.15 Тэлечасопіс «Звяз».
15.00 АНТ прадстаўляе: «Брэйн-рынг».
16.00 Нашы навіны.
16.15 Навіны спорту.
16.20 АНТ прадстаўляе: «Давай ажэнімся».
17.30 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытану».
18.45 Прэм'ера сезону. «Лёд і полымя».
20.00 Контрусы.
21.05 АНТ прадстаўляе: шоў «Кухня».
21.40 Прэм'ера сезону. «Лёд і полымя». Працяя.
23.30 «Yesterday life».
00.10 Камедыя «Перамотка».

- 06.45** Фільм «9 рота». Расія-Фінляндыйя-Украіна, 2005 г.

- 09.00** Прэм'ера! СТБ прадстаўляе: «Кажа і паказвае Мінск».

- 09.30** «Аўтапанарама».

- 10.00** «Відавочнік прадстаўляе: самае смешнае».

- 10.50** «Вялікі сняданак».

- 11.30** «Салдаты. Залатыя серыі».

- 13.15** «Добры дзень, доктар!».

- 13.50** Фільм «Дзікі сабака дзінга». СССР.

- 15.40** Ток-шоў «Лёс».

- 16.30** «24 гадзіны».

- 16.55** Чэмпіянат Рэспублікі Беларусь па футболе: ФК «Мінск»-«Дынама» (Мінск).

- Прамая трансляцыя.

- 19.00** «Аўтапанарама».

- 19.30** «Тыдзень». Інфармацыйна-аналітычная праграма.

- 20.40** Фільм «Алекс і Эма». ЗША, 2003 г.

- 22.30** СТБ прадстаўляе: Жывы канцэрт Бі-2.

- 23.35** Фільм «Такешы», Японія, 2005 г.

- 01.30** «Сакрэтныя матэрыялы».

- 07.00** АНТ прадстаўляе: «Нядзельная раніца».
08.00, 09.00 Нашы навіны.
09.05 Нядзельная пропаведзь.
09.20 Камедыя серыял «Мая выдатная няня», 2004 год.
09.55 «Шалапутныя нататкі».
10.15 Пакуль усе дома.
11.10 «Фазэнда».
11.50 «Ранішняя пошта».
12.25 «Шчасце ёсць!».

- 06.40** Дабравест.
07.10 Мір вашай хаце.
07.20 Кулінарная праграма «Смачна з Барысам Бурдой».
07.40 Джэймс Бонд - Агент 007. Прыгоднікі баявік (Вялікабрытанія).

- 09.55** Медычныя таемніцы.

- 10.30** Школа рамонту.

- 11.45** Тэлебарометр.

- 11.50** Бухта капитанаў.

- 12.30** «Правы чалавека».

- 12.45** Гаспадар.

- 13.15** Кінаспробы.

- 13.35** Дак. фільм «Тыдзень моды ў Беларусі (Belorussian Fashion Week)» (БТ).

- 14.05** Камедыя серыял «Дурнушка Бэці-3» (ЗША).

- 15.55** Хакей. КХЛ. Лакаматыв (Яраслаўль) - Дынама (Мінск). Прамая трансляцыя.

- 18.15** Футбол. Чэмпіянат Англіі. Манчэстэр Сіці-Арсенал.

- 20.10** Смешная часіна.

- 20.50** Тэлебарометр.

- 21.10** Джэймс Бонд - Агент 007. Баявік (Вялікабрытанія).

- 23.30** Культасвет.

- 07.00** «Звычайні канцэрт».

- 07.50** Фільм «Сашка, каханне маё». 2007 г.

- 11.00** Весткі.

- 11.15** «Сам сабе рэжысёр».

- 12.10** Дэтэктыў «Малінава віно».

- 14.00** Весткі.

- 14.15** «Смехапанарама Яўгенія Петрасяна».

- 14.45** Фільм «Родная кроў».

- 16.30** Фільм «Заўтра была вайна».

- 18.15** Прэм'ера. «Смяяца дазваляеца».

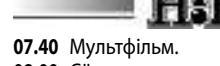
- Гумарыстычная праграма.

- 20.00** Весткі тыдня.

- 21.05** «Адмысловы карэспандэнт».

- 21.35** Фільм «Карусель». 2010 г.

- 23.30** Фільм «Прысуд». 2008 г.

- 07.40** Мультфільм.

- 08.00** Сёння.

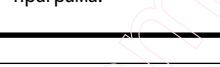
- 08.20** «Дзікі свет».

- 08.50** «Іх норавы».

- 09.25** «Ямо дома!».

- 10.00** Сёння.

- 10.25** «Першая перадача». Аўтамабільная праграма.

- 10.55** «Бітва за Поўнач».

- 11.55** «Дачны адказ».

- 13.00** Сёння.

- 13.25** «Праспівана ў СССР».

- 14.25** «Суд прысяжных: Галоўная справа».

- 16.00** Сёння.

- 16.25** «Развод па-руску».

- 17.25** «І зноў добры дзень!».

- 18.25** «Надзвычайнэ здарэнне. Агляд за тыдзень».

- 19.00** Сёння. Выніковая праграма.

- 20.00** «Чыстасардечнае прызнанне».

- 20.50** «Цэнтральная тэлебачанне».

- 22.05** Прэм'ера. «Марскія д'яблы. Лёссы».

- 23.55** «Асабілы небяспечны!».

- 01.05** «Нерэальная палітыка».

- 21.00** Спідвэй. Гран-пры (Італія).

- 22.00** Спідвэй. Гран-пры (Польшча, Быд-гашч).

- 23.15** Бокс. Міжнародны турнір у ЗША (Маямі).

- 00.55** Мотаспорт па выходных.

- 01.00** Тэніс. Турнір WTA у Расіі (Масква). Фінал.

- 02.15** Мотаспорт па выходных.

- 07.00** Аб'ектыў.

- 07.10** Еўропа сёння.

- 07.40** Тыдзень з радыё «Свабода» (аналітычная праграма).

- 08.10** Гісторыя пад знакам Пагоні (спазнаваўчая праграма): «Альгерд».

- 08.15** Вагон.

- 08.25** Навігатар.

- 08.50** Незвычайнэ жыццё, звычайныя людзі: «Малая Миц Цыганія», дак. фільм, 2009 г., Харватыя.

- 09.35** Моунік (лінгвістычная праграма).

- 09.40** Калыханка для самых маленьких.

- 10.10** «Арол: крымінальная сага», серыял.

- 11.10** «Заткніся і забі мяне», маст. фільм, 2005 г., Вялікабрытанія-Чэхія.

- 17.20** Прэс-экспрэс (агляд медыя).

- 17.20** Рэмарка (культурніцкая праграма).

- 17.40** «Малая Москва», тэлесерыял.

- 18.30** Дакументальная гадзіна: «Генацыд армян», дак. фільм, 2010 г., Францыя.

ЦІКАВА

НОВЫ АРЛЕАН: ЖЫЩЁ ПАСЛЯ КАТАСТРОФ

29 жніўня мінула 5 гадоў пасля найбуйнейшага ў гісторыі ЗША ўрагану «Катрыйна», які пранёсся над Мексіканскім заливам і ўдарыў па ўзбярэжжы штата Флорыда і Луізіана. Толькі ў Новым Арлеане, сталіцы Луізіаны, 20% бяднайшага насельніцтва якога (а разам з прыгарадамі эта больш як 250 тысяч чалавек) не здолела своечасова пакінуць горад, колькасць ахвяраў склала 1836 чалавек, эканамічныя страты — калі 81 мільярдай долараў. Насельніцтва цэнтральнай часткі горада скарацілася з 484 тысяч у 2000 годзе да 311 тысяч у 2008-м.

І тут новая бяда — 20 красавіка 2010 года на нафтавай платформе BP (British Petroleum) Deepwater Horizon у Мексіканскім заливе ў 80 кілометрах ад ўзбярэжжа Луізіаны адбыўся выбух. У выніку ў воды залива за некалькі месяцаў вылілася ад 4,1 да 4,9 мільёна барэляў нафты — найбольшая колькасць за юсу гісторыю падобных аварый. Загінула 11 са 126 нафтавікоў на вышыцы. 22 красавіка платформа затонула.

Толькі 19 верасня сусветныя СМІ паведамілі: уцечка нафты з аварыйнай свідравіны канчатковая спынена. Выдаткі кампаніі на працэдуру ачысткі наваколля склалі 8 мільярдай долараў, на кампенсацыі пацярпелым зарэзервавана 20 мільярдай, агульная выдаткі, праўдападобна, дасягнуць 32 мільярдай. Прэзідэнт ЗША Барак Абама заяўві, што ўрад краіны прыкладзе ўсе намаганні, каб ліквідаваць наступствы ўцечкі нафты: «Гэты шлях будзе няпросты, але мы працягнем шчыльна супрацоўнічаць з людзьмі, што жывуць на ўзбярэжжы, каб аднавіць іх крыніцы існавання, а таксама навакольнае асяроддзе».

Пра наступствы тых катастроф я папрасіў расказаць іх відавочца, стала га жыхара Новага Арлеана, Джона Экснішаса, які апошнім 15 гадоў працаваў ва ўрадзе штата Луізіана. Перад тым ён некалькі разоў бываў на Беларусі, у першыя гады нашай незалежнасці праводзіў у рамках дзейнасці фонда The Krieble Institute семінары для бізнес-спецыялістаў («Як напісаць бізнес-план з заходнім партнёрам») і палітычных актыўістаў. Памятаецца, з якім жахам перад выбарамі ў 1994 годзе на двухдзённых заняцках у Магілёве Джон спрабаваў пераканаць аспелленых харызмай Лукашэнкі дэмакрату, што перад імі — трывіяльны папуліст, ад якога краіна яшчэ нацерпіцца. Як у ваду глядзеў. Прапаную яго каментар па трагічных падзеях на ўласнай радзіме.

Аляксей Хадыка

— Як аварыя на нафтавай платформе паўплывала на Новы Арлеан?

— Паколькі Новы Арлеан не выходзіць непасрэдна да заливу, экалагічна ён не пацярпей. Шкода нанесена навакольным балотам і ліманам, але яна меншая, чым чакалася ў выніку такога вялікага выкіду нафты. Шмат нафты прыбраўлі непасрэдна ў моры, а выкарыстанне дысперсантаў забяспечыла выпарэнне і распад нафты. Большаясь, якую немагчыма палічыць, знікла: тое, што трапіла на ўзбярэжжа, прыбраўлі, нешта засталося ў багністых берагах.

На думку эколагаў, асноўная маса нафты пакуль застаецца ў заливе, у той час як дзяржаўныя чыноўнікі і ВР сцвярджаюць, што яна выпарылася, разбураная мікрапарганізмамі, або, распаўшыся на малых часцінках, апусцілася на дно.

Галоўны вынік — сапсанавы турыстычны сезон на пляжах Флорыды і Алабамы, у той час як Луізіана больш пацярпела ад закрыцця рыбных промысліў. Болей за 40 працэнтаў прадуктаў мора ў ЗША здабываюцца ў Луізіане. Прамысловая нарыхтоўка устрыц, креветак, крабаў — пацярпела ўсё. Нямала рыбакоў, пазбаўленых магчымасці здабываць рыбу, уладковаліся на ВР па зборы разлітай нафты, і, падобна, зарабілі больш грошей, чым на сваім звычайнікам промысле.

Больш непакоіць доўгатэрміновае падзенне рэпутацыі нашых морапрадуктаў. Падаецца, што мільярдная сума, патрачаная на ачыстку і рамонт вышкі са свідравінай, перавышае кошт недаатрыманых даходаў ад рыба-

Даведка

Джон А. Экснішас (John A. Exnicios) — юрист і палітычны кансультант. У 1989–1995 гадах працаваў з дэмакратычнымі групамі ў краінах былога савецкага блоку. Затым дзейнічаў як грамадскі адміністратор у кіраўнічых органах Новага Арлеана, двойны абаруўся ў Цэнтральны Камітэт штата Луізіана. Палкоўнік у адстаўцы. Жыве з жонкай у Новым Арлеане.

лоўства, турызму і рэстараннага бізнесу. Як заўсёды, ёсьць тыя, хто выйграў і хто праіграў. Асноўная частка гараджан не мела іншага клопату, апрача паху нафты, які часам прыносіў вецер з поўдня. Недальнабачны мараторый на вытворчасць у заливе, накладзены Абамай, сур'ёзней б'е па Луізіане, чым сама аварыя: тысячы людзей на мностве працоўных месцаў па-за берагам зараз вымушаны прастойваць. Мараторый мог паўздзеянічаць на вытворчасць на платформах у глыбокіх, аддаленых ад берага месцах. Але гэта дарагія праекты, і гаспадары вялікіх нафтаздабываючых плат-

форм ужо папросту перасунулі іх да ўзбярэжжа Бразіліі і Афрыкі.

— *Ці адчуваеца ў рэгіёне сур'ёзныя ўплывы экалагічнай катастрофы, ці што сці змянілася ў жыцці горада і навакольных раёнаў?*

— З Новым Арлеанам усё ў парадку. Нягледзячы на шкоду рыбалоўству, выплачаныя вялікія кампенсацыі, таму і доўгатэрміновы перспектывы не выглядаюць такімі сумнымі, як падавалася напачатку.

— *Ці праўда, што аварыя можа мець глобальнае ўздзеянне: праз змяншэнне выпарэння ў Мексіканскім заливе — на рух Гальфстрыму і аж да змянення клімату?*

— Падаецца, гэта перабольшванне. Тая мёртвая рыба, знайдзеная ў заливе, — вынік з'яўлення вуглекіслаты ў вадзе з-за вялікай колькасці парэшткаў сельскагаспадарчых угнаенняў, якія штогод у гэтыя месяцы нясе ў мора Mісісіпі. Шматлікія тэсты мораліндукаў на атручванне даюць адмоўны вынік. У тое, што кажуць эколагі, не варта верыць больш чым на 10%.

— *Ці ёсць сацыяльныя вынікі аварыі?*

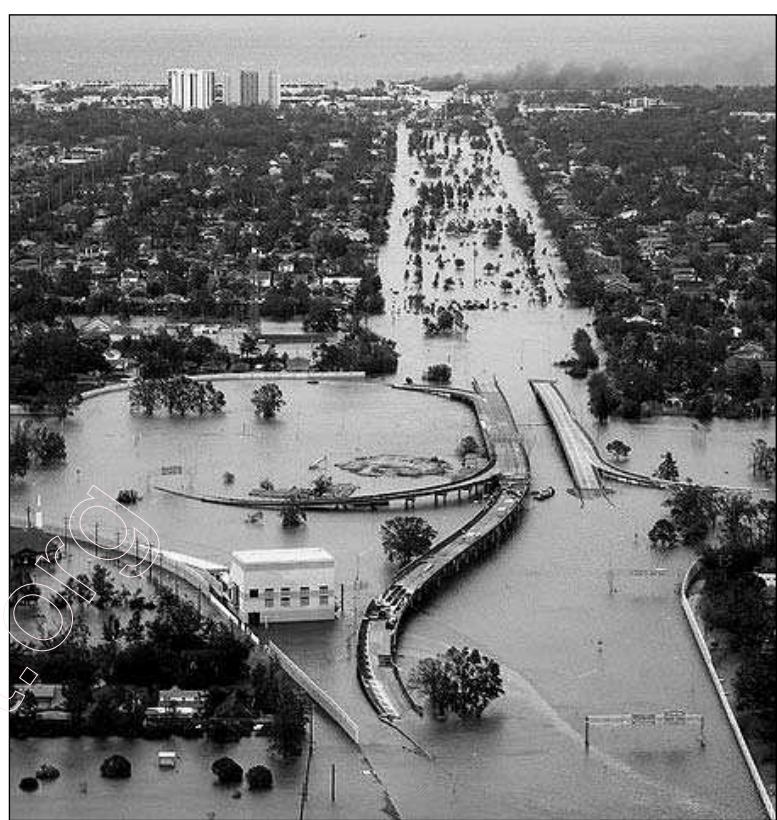
— У асноўным гэта масавыя злойўжыванні з мэтай атрымання кампенсацыі, таксама як гэта рабілася пасля ўрагану «Катрыйна». Падобныя катастрофы здольныя высывачаць у чалавечай натуры як добрае, так і злое. Напрыклад, пацярпелі бедныя рыбакі, якія звычайна прадавалі здабычу за наяўныя, пазбягаючы падаткаў, і таму не маглі прад'явіць паперы для кампенсацыі. Іншыя ж толькі зарабілі.

— *А як з «Катрыйнай», ці перадолены ў Луізіане наступствы ўрагану плянігадовай дауніны?*

— Пяць гадоў пасля ўрагану некаторыя часткі гораду — пе-праважна бедныя — выглядаюць, як быццам ён здарыўся з месяцы таму. Прыкладна чвэрць гарадскога насельніцтва пераехала ў пошуках лепшага жыцця ці перасялілася з горада ў навакольныя раёны. У той час, як мой раён (Нельсан Стрыт), дзе вада падымалася толькі на 3 футы, ужо праз год вярнуўся да нармальнага жыцця.

— *Наколькі змянілася атмасфера гарадскога жыцця, склад насельніцтва?*

— Усё залежыць ад раёна. Прыехала багата мексіканцаў, гішпанамоўных рабочых (многія нелегальна), і значная іх частка засталася. Яны вынеслі асноўныя цяжкі адбрудовы горада. Колькасць чорнага насельніцтва скарацілася на 10% — з 70% да 60%, так што пасля ўрагану белыя партыі ўпершыню за доўгі час аказаліся здольныя выйграць выбары. Тысячы белых валанцёраў з усей краіны прыехалі ў складзе дабрачынных царкоўных груп, некаторыя вырашылі застацца, каб зрабіцца персанальнай часткай аднаўлення жыцця горада. А так — з Катрыйнай звязана больш міфаў, чым праўды.

Цэнтр Новага Арлеана 29 жніўня 2005 г.

— *Які стан знакамітага культурнага жыцця горада, асабліва музычных фестывалей, Mardi Gras і іншых?*

— The FQ (французскі квартал, гістарычная частка ў цэнтры горада) застаўся некранутым стыхій: паколькі лепшыя кварталы будаваліся на ўзвышышы. Культурная атмасфера засталася некранутай, ужо амаль аднавіўся ўзвесень турызму. Рэстарацый увогуле адчынена болей, чым да «Катрыйны», прытым што насельніцтва скарацілася амаль на 100 тысяч. Mardi Gras, Jazz Fest і сотні іншых фестываляў праводзяцца, якія нічога не было.

Што засталося ў памяці пасля «Катрыйны»: як кожная катастрофа, яна выклікала праівы крайнасцяў: жыццё рэзка мянлялася, адбыўся выбух самагубстваў, быті напады на суды і паліцыю. Частка людзей паводзіла сябе герайчна, частка — займалася рабаўніцтвамі падпалацамі...

— *P. S. Новы Арлеан, ці Горад паўмесяца («Crescent city»), та-кую назуву-мянушку ён атрымаў за прыгожы выгін магутнай ракі Mісісіпі, аднаўляеца адзін са старайшых цэнтраў ЗША, сталіца поўдня, унікальнае месца сустрэчы рознанациональных культур. Заснаваны ў 1718 годзе французамі, якія захапілі гэтыя землі ў апошнія чвэрці XVII стагоддзя, названы ў гонар Філіпа Арлеанскага, рэгента пры малалетнім каралі Францыі Людовіку XV. У 1763 годзе ён перайшоў да іспанцаў, у 1800-м — зноў да французаў. Нарэшце, быў прададзены Напалеонам за 15 мільёнаў долараў ЗША ў 1803 годзе — адна з буйнейшых у гісторыі зямельных здзелак.*

— Так французская і іспанская культуры ўплывы пераплягліся з мясцовыми крэольскімі індзейскімі, спалуччаны моцныя каталіцкія традыцыі да нармальнага жыцця. Адсюль паходзіць «наш заўсіца амерыканскага прэзідэнта Кенедзі» — колішні мінчук Лі Харві Освальд.

А хто не памятае пранізлівых хіт «The Animals», бязмежных блюз-рок «Дом узыходзячага сонца», пераспяваны папулярнымі беларускімі выканаўцамі ў праекце «Я нарадзіўся тут»? Так што Новы Арлеан — горад памежжа культуры — не такі далёкі Беларусі. І ён вяртаецца да нармальнага жыцця.

ЗАМЕЖЖА

28

▼ МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

ПАРТУГАЛІЯ. СТО ГАДОЎ РЭСПУБЛІКІ

Партугалія святкуе стогадовы юбілей абвяшчэння ўкраіне рэспубліканскага ладу. У ноч на 5 кастрычніка 1910 года дваццацігадовы кароль Мануэль II з сям'ёй збег з краіны. Ужо зранку Партугалія стала рэспублікай. Быў прызначаны часовы вярховы кіраунік дзяржавы. Змене рэжыму папярэднічалі дзіўныя падзеі: З кастрычніка ў парламенце нейкім афіцэрам быў забіты лідэр рэспубліканскай фракцы. Гэта дало штуршок вайсковаму мяцяжу, які прымусіў караля пакінуць краіну. Сёння гісторыкі спрачаюцца наконт таго, ці была ў 1910 годзе іншая альтэрнатыва. З аднаго боку, у парламенце засядалі рэспубліканцы, і менавіта каласальныя расходы на каралеўскі двор лічыліся прычынай бюджетнага дэфіцыту. З іншага — Мануэль быў вельмі ліберальным і гатовым на рэформы. Яго ж зваржэнне пры слабасці рэспубліканскіх традыцый стымулявала працяг палітычнага хаосу (за наступныя дзесяць гадоў у Партугаліі было 7 прэзідэнтаў і 10 урадаў) і адчыніла шлях да ўсталявання тут адной з самых працяглых дыктатур у єўрапейскай гісторыі. У 1932 годзе да ўлады прыйшоў Антоніу Салазар, які кіраваў Партугаліяй аж да самай смерці ў 1968 годзе.

На матэрыялах FAZ (Германія)

ЛАЦІНСКАЯ АМЕРЫКА. ПРЭМІЮ НОБЕЛЯ Ў ЛІТАРАТУРЫ ДАЛІ НЕ ТАМУ ПІСЬМЕННИКУ

Не толькі кітайскія ўлады, чый дысідэнт атрымаў прэмію Нобеля за мір, не задаволеныя рашэннем шведскай каралеўскай акадэміі, якая вызначае лаўрэатаў узнагароды. Свае «фу» таксама выказаўць левыя інтэлектуалы Лацінскай Амерыкі. Ім не падабаецца, што прэмію за літаратуру атрымаў перуанец Марыё Варгас Льоса. Апошні вядомы не толькі як бліскучы літаратар. У 1980-я гады Льоса ўступіў у канфлікт з левым інтэлектуаламі, выступіўшы ў падтрымку лібералаў. З часам пісьменнік стаў нават сімвалам лібералаў усего кантynенту. Каб неяк насаліць нобелейскому лаўрэату, левая прэса прыдумала цікавую тэорыю пра тое, што існуюць два Льосы. Першы — Варгас Льоса, які пісаў у 60-70-я з пазіцый марксіста, і цяперашні Льоса — ліберальны. І быццам прэмію Нобеля атрымаў менавіта малады левы прагрэсіўны Льоса. Пры гэтым яны спекулююць на tym факце, што раннія творы аўтара сапраўды разглядаўся шмат кім як атака на тагачасную лацінаамерыканскую мадэль капіталізму. Так, першую книгу Льосы «Горад і сабакі» не хацелі друкаваць па той прычыне, што аўтар паказвае быт вайсковых кадэтаў. Цэнзары ўбачылі тут замах на ўсю сістэму вайсковых дыктатур, якія панавалі тады ў рэгіёне. Тэорыя гэтая, аднак, мае слабыя месцы. Творы, якія Льоса напісаў ужо будучы лібералам, таксама дастаткова цікавыя і значныя.

На матэрыялах «Rebellion» (Мексіка)

РАСІЯ. АБЛОМ У ПАТРЫЁТАЎ

Мякка кажучы, шок перажылі аматары расійскага нацыяналізму. Так званыя «далёкаўсходнія партызаны» аказаліся зусім не тымі, за каго іх успрымалі. Нагадаем, што на пачатку лета ўсю Расію абліяцела сенсацыйная навіна: група хлопцаў з-пад Уладзівастоку начала партызансскую вайну супраць рэжыму. Уздельнікі атрада забівалі міліцыянеру, рабілі падпалы аддзяленняў РАУС і г.д. Пра ідэйны профіль партызан было вядома мала. Хіба што існаваў невялікі тэкст у інтэрнэце, дзе сучаснае кірауніцтва Расіі мялявалася як антынародная ўлада алігархія семіцкага паходжання, якую трэба змяніць любымі сродкамі. Аднак нават такой няпэўнай інфармацыі расійскім патрыётам хапіла, каб стварыць з партызан сапраўдны культ. Шматлікія нацыяналістычныя арганізацыі заяўлілі пра сваю падтрымку герылы на Далёкім Усходзе, а некаторыя нават паведамілі, што таксама гатовыя ўзяцца за зброю і пайсці ў лясы (натуральная, гэта была медыйная кашка). Між тым, тых хлопцаў у рамках маштабнай паліцыйскай аперацыі каго забілі, а каго скапілі. З часам стала больш вядома пра іх саміх і пра іх чын. У прыватнасці, днімі ў сеціве з'явіўся ролік з партызанамі, на якім сярод іншага фігуруе іх прывітанне братам на Паўночным Каўказе. Ёсць у спічы такія характэрныя фразы: «Ваша магутна імперыя — Расійская Федэрацыя — тримаецца цалкам на алкагалізме і баязлівасці. Аднойчы яна абрываецца, і вы разам з ёй у бездань зваліцесь. Вы можаце ашукваць гэтых лохаў, якія з-за рабскай сутнасці не могуць разгадаць вашу хлусню... Але вы не ашукваеце Усівышнага, бо ён бачыць усё». Таксама ёсць інфармацыя, што адзін з лідэраў групы быў вахабітам. Такіх маналогаў цалкам хапіла, каб у вачах патрыётаваў партызаны з герояў ператварыліся ў здраднікаў. Праўда, эксперты не выключаюць, што ролік мог быць правакацыяй ФСБ, якая зацікаўлена ў кампраметаціі пайстаницаў.

На матэрыялах ЖЖ

► ПАРАДОКСЫ ПЕРАПІСУ

КОЛЬКІ Ў РАСІІ ПАГУАСАЎ ХУЛІ?

Алег НОВІКАЎ

14 кастрычніка ў Расійскай Федэрацыі пачаўся перапіс насељніцтва, у рамках якога таксама плануецца высветліць нацыянальны склад краіны. Без палітычных правакацый на гэтай глебе не абышлося.

Дазваляеца выбраць любую нацыю з прапанаваных у лісце перапісчыка, а іх там аж 1840. Такое ўражанне, што пазбаўленая магчымасці вялікага палітычнага выбараў (у Расіі браць удзел у выбарах дазваляеца толькі кандыдатам ад 7 партый) расійская публіка папросту ашалела ад такой дэмакратыі. Яшчэ ў 2000 годзе падчас мінулага перапісу грамадзянине, асабліва моладзь, павесяліліся. Шмат хто ў пятым граffe пазначыў сябе эльфам або гоблінам — персанажамі вельмі папулярнай на той час казачнай сагі Толкіена.

Праз дзесяць гадоў трэба чакаць паўтарэння падзеі. Кожны грамадзянін РФ мае поўнае права запісацца ў прадстаўніцтве такіх этнічных груп, як «без нацыі», «без нацыянальнай прыналежнасці», «без нацыянальнасці», «грамадзянін зямлі», «грамадзяніні свetu», «жыхары сусвету», «жыхары зямлі», «інтэрнацыяналісты», «не вызначыліся», «невядома», «не», «ніякія нацыянальнасць», «адсутнічае», «расійцы», «складаная нацыянальнасць», «савецкія», «чалавек», «чалавек зямлі», «чалавек свету».

Іншыя варыянты быць арыгіналам — абраць сябе нейкую экзатычную нацыянальнасць. Асабліва спадабаліся расійцам, мяркуючы па каментарадах у інтэрнэце, такія афіцыйна дазволенія адказы, як аўстравенгры, афраасійцы, бульбашы, ведаросы, замежнікі, інтэрнацыяналісты, кацапы, камапаліты, хрышчонкы, маларосы, метысы, мулаты, папуасы хулі, праваслаўныя эстанцы, стараверы, старажылы, фараоны, чалавек, чудзь, чухонцы...

Але думаеца, што галоўнай правакацыяй стане гульня з вядомым словам з трох літар. Аказаваецца, на прасторах былой імперыі жывуць кітайскія мусульмане (дунганде), якія называюць сябе «х...х». У сеціве ўжо з'явілася іншыя: «Расіі важныя кожны х...х». Вось што пішуць яе арганізатары: «Прапануем, улічваючы быдлячае стаўленне ўлады да народаў Расіі, у знак пратэсту супраць таго, што на ўсіх пакладзены вышэйзгаданы ўладны х...х, падчас перапісу называць сябе менавіта «х...м».

Калі сур'ёзна, то, безумоўна, перапіс і пункт пра нацыянальнасць — гэта вялікая палітыка. Асабліва ў рэгіёнах, дзе мясцовая эліта для легітымациі сваёй аўтэнтічності мусіць абавірацца на нейкую статыстыку.

Ужо задоўга да перапісу ў прэсі шмат пісалі пра татарскае пытанне. У паперах перапісчыкаў татар

падзялілі на дробныя этнічныя групы. Ёсць 113 варыяцый іх назваў — ад булгар да рэгіональных груп у складзе татар і булгар. Напрыклад, мішары, тэпцяры, крашэні, нагайбакі, астраханскія татары, сібірскія татары (у тым ліку падгрупы сібірскіх татараў — барабінцы, чулымскія цюркі, бухарцы, сарты і г.д.).

У Казані такую поліфанічнасць разглядаюць як спробу штучнімі сродкамі паменшыць колькасць татар і пазбавіць нацыю магчымасці патрабаваць для сябе ад Масквы нейкія прывілеі. Раней татары выступалі за наданне татарскай мове статусу афіцыйнай. Апошні год казанская адміністрацыя вядзе кампанію за тое, каб усе татары запісваліся татарамі.

Татарскае пытанне актуальна і ў Башкіріі, дзе тытульная нацыя доўгі час была меншай за татар і рускіх. У часы кіравання Муртазы Рахімава перапісы ў рэгіёне фактычна фальсіфіковалі, каб павялічыць працэнт башкірскага этнасу. Дэмографы папросту вар'яцілі, калі бачылі лічбы. Калі ім верышь, то ў 1990-я Башкіры перажывалі сапраўдны дэмографічны бум.

Цікава рэакцыя грамадскасці на ініцыятыву траціцкай групы «Рух супраціву імя Пятра Аляксееў» (ДСПА). Група выступіла з заклікам да левых актыўістаў у ходзе перапісу называць сябе «савецкі». Матывы яе прыхильнікаў досьцілі дзіўна: «Пасля таго, як СССР перастаў існаваць,

Кожны грамадзянін РФ мае поўнае права запісацца ў прадстаўніцтве такіх этнічных груп, як «без нацыі», «без нацыянальнай прыналежнасці», «без нацыянальнасці», «грамадзянін зямлі»

ён пачаў паступова перасоўвацца ў галіну знакаў. І адтаго, якія знакі возьмуць верх, заўсякшчы шмат што. Ці будзе СССР успрымана знакам жахлівой дыктатуры і тэрору? Або сімвалам сапраўднай альтэрнатыўнай цывілізацыі, якая кінула вылік свету прыгнёту і работу? Вось што для мяне Савецкі Саюз. Таму я запішуся савецкім, і іншым да такую парадку. Калі вынікі перапісу пакажуць, што савецкіх людзей большасць — для адстойвання нашых інтарэсаў нам не трэба будзе чакаць чарговага фарсу выбараў.

Паказальна, што гэта ідэя не сустэрэла падтрымкі. Новае пакаленне расійскіх левых не хоча быць «савецкім». Яно надае перавагу тэрміну «інтэрнацыяналіст».

Самай рэзананснай справай аказаўся праблема сібірак. Узімку нацыянальнасці «сібірак» выдумана набрыдзю інтэрнацыянальных гнояў, якія паставілі мэтай зняволу нацыянальной добраі якасці, нацыянальных пачуццяў і духоўнасці ўсіх народаў, што насяляюць Сібір. І таму кожны рускі сібірак павінен называцца расійцам.

З улікам наяўнасці асобнай Сібірской федэральнай акругі да сібіраку могуць сябе аднесці прыкладна 20 мільёнаў чалавек. Думаеца, што наўрадці сібіраку будзе вельмі шмат, аднак штуршок для развіцця лакальнай ідэнтычнасці акцыя ўжо дала. Нехта Саян Андрыянаў напісаў гімн «Мы сібіракі». У Новасібірску ўзнікла культурная суполка «Нацыя сібіракоў». Часам у сеціве нават можна пабачыць літаратурныя эксперыменты, калі нехта спрабуе пісаць на сібірскай мове. Напрыклад:

«Мы сибіріяне ся зырим как постать любоносі, и твердо собралися поклась все силы гля всевобочево розвитя. Мы загарківам всех народов с присоветом мира, дружы и ровноправной соработы!»

Ці было б гэта магчымыя без перапісу?

Ініцыятыва была падхоплена шматлікімі інтэрнэт-карэстальнікамі. «Сапраўдныя сібіракі» мяркуюць, што калі жыхары Сібіры арганізавана аднісусць сябе да сібіракоў, дык з'явіцца магчымасць стварыць нацыянальную калектыўную супольнасць, і нават атрымаць адпаведныя права.

Інфармацыя шырока распаўсюдзілася ў блогах і ў інтэрнэт-СМИ і выклікала хвалю бурных абмеркаванняў, якія не спыняюцца дагэтуль.

Так, Віктар Арлоў, сябра Савета Федэрациі, назваў акцыю «заявай, якіе патыхае сепаратызмам». «Гэта можа стаць небяспечным прэцэдэнтам, што ў канчатковым выніку прывядзе да рассчэцння рускага народа на дробныя часткі», — адзначыў сенатар. Яго падтрымалі шэраг маскоўскіх і правінціальных чыноўнікаў.

На сайце фашыстскага руху «Рускі образ» гаворыцца: «З'явіліся

Кожны грамадзянін РФ мае поўнае права запісацца ў прадстаўніцтве такіх этнічных груп, як «без нацыі», «без нацыянальнай прыналежнасці», «без нацыянальнасці», «грамадзянін зямлі»

нейкія ініцыятыўныя групы, якія выступаюць за ўключэнне ў пералік нацыянальнасцяў новай, ніколі раней не вядомай нацыянальнасці — «сібірак». Нацыянальнасць «сібірак» выдумана набрыдзю інтэрнацыянальных гнояў, якія паставілі мэтай зняволу нацыянальной добраі якасці, нацыянальных пачуццяў і духоўнасці ўсіх народаў, што насяляюць Сібір. І таму кожны рускі сібірак павінен называцца расійцам».

ЦІКАВА

ТУАРЭГ — ГЭТА НЕ «ФОЛЬКСВАГЕН»

Сяргей Банько, напэуна, адзіны беларус, які апошнім часам быў у гасцях у туарэгай — народу пустыні Сахара.
Сваімі ўражаннямі ён падзяліўся з журналістам «Новага часу» Алегам Новікам.

— Як ты пазнаёміўся з туарэгамі? Чаму ўзнікла цікавасць да гэтага народа?

— Падчас навучання ва ўніверсітэце ў Трыпалі сустрэўся з людзьмі, якія былі знешне і па паводзінах вельмі не падобныя на арабаў. Спытаўся, хто яны такія. Кажуць — туарэгі. Мянене зацікаўла іх музыка. Неяк сказаў аднаму з іх, што хацеў бы больш даведацца пра іх народ і культуру. Прыкладна праз месяц яны запрасілі мяне да сябе ў гасці. Так я пачаў знаёміцца з мовай, фальклорам, музыкай туарэгаў. Пазней пабываў у Сахары непасрэдна ў зоне, дзе вандруюць іх племёны. Наведаў іх гарады.

— Колкі ўсяго туарэгаў на свеце?

— Цяжка сказаць. Іх папросту немагчыма пералічыць, паколькі яны вядуць вандроўны лад жыцця і не вельмі ахвотна ўступаюць у контакты з дзяржавай. Называюць лічбу 5 мільёнаў чалавек. Увогуле, калі ты пытгаеш туарэга, якой ён нацыянальнасці, той папросту адказвае: «Я з пустыні». Супольнасць туарэгаў — нейкі кангламерат берберскіх племёнаў, які часта называецца Азавад. Яго ўмоўныя межы цягнуцца ад Захаду Нігера да Захаду Лівіі. Гэта нейкая дзяржава ў дзяржаве. Яна не мае адміністратyных межаў, яе ніхто не прызнае афіцыйна, аднак турбаваць вандроўнікаў таксама асцерагаюцца. Здаецца, толькі ў Малі спрабавалі неяк наладзіць больш-менш нормальную адміністратyную мяжу з краінамі-суседзямі, якая праходзіла па землях Азавад. Туарэгі папросту знішчылі памежныя гарнізоны, а палонічных забралі ў рабства.

— Ты сам асабіста бачыў рабоўтуарэгаў?

— Я сустракаўся з лівійскімі туарэгамі, якія сярод туарэгаў лічадзяць, так бы мовіць, найбольш інтэграванымі ў арабскае грамадства. Кадафі праводзіць адносна іх спецыяльную палітыку — будзе дамы, шпіталі, школы. Спрабуе перасяляць іх у гарады. Таму ў Лівіі інстытута рабства ў туарэгаў дакладна няма. Аднак яно захавалася сярод туарэгаў Малі і Нігера. Па tym, што мне распавядалі, гэта цяжка назваць рабствам у класічным разуменні гэтага тэрміну. Звычайна рабы — гэта папросту быўшыя салдаты гэтых краін, якія трапілі ў палон. Трапляючы ў рабства, яны аўтаматычна становішца сябрамі сям'і, у якой працуюць. Пры гэтым пакідаюць за сабою права шукань іншага гаспадара. Калі раб сыходзіць ад гаспадара, для апошніга гэта вялікая ганьба. У сяве чаргую, для раба самая вялікая ганьба, калі яго выганяюць з сям'і ён становіцца вольным чалавекам.

Даведка:

Туарэгі — народ групы бербераў у Малі, Нігерыі, Буркіна-Фасо, Марока, Алжыры і Лівіі.

Туарэгі лічыцца нашчадкамі бербераў (еўрапеоідная раса), якія ў VIII стагоддзі былі выцеснены арабскімі заваёўнікамі ў Паўночную Афрыку, дзе перайшлі да вандроўнага ладу жыцця. У этыя перыяд туарэгі падпала пад ісламізацыю. Падчас каланіяльнай эры былі ўключаны ў Французскую Заходнюю Афрыку. Пасля краху каланіялізму туарэгі не атрымалі ўласнай дзяржаўнасці. Заходуваюць племянное дзяленне і элементы патрыярхальнага ладу: народ падзяляеца на племянныя ці «барабанныя» групы, якімі кіруе правадыр, чиу ўладу сімвалізуе барабан.

— Туарэгі пасля прыходу арабаў прынялі іслам. Якую ролю адыгрывае рэлігія ў падсядзённым жыцці туарэгаў?

— У параўнанні з арабскім грамадствам, тут менш ролі, больш нейкай еўрапейскасці. На вуліцах не так будна. Больш грамадскага парадку, хатня самае вялікае пакаранне для злодзея — байкот з боку грамадства (людзі перастаюць з імі размаўляць). Музыка туарэгаў вельмі нагадвае музыку раманскіх народаў. Берберская жанчыні не хаваюць твар. Дзяўчыны могуць свободна сядзець у кафі і рухацца па гораду без супрадаважэння мужчын. Увогуле, ролі жанчын сярод туарэгаў вельмі вялікай. Кабета трывмае ўсю хатнюю гаспадарку, а мужчына больш часу праводзіць у пустыні. Дарэчы, існуе нават спецыяльная мова і правапіс для жанчын. Жанчыны карыстаюцца арабскім правапісам. Самае цікавае, што ім, у адрозненні ад жанчын, дазволена быць непісменнымі. Аднак казаць пра тое, што іслам не адыгрывае ніякай ролі, было бы няправільна. Вялікім аўтарытэтам карыстаюцца мурабіты — дэрвіши. У туарэгаў забаронены алкаголь. Яны п'юць нешта падобнае на разбадлены кефір.

— Як ставіліся да цябе як да беларуса?

— Гістарычна да ёўрапейцаў ставіліся вельмі асцярожна. Калі мы прыехалі ў зону туарэгаў,

нашу машыну ўважліва аблушкалі, у адрозненні ад арабскіх памежнікаў, якія вельмі флегматычныя. Сярод некаторых кланаў, напрыклад народу Туду, амаль да нядыўняга часу існавала правіла забіваць кожнага белага чалавека. Гэта, натуральна, не расавая забабоны, а папросту страх, што за першым белым чалавеком прыйдзе другі. Аднак калі ўсе фармальнасці паспяхова пройдзеныя, да цябе ставяцца вельмі добра. Пачынае працаўца правіла забіваць кожнага белага чалавека. Гэта, натуральна, не расавая забабоны, а папросту страх, што за першым белым чалавеком прыйдзе другі. Аднак калі ўсе фармальнасці паспяхова пройдзеныя, да цябе ставяцца вельмі добра. Пачынае працаўца

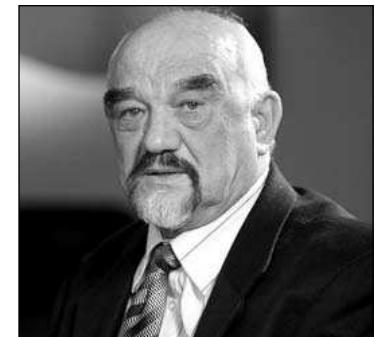
— У кожнай краіне свая асобная сітуацыя. У той жа Лівіі, як я казаў, улады праводзяць палітыку на культурную інтэграцыю туарэгаў. Вялікую ролю адыгрывае сам палкоўнік Кадафі, які носіць адзенне туарэгаў, любіць жыць у пустыні. У другіх краінах сітуацыя іншая. Магчыма, нейкія структуры дзяржаўнасці могуць узімку ў Нігеры, дзе моцныя сепаратысцкія настроі з-за спробаў уладаў і французскіх кампаній здабываць у зоне туарэгаў уран. Канфлікт тут працягваецца з пачатку 90-х. Аднак тут важна тое, што посіхалогія вандроўніка не адпавядае кодексу грамадзяніна любой, нават туарэгскай дзяржавы. Адзін з элементаў філасофіі жыцця ў Сахары — гэта пачуццё неабмежаванай свабоды.

▼ ПАЛІТЫКІ ТЫДНЯ

ІГАР СМІРНОЎ

Да ўсіх іншых праблем Смірноў, презідэнта непрызнанай Прыднястроўскай Малдаўскай Рэспублікі (ПМР), дадалася яшчэ адна, вельмі незвычайная. Гаворка пра «Энцыклапедыю Прыднястроўя» — маштабны праект, які дзяржава запусціла ў 2007 годзе.

«Гэта фундаментальная праца,

у якой будуць асветленыя ўсе аспекты жыцця нашай дзяржавы: шлях станаўлення і здабыцца незалежнасці», — падкрэсліў тады Сяян Берыл, рэктар універсітэта ў Ціраспалі і кіраўнік рэдакцыі энцыклапедыі. Праз трэх гады, у верасні 2010-га, адбылася прэзентацыя кнігі. І адразу пачаўся сандал. Шэраг арганізацый (галоўным чынам жаночых) заявілі, што энцыклапедыя — фальсіфікацыя гісторыі ПМР. На яе старонках няма інфармацыі пра шэраг асобаў, якія стаялі ў вытоку стварэння ПМР або зімалі высокія пасады ў першыя гады існавання дзяржавы. Затое значнае месца ў кнізе займае опус пра геральдычны шлях Ганны Волкавай, цяперашняй дарадчыцы Смірнова і адной з галоўных аўтараў энцыклапедыі. Волкова адвяла сама себе вялікую ролю ў падзеях 1991 года, калі была створаная ПМР, што, на думку аўтараў ліста, няпраўда: «Волкова не ведае, як мернуньць у пікетах, здабываць зброю, арганізоўваць пахаванні і хаваць аднапалочан, не была ў акопах з намі і г. д. Яна спала ў чыстым ложку і ўладкоўвала сваё асабістасце жыццё і, як сама піша, увесь час знаходзілася ў крэсле побач з прэзідэнтам. І не больш за гэта». Відавочна, што канфлікт вакол Волковай — гэта спроба часткі ветэранаў прайднястроўскага руху вярнуць сабе быўшыя пазіцыі ў кіраўніцтве, з якіх іх пасунулі людзі смірноўскага клану. З іншага боку, гісторыя з энцыклапедыяй даказвае, што нават айцы-заснавальнікі ПМР не задаволеныя дзяржавай, якую калісьці самі і стварылі.

КРЫСЦІН О'ДОНЭЛ

«Новы Час» ужо пісаў, што сваімі цікавымі заявамі Крысцін О'Донэл, кандыдат ад партыі рэспубліканцаў на пасаду губернатара ў штаце Дэлавер, сябра кансерватыўнай групы Tea party, перавяла выбарчую дыскусію ў нешта дзіўнае. Нагадаем, што адзін з яе экстравагантных лозунгаў — пра шкоднасць мастурбациі, якая быццам бы разбурае сем'і. Самае смешнае, што апаненты з дэмакратычнага лагера спрачаюцца з ёй на поўным сур'ёзе. На базе рэдакцыі часопіса «The Nation», блізкага да партыі дэмакратаў, адбыўся круглы стол з мэтай разбурыць тэзы Крысцін. Са спасылкай на нейкія аптытанні, якія сведчаць, што гэтым займаюцца 94 працэнты мужчын і 84 працэнты жанчын, дэмакраты прыйшлі да вынівовы, што Крысцін не адлюстроўвае погляды большасці амерыканцаў. Канчатковы адказ, праўда, за выбаршчыкамі, які 2 лістапада будуць абіраць паміж Крысцін і яе апанентам дэмакратам. Між тым, шматлікія палітолагі ўжо занепакоеныя. Пераможа Крысцін ці не, яна ўжо выпусціла джына з бутэлькі. Тэма мастурбациі можа стаць адной з галоўных у прэзідэнцкай кампаніі 2012 года.

АБДАЛЛА АЛЬ САУД

Кароль Саудаўскай Аравіі прыняў рэшэнне, якое ўскالыхнула ўвесь мусульманскі свет. Цяпер выключна сябры блізкага да караля Саеву вялікіх улемаў (муфціі, знаўцы ісламу) маюць права тлумачыць фатвы (рэлігійныя тэксты). Трактоўкі тых фатваў вельмі папулярныя сярод мусульман. У інтэрнэце існаваў цэлы сегмент сайту, прысвечаных гэтаму пытанню, плюс працае асобны тэлеканал. Зараз усе гэтыя СМИ фармальна забароненыя. Аднак вялікае пытанне, ці здолъная дзяржаве сапраўды заблакаваць тых жа крамольныя сайты. Акрамя таго, некаторыя мулы і знаўцы ісламу выступілі супраць закону. Па іх словам, заканадаўства, па-першым, парушае адзінства мусульманскага свету, па-другое, супрэчыць прынцыпам суніцкага ісламу, які выступае супраць іерархічнага прынцыпу мадэлі царквы і нейкіх пасярэднікаў паміж Богам і чалавекам. Крытыкі рэформы нават парайноўваюць яе з працэсам будаўніцтва царкоўнай іерархіі ў раннім хрысціянстве. Што да караля, то яго ўчынкі лагічныя. Спасылкі на фатвы часта ўжываюцца ўладамі не толькі для таго, каб урэгуляваць нейкія канфлікты ў побыце, але нават дыпламатычныя адносіны. Шмат інтэрпрэтаций тут ўжына непатрэбна. Між тым, дэкрэт пра фатвы можа быць вялікім падарункам для апазіцыі. Незадаволеныя рэформай ужо патрабавалі стварэння незалежнага савету муфціяў.

► З НАГОДЫ

СІМВАЛ БЕЛАРУСКАЙ СВАБОДЫ

300 ГАДОЎ МІНСКАЙ КАТЭДРЫ

Аляксей ХАДЫКА

9 кастрычніка ў мінскім катэдralным касцёле св. Дзевы Марыі адбыліся юбілейныя ўрачыстасці, прысвечаныя 300-годдзю асвячэння храма. Святкаванні праходзілі пад дэзвізам «Радасць і надзея» («Gaudium et spes») — сімвалічным для архітэктурнага помніка са складанай, як і ў самой беларускай сталіцы, гісторыяй.

Урачыстасць вёў спецыяльны легат Папы Рымскага Бенедыкта XVI кардынал Юзаф Томка, які па-беларуску павітаў прысутных: «Сёння мы сустракаемся ў гэтым месцы з гісторыяй, якая можа здавацца раманам. Трыста гадоў таму касцёл быў асвеченны, і за гэтыя тры стагоддзі архідышэзія неаднаразова скасоўвалася і зноў адраджалася. Касцёл працягваў існаваць і пасля другой сусветнай вайны як сімвал надзеі».

Пасланне галавы каталіцкай царквы да грамадзян нашай краіны агучыў ксёндз Эдмунд Даўгіловіч. Ля старажытных сцен стаялі шматлікі вернікі: тыя, каму не хапіла месца, маліліся перад увадам, назираючы за набажэнствам па вялікім маніторы на вуліцы.

Свецкая ўлада салідарызувалася з царкоўнай. Пасланне Аляксандра Лукашэнкі, таксама па-беларуску, зачытала намесніца кіраўніка прэзідэнцкай адміністрацыі Наталля Пяткевіч.

Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусеўч, падзякаваўшы святому айцу і ягонаму спецыяльному пасланніку за шанаванне беларускага народа, яго культуры і касцёла, перадаў Бенедыкту XVI адмысловае запрашэнне: «Касцёл у Беларусі, не зважаючы на дзесяцігоддзі ганення, сёння адраджаецца, моліцца за Папу і вельмі, вельмі, вельмі яго чакае».

Храм і горад

Напярэдадні на канферэнцыі, прысвечанай юбілейным святкаванням, арцыбіскуп Кандрусеўч выказаў думку, што на 8 новых пляцоўках, выдзеленых дзяржавай для будаўніцтва новых касцёлаў, варта паспрабаваць перанесці гістарычныя драўляныя храмы з закінутых вёсак. Зберагаючы спадчыну, можна адначасова вырашыць праблему нястачы храмаў у спальных раёнах сталіцы. Сапраўды, у горадзе з насельніцтвам у 1 мільён 839 тысяч чалавек дзеянічае толькі 4 касцёлы ў цэнтры і 1 у Серабранцы.

Між тым, калі ў 1654 годзе ў Мінску на рагу вуліцы Койданаўскай і Высокага рынку (непер вул. Рэвалюцыйная, 1) мураваную сядзібу багатага месціча Ягора Гегера з драўлянай капліцай набыў для езуітаў смаленскі біскуп Геранім Сангушка, насельніцтва горада вагалася каля 5 тысяч чалавек. А

Касцёл св. Дзевы Марыі сёння

Катэдра ў 1914 годзе. Фота

пасля таго, як 3 ліпеня 1655 года горад апанавалі маскоўцы і 4 гады рабавалі яго, насельніцтва значна паменела — да 2 тысяч. Ды і ў 1800 годзе насельніцтва складала толькі 6656 чалавек. Між тым, на момант з'яўлення ў Мінску езуітаў, якія пазней збудавалі будучую катэдру, у горадзе ўжо дзеянічалі: найстарэйшы касцёл св. Троіцы і Унебаўзяцця Марыі (1390), храмы кляштараў дамініканцаў (пасля 1605), бенедыкцінак (пасля 1633), бернардынак (1642) і бернардынцаў (1644).

У 1800 годзе ў горадзе з'яўліся францысканцы — яшчэ да таго, як 31 ліпеня 1700 года езуіты заснавалі каменны храм. За 10 гадоў паўстаў прыгажайшы ў Мінску будынак — прыкладна такі, які, адрастураваны, сёння бачаць мінчуки — трохневавая базіліка з дзвіном вежамі з чатыры ярусы на фасадзе і са своеасаблівой галерайкай пры ўваходзе, сцены якой тады былі ўмацаваныя жалезнімі кратамі.

Асвячэнне храма пад тытулам Ісуса, Дзевы Марыі і св. Барбары 16 сакавіка 1710 года правёў віленскі біскуп Канстантын Казімір Бжастоўскі. Апошні быў ахвяраўцам на езуіцкую місію і касцёл, падараўшы майстак Ніжніе ў Мінскім ваяводстве. Так, як і рэферэндарый ВКЛ Цыпрыян Бжастоўскі (у 1680-м перадаў місіі майстак Ніжніе ў Аршанскім павеце і 50 тысяч злотых), і вядомы па партрэце Рэмбранта («Польскі вершнік» у Нью-Ёркскім музеі Фрык) канц-

крыштаф Завіша, знаходзілася ягоная выява — у зброе, з блакітнай ордэнской стужкай. Памяць пра Завішу была асабліва ўдзячнай, таму што ён падараў храму мошчы св. Феліцыяна — адну з самых знакамітых мінскіх хрысціянскіх рэліквій, вызначыўшы такім чынам і назыву капліцы.

Дарэчы, уявіць сабе выгляд партрэта Завіши можна па выяве яго пляменінка, Крыштафа Тэабальда,

якія прызначаліся для суседняга касцёла св. Язэпа пры кляштары бернардынцаў, а зараз захоўваецца ў Гістарычным музеі. Сцены капліцы размалываў мастак Матей Бейтнік, а на канчаткова завершаных вежах з'яўліся чатыры званы з чалавечымі імёнамі — Якуб, вагой 450 пудоў, Казімір, Тадэвуш і Феліцыян. У іншых вежаў у другім ярусе паўсталі скульптуры апосталаў Пятра і Паўла, а ў цэнтральнай нишы франтона — постаць Божай Маці з Дзіцяткам.

У мастацкім жыцці горада храм адзначыўся і як месца працы самага папулярнага жывапісца XIX стагоддзя Яна Дамеля (1780–1840). Пераехаўшы ў Мінск у 1822 годзе, мастак, па ўспамінах яго сучасніка Адама Шэмеша, у падзямеллях сабора, якія былі месцам пахавання прадстаўнікоў радавітай шляхты, рабіў натурыяльную пастаноўку для сваіх карцін. Тых, дзе патрабаваўся эфект штучнага асвятлення ў цэнтры: «Затворніцтва св. Пятра» і «Палажэнне ў труну».

Прыгаданы Адам Шэмеш, які па замове Уладзіслава Сыракомлі рабіў апісанні мінскіх храмаў для яго нарыва «Мінск», занатаваў шмат дэталяў пра аздабленне інтэр'ераў катэдры. Чаму катэдры? Па скасаванні ордэна езуітаў у 1773 годзе касцёл робіцца прыходскім (а калегіум — 6-гадовай свецкай школай). А пасля таго, як Мінск падпаў пад расійскую панаванне, з утварэннем Мінскай каталіцкай дыяцэзіі, па ўказе Паўла I храм атрымаў статус катэдральнага. Адбылася яго рэканструкцыя пад тытулам св. Дзевы Марыі.

У катэдры да XIX стагоддзя сабраўся сапраўдны музей. У закрыты — партрэты дабрачынцаў езуітаў: віленскага біскупу Канстантын Бжастоўскага, Сымона Міхойскага, канцлера Марціна Агінскага, Марціна-Казіміра Валадковіча... На сценах — стацыя Хрыстовай пакуты, копіі з палотнаў італьянца Дамінікіна, вывезеных з Ніясвіжа часоў Кароля Станіслава Радзівіла, «Пане Каҳанку». Нарэшце, 4 арыгіналы і адна ўдалая копія твораў выдатнага польскага мастака, выхаванца Акадэміі св. Лука ў Рыме Шымана Чаховіча (1689–1775). Гэта былі вобразы святых Юзафа, Барбары (пры бакавых алтарах, на месцы колішніх амбонаў, з якіх праводзілі дысліты езуіты), Яна і Тадэвуша.

А храм пераўтвараўся ў скончанае святыні і выдатных помнікаў мастацтва. Партрэт Бжастоўскага мы ўжо прыгадалі, а вось у капліцы праваруч ад галоўнага алтара, якую фундаваў старадубскі стараста, а потым мінскі ваявода

Паколькі ў часы савецкага варварства храм быў зачынены (1934), а яго інтэр'еры і начынне канчатковыя знішчаны перабудоўрай 1951 года, якасць жывапісу Чаховіча раім уяўіць па карціне «Палажэнне ў труну» (1731) з Кра-

каўскага нацыянальнага музея. Шмат новага ў храме з'яўлялся пры першым біскупе Мінскай дыяцэзіі Якубу Дадэрку, які аднаўляў будынак пасля моцнага пажару 1797 года. Усе скляпенні трох нефаў, сцены і калоны карцінамі і сімваламі з Новага запавету, а таксама надпісамі і арнаментамі ўпрыгожыў лепшы мінскі мастак Казімір Анташэўскі.

Сёня роспісы часткова адрестаўраваныя. У інтэр'ерах знаходзіліся творы слыннага майстра Іосіфа Аляшкевіча і работы менш вядомых мастакоў — Ігнація Дарэцкі, Якуба Бразера. На высокіх хорах усталявалі арганы «на 24 галасы, выдатнай архітэктуры».

Калі горад па складзе насељніцтва ўсё болей рабіўся габрэйска-расійскім, катэдра заставалася сімвалам даўняга часу, архітэктурнай дамінантай і мастацкай візітоўкай Мінска. Яе велічнае аблічча адбілася на многіх творах — малюнках Іосіфа Пешкі, Напалеона Орды, літаграфіі Леона Жана Бапціста Сабаце па малюнку Б. Лаверні. На апошній, датаванай 1840 годам, — панарама ўсёй плошчы Высокага рынку, з ратушай і піраміdalнымі таполімі. За 17 гадоў да таго, як «хамская ўлада» з Усходу ў асобе Аляксандра II Раманава загадаў знішчыць ратушу — бо, па ўспамінах сучаснікаў, «яна сваім існаваннем нагадвала жыхарам пра звычай мінулага часу, пра Магдэбургскія права». Сквер зруйнаваўся таксама.

Як фенікс...

Рыхтуючыся да 300-годдзя катэдры, мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусеўч так сказаў пра храм: «Знішчаны, зняжваны і пакінуты на небыццё, ён адраджаецца, як фенікс з попелу. На гісторыі гэтай нашай галоўнай святыні вельмі добра бачна, як Хрыстос піша праста на крыхіх лінейках гісторыі і як ён ставіць апошнюю кропку над і».

Наушчадкі Аляксандра II з Ленінграду, «аднаўляючы» наш горад пасля другой сусветнай вайны, пераўтварылі касцёл у спартовую залу. А перад тым храм зачынілі. Паралельна зруйнаваўшы мноства іншых святыняў і амаль увесь стары горад. Ёсьць унікальны здымак канца чэрвеня 1941 года — мінчуки моляцца ў катэдры.

Тое, што касцёл св. Дзевы Марыі аднавіўся толькі пасля знікнення савецкай імперыі, уключае яго ў шэраг вобразных сімвалаў беларускай свободы і незалежнасці. 21 кастрычніка 1997 года касцёл нанова кансекравалі.

10 снежня 2005 года адбыліся ўрачыстыя асвячэнне ўзноўленага галоўнага алтара святыні і каранаванне абрэзія Імя Марыі Беззаганнай Зачатай — дару Яна Паўла II. Таксама быў асвечені новыя арганы, пабудаваныя аўстроўскімі майстрамі.

Пакуль не ўсе сімвалы свободы і незалежнасці вернутыя, але ўжо ёсць дзе памаліцца за вяртанне астатніх.

▶ ПАДРАБЯЗНАСЦІ

ШТО СЛУХАЮЦЬ БЕЛАРУСЫ ПОЛЬШЧЫ

Анатоль МЯЛЬГУЙ

Сродкі масавай інфармацыі і наша выданне паведамлялі, што ў канцы мінулага месяца ў сталічнай галерэі «Ў» адбылася прэзентацыя новай версіі сайта Беларускай інтэрнэт-бібліятэкі (Kamunicat.org), на якой прысутнічалі супрацоўнікі гэтага рэсурсу пад кіраўніцтвам Яраслава Яванюка. Сярод прыемных нечаканасцяў прэзентацыі было і знаёмства мінчукоў з навінкамі беластоцкай кніжнай і музичнай культуры.

Сапраўды, новыя беларускія кнігі і дыскі з Беласточчыны сведчыць пра пашырэнне выдавецкай актыўнасці беларусаў Польшчы. А з'яўленне выдатных па якасці запісу і выкананых у форме дыгіталаў дыскаў выкананіцаў Беласточчыны распавяддаюць пра ўвагу і падтрымку ўладаў краіны музичнай творчасці беларусаў Польшчы.

Абудзіць душу беларуса

Няма лепшага сродку для гэта, як паслухаваць ці заспіваць песню «нашу не чужую, не з шырокіх вуліц ды эстрад...» (Л. Геніюш). Тым больш, што фальклор Падляшша вельмі багаты і разнастайны. З мэтай папулярызацыі беларускай песні і спеўнай культуры рэгіёну, твораў беларускіх кампазітараў-прафесіяналу ў 1990 годзе ў Бельску-Падляскім быў створаны аматарскі калектыв беларускай песні «Маланка», якім кіруе Сяргей Латышонак.

Менавіта праз беларускую мелодыку ўдзельнікі «Маланкі» імкнучыся паказаць слухачам прыгажосць роднага слова, да-весці тое, што беларуская культура мае вялікі патэнцыял і перспектыву развіцця. А яшчэ, што народная спеўнай творчасць можа стаць жыццёвой крыніцай натхнення для многіх пакаленій беларусаў Беласточчыны.

Нягледзячы на модныя сёння «рэвалюцыйны» падыход да фальклору, яшчэ шмат беларусаў у дыяспары аддаюць перавагу традыцыйнаму выкананню народнай песні. Такі метад быў запатрабаваны ў мінульым, дастаткова выніковы ён і цяпер. І гэта цікаўнасць да традыцій падкрэслена зместам дыска «Родная хата» гурта «Маланка». Кожная песня дыска «Родная хата» — своеасаблівая споведź беларуса, у якой ёсьць падказка землякам наконт таго, што праз спеў і гукі роднай мовы можна абудзіць самыя прыгіснутыя нацыянальныя пачуцці.

Менавіта такой кампазіцыяй у поп-фальклорнай стылістыцы адкрываецца дыск. Гэта спеў «Сустрэча з домам», якая належыць аўтарству кампазітара

Івана Раманчука на верш Ніны Гарагляд. Простыя слова гэтай песні прымушаюць яшчэ раз агледзіцца на акаличнасці жыцця і знайсці згубленасць пачуццё каранёў менавіта на той зямлі, якая завешаць малай радзімай.

Цікава, што песня «Сустрэча з домам», створаная ў метраполіі, была заўважана і па-свойму пераасэнсавана выкананіцамі з дыяспары. Знаёмімі нам пададуцца і некаторыя іншыя творы дыска: «Заручыны», «А ў садзе рэчанька», «Гэй вы, коні!...» Іх адрозніваюць інструментальныя апрацоўкі, да якіх маюць дачыненне акардыяністы Веслаў Далінскі і Андрэй Нікіцок, басіст Кшыштаф Нявінскі, скрыпачка Багуміла Кісель, кіраўнік гурта, скрыпач Сяргей Лукашук, іншыя спевакі (а іх у «Маланцы» трынаццаць чалавек!) і музыкі. Своесаблівыя спеўні каларыт песням «Маланкі» надае моцны голос вакалісткі калектыву Святланы Кобус. Найбольш іскравае талент быў зафіксаваны ў кампазіцыі «Маладзіца», у якой спявачкы ўдалася перадаць шчырыя жаночыя пачуцці з найбольшай адпаведнасцю музичнаму матэрыялу песні.

Моцнымі чалавечымі пачуццямі, якія будуць зразумельны і беларусам, і палякам, адрозніваецца песня ў выкананні «Маланкі», якая дала назуву гэтаму незвычайному дыску — «Родная хата» на музыку Л. Захлеўнага, на верш А. Роўды. Думаю, гэты твор, так далікатна і вытанчана выкананы нашымі землякамі, распавядзе пра іх шчырыя пачуцці, звязаныя з Беларуссю.

Барды розных краін, яднайцеся!

Менавіта для таго, каб пазнаміць землякоў з сусіднікамі з метраполіі, а заадно і скіраваць іх творчасць у нацыянальнае рэчышча, беларусы Беласточчыны ініцыявалі шраг музичных фестаў. Сярод іх нельга не ўспомніць грандыёзныя

агульнопольскі фестываль «Беларуская Песня», які ў мінульым годзе адбыўся ажно ў саракавы раз! Маюць сваю даўнюю гісторыю і фэсты, скіраваныя на моладзевую аўдиторыю. Гэта і знакамітае «Басовішча», а таксама фестываль аўтарскай песні «Бардаўская восень», які праводзіць Звяз беларускай моладзі.

У адрозненіе ад «Басовішча», якое апошнім часам неабрэгутавана змяніла свой беларускамоўны фармат, «Бардаўская восень» застаецца надзейнай трывалай аўтараў і выкананіцаў, арентаваных на роднае слова. І сведчаннем гэтай пазіцыі з'яўляецца дыск па старонках фестывалю

Нягледзячы на модныя сёння «рэвалюцыйны» падыход да фальклору, яшчэ шмат беларусаў у дыяспары аддаюць перавагу традыцыйнаму выкананню народнай песні

— «Бардаўская восень».

На яго трэках сабраны шэраг твораў беларускіх бардаў, выкананых імі падчас мінулагодніх канцэртаў «Бардаўской восені». Гэта акаличнасць некалькіх зняжэ вартасць запісаў для слухачоў з Беларусі. А вось для беластоцкіх аматараў спеваў пад гітару гэты дыск будзе сапраўдным падарункам. Но тут пад адной вокладкай сабраны шмат папулярных выкананіцаў, у тым ліку і лаўрэатаў фэсту, што робіць выданне вельмі карысным для маладых беларусаў Падляшша. Тут можна пазнаміцца з бардаўскім амплуа ў творчасці знанага Лявона Вольскага, гурта «Босае Сонца», Змітра Вайцюшкевіча і яго «WZ-Orkiestra». Іх песні запісаны непасрэдна з фестывальных канцэртаў «Бардаўской восені».

Свайм песенным скарбам дзеляцца з беластоцкімі беларусамі і іншымі беларускімі бардамі — Андрэй Мельнікаў, Віктар Шалкевіч і Кася Камоцкая, а таксама маладая, але перспектывная спявачка Дар'я Кадамская. Не ўсе песні гэтага блока маюць

аднолькавую мастацкую якасць (сэнсава выпадае з праграмы дыска «Аку-аку» Л. Вольскага), але, безумоўна, гэтыя творы стануть для беластоцкіх слухачоў крокам да адкрыцця цэлага напрамку ў сучаснай музычнай культуры Беларусі. Не будзе сорамна мясцовым беларусам і за творчасць сваёй знанай зямлячкі Ілоны Карпюк, якая запачаткавала новы музычны праект — гурт «ILO&Friends». У мяккім, ненавязлівым гучанні тут прадстаўлена вядомая ўжо ў Беларусі кампазіцыя «Сыну», а таксама варыянт апрацоўкі фальклорнай песні «Туман ярам». Але каб больш падрабязна пазнаміцца з песнямі і

«пяжкімі металічнымі» рytмамі «5set5», музыка «ILO&Friends» — светлая, акустычная-камерная, якая запрашае да суперажывання і эмацыйнага ўспрынняцца.

У гэтым сэнсе вельмі паказальнай на дыску можна назваць кампазіцыі «Падарозе», «Сына», у якіх інструментальная суправаджэнне (асабліва тут запамінніца шчымлівія сола духовых інструментаў) дапамагае асэнсаваць пачуццёвасць песні Ілоны.

Зусім іншыя аранжyroўкі выкарыстаны ў «Танга». Нагадаю, што сярод удзельнікаў «ILO&Friends» заўважаны музыкі гурта «RIMA» Марцін Кахановіч і Андрэй Грэс. Дзякуючы іх выкананічай разнастайнасці ў песні дамінантне кабарэтовая хітавасць, любоўная жарсці і спадзяванні жаночага сэрца...

Але ўдзельнікі «ILO&Friends» ствараюць кампазіцыі не толькі на свае вершы, але і на творы класікаў беларускай паэзіі. Напрыклад, Караткевіча ці Сыса. Адна з такіх кампазіцый — «26.10.2007» на верш Анатоля Сыса «Калі краты распілаваць...» Па сваёй рэалізацыі гэтая кампазіцыя нагадвае меладычную чытанку, чым песню ў поўным разуменні вызначэння. Але паэтыка сысоўскіх радкоў у ёй расквітае шчырай і неардынарнай кампазіціяй — эмацыйнальным пікам альбома «Падарозе».

Неардынарны падыход гурта «ILO&Friends» да фальклорных апрацовак выявіўся падчас працы над трэкам «U vioscy», якая больш вядомая слухачам пад назвай «Вясна-весна». Але гэта зусім аўтаномная версія народнай мелодыі (тое ж можна казаць і пра апрацоўку песні «Туман ярам»), якая можа прадставіць беластоцкі гурт, як з'яўлюе беларускага фолк-мадэрну. Значыць, ёсьць падстава для арганізатаў фольклорнага фестываля ў Беларусі запрасіць беластоцкіх музыкаў у госткі. Гэта і будзе прыкладам творчай узаемадапамогі дыяспары і нацыянальнай метраполіі.

МОВА

ФАТАЛЬНЫ ВЫНІК НЕ ПРАГНАЗУЕЦЦА

Алена ВАРАЖБЕЙ

Перапіс насельніцтва засведчыў істотнае скарачэнне прыхільнікаў беларускай мовы. Усяго за дзесяць гадоў колькасць тых, хто лічыць роднай мовай беларускую, скарацілася на 20,5 працэнта і склала 53,2 працэнта. Тым не менш, завітаўшы ў Таварыства беларускай мовы, там не давялося пачуць змрочных прагнозаў наконт яе знікнення.

3 пасіві ў актыў

Фіолаг і журналіст Аляксей Шэйн ладзіць у ТБМ курсы беларускай мовы. Нядайна распачала заняткі новая група. У самым прасторным памяшканні, дзе яны адбываюцца, ледзь можна знайсці свабоднае месца. Навучэнцы ў асноўным — моладзь. Ёсьць і пенсіянеры, ёсьць сярэдняга веку. «Амаль усе — гэта рускамоўныя

людзі, якія хацелі б пачаць гаварыць па-беларуску», — адзначыў выкладчык. Таму і ўзніклі гэтыя курсы.

«Непасрэдна дзяржава для таго, каб такім людзям дапамагчы перайсці на беларускую мову, ніякіх послуг не пропануе. Напрыклад, курсаў, якія ёсьць ва Украіне, у Прыбалтыцы. Там дзяржава займаеца пытаннем распашысцю мовы. У нас гэта больш спраўа грамадскіх арганізацый ці асобаў», — кажа Аляксей.

Практычна ва ўсіх, хто прыходзіць на курсы, беларуская мова ёсьць у пасіве. Яны па-беларуску разумеюць, але не гавораць. «І задача курсаў — вывесці мову з пасіву ў актыў, — паведаміў выкладчык курсаў. — Даць неабходныя базавы запас лексікі і пераадолець психалагічны бар’ер, каб чалавек пачаць гаварыць па-беларуску. Як паказвае досвед, два-тры месяцы — гэта дастатковы тэрмін, каб рускамоўны беларус перайшоў на беларускую мову».

Не абыходзіцца і без перасцярогаў: як паглядзяць сябры і

калегі, што ты пачнеш размаўляць з імі на беларускай мове? Напрыклад, адна з дзяўчат казала, што ў яе вялікая колькасць сяброў, і яны яе не зразумеюць. А праз некалькі тыдняў распавядала, якім для яе было нечаканым адкрыццем, што сябры сталі яе толькі больш паважаць за беларускую мову. І нават цікавяцца, задаючы ёй пытанні. А яна думала, што, наадварот, будуць праблемы.

Ні для каго не сакрэт, што сённяшні стан беларускай мовы — гэта наўпраст вынік дзяржаўнай палітыкі. Выправіць становішча магчыма, калі зменіцца палітычнае сітуацый і адпаведна стаўленне дзяржавы да беларускай мовы.

«Безумоўна, пераломнім момантам будзе навучанне дзяцей па-беларуску ў школе, — падкрэсліў Аляксей Шэйн. — І першае пакаленне, якое скончыць школу з першага да адзінаццатага класу па-беларуску, будзе пераломнім у працэсе беларусізацыі. Вось гэта будзе першае пакаленне, якое загаворыць па-беларуску. І тады

ўжо шлях будзе толькі адзін — на пашырэнне беларускай мовы».

За словам — справа

Як распавялі ў ТБМ, да іх прыходзіць многа маладых людзей. Тэму «Беларуская мова і сучасная моладзь» абмяркоўвалі на днях на паседжанні дыскусійнага клуба ТБМ. «Наши планы ў тым, каб моладзь пачувала сябе цікава, каб яна імкнулася сама сябе рэалізаваць менавіта з беларускай мовай. Трэба ў гульнях, значыць, рэалізуваць у гульнях — трэба ў нейкіх інтэрактыўных дыспутах — значыць, і гэта праvodзіць», — адзначыла намеснік старшыні ТБМ Алена Анісім.

Так, нязадоўна адбылася прэзентацыя беларуска-англійскага і англійска-беларускага размоўніка. Гэту ідею здзейсніла менавіта моладзь. Падрыхтавана і яшчэ адна версія: для нямецкай мовы, а таксама распачата праца над шведскім размоўнікам. Выношаеца ідэя правядзення беларускамоўных інтэлектуальных гульняў кішталту «Дзе? Што?

Калі?». Многія маладыя людзі зараз уключыліся ў пераклады фільмаў. Яны робяцца не пад эгідай ТБМ, але сябрамі ТБМ. Пазытывныя слэм-батлы, падтрымка юных паэтаў, сарапытанні сярод маладых людзей і шмат іншага — такія прапановы паступаюць ад моладзі.

Тым не менш, у ТБМ не ідэалізуюць моўную сітуацію. «Насамрэч вельмі важна, што абазначаны пагрозы, каб мы цвяроза ўсведамлялі ўсю небяспеку, — вyzказала сваё стаўленне да выніку перапісу Алена Анісім. — Бо менавіта са знікненнем мовы мы папросту адчынім вароты сваёй краіны наросхрыст. А нейкага фатальнага выніку я не прагназую. Будзе так, як мы зробім».

P.S. Тыя, хто жадае наведваць курсы беларускай мовы ў мінскай сядзібе ТБМ, могуць звярнуцца за інфармацыяй на маб. тэл. 8 029 651 26 65 (Аляксей Шэйн). Заняткі праходзяць кожную сераду ў 18.30 (бул. Румянцева, 13).

Курсы беларускай мовы распачне і мінскі Чырвоны касцёл (касцёл святых Сымона і Алены). Пачатак заняткаў а 17-й гадзіне ў нядзелью (другі паверх — уваход адразу з вуліцы з боку Дома ўрада ці праз кансільярню касцёла на першым паверсе).